

Nieuwsbrief Rechtspraak Europa

Aflevering 11 – 2023

Dinsdag 7 november 2023

Inhoud

In deze nieuwsbrief vindt u de volgende onderwerpen: (Door op het onderwerp te klikken komt u direct bij de uitspraken op het betreffende rechtsgebied.)

INHOUD	1
LEESWIJZER.....	3
DEEL I – RECHTSPRAAK	4
Aanbesteding en overheidsopdrachten.....	4
Advocaten	4
Arbeid, sociale zekerheid en vrij verkeer werknemers.....	5
Asiel, migratie en Unieburgerschap	10
Beginselen EU-recht	16
Belastingen.....	17
Belastingen, accijns.....	19
Belastingen, btw	20
Belastingen, douane en tariefindeling	23
Belastingen, vennootschapsbelasting	24
Civiel.....	25
Consumenten	25
COVID-19.....	29
Detentie, politiebehandeling en politieonderzoek	30
Diensten, elektronische communicatiediensten	32
Digitalisering, social media en AI	33
Energiemarkt	34
Erfrecht.....	35
Familielieven en familierecht.....	37
Financiële markt en diensten, EMU, Bankenunie	39
Gewasbeschermingsmiddelen	41
Gezondheid, geneesmiddelen en etikettering.....	41
Grondrechten (Handvest), EVRM, Raad van Europa	43
Handel en antidumping	43
Huiselijk geweld en geweld tegen vrouwen	44
IE - Intellectuele eigendom.....	45
Institutioneel	49
IPR.....	50

Maandelijks overzicht van de rechtspraak van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) en het Hof van Justitie van de Europese Unie (HvJEU).

De Nieuwsbrief Rechtspraak Europa is een samenvoeging van de Nieuwsbrief Rechtspraak Europa (Marc de Werd/Hof Amsterdam) en de GCE-nieuwsbrief (Joanne Bik/LBvR).

Kernredactie: Joanne Bik, Doeke Kingma, Mariëlle Leenaers. Vaste medewerkers: Anouk Biersteker, Anne-Marie ten Bosch, Cleo Dermout, Stefan Flipse, Nicolien Keereweer, Nadine Laatsch, Suus Pesch, Charlotte Roseboom, Chris Sillen en Nynke Veenstra.

Rechtspraak Europa komt tot stand door een samenwerkingsverband tussen het Gerechtshof Amsterdam en het Landelijk Bureau Vakinhoud rechtspraak (LBvR), en wordt gepubliceerd op de website van de rechtspraak en op MKO (alleen intern). Het archief is te raadplegen op rechtspraak.nl.

Rechtspraak Europa rechtstreeks ontvangen? Stuur een mail naar RechtspraakEuropa@rechtspraak.nl om te worden toegevoegd aan de verzendlijst.

Kansspelen.....	52
Landbouw en visserij.....	52
LHBTI-rechten	54
Luchtvaart.....	54
Mededinging.....	56
Milieu, natuur, duurzame energie.....	59
Ne bis in idem.....	61
Oekraïne.....	62
Overlevering en uitlevering	63
Privacy en persoonsgegevens	64
Procesrecht en recht op eerlijk proces.....	69
Procesrecht en recht op eerlijk proces – civiel recht.....	69
Procesrecht en recht op eerlijk proces – strafrecht.....	70
Recht op effectieve rechtsbescherming en toegang tot de rechter	73
Rechtsstaat en rechterlijke macht	74
Staatssteun	76
Strafrecht.....	78
Terrorisme	80
Verkiezingen en kiesrecht	80
Vervoer, reizen en rijbewijs	81
Verzekeringen	84
Vrijheid van meningsuiting en persvrijheid.....	85
Vrijheid van vereniging	86
Vrijheid van vestiging	87
Witwassen	88
DEEL II – ALGEMEEN	89
Algemeen	89
Cursus en opleiding.....	89
Nieuwsbrieven.....	94
NL zaken bij het HvJEU	94
NL prejudiciële verwijzingen.....	95
NL zaken bij het EHRM	95

Leeswijzer

De redactie heeft ervoor gekozen om de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) en van het Hof van Justitie van de Europese Unie (HvJEU) en het Gerecht per rubriek gezamenlijk aan te bieden. De toenemende vervlechting van het EU recht en het EVRM sinds het Verdrag van Lissabon (2009) is met name zichtbaar op het terrein van de grondrechtenbescherming. Deze ontwikkeling naar een Europees *ius commune* maakt dat beide kenbronnen in een juridische casus gelijktijdig relevant kunnen zijn. De redactie wil aldus recht doen aan die Europese realiteit.

- Om sneller te scrollen: klik op tweede icoon van boven “bladwijzers”, de index blijft dan in de linkerkolom staan.
- De nieuwsbrief is ingedeeld in alfabetisch gerangschikte onderwerpen.
- Prejudiciële verwijzingen bevatten een link naar de verwijzingsuitspraak op de website van het ECER. Voor de samenvattingen wordt gebruik gemaakt van de samenvattingen van ECER. Als de verwijzing nog niet beschikbaar is verwijst de link, voorzien van een * naar de algemene pagina van ECER.

Volledigheid en selectiecriteria

- Voor wat betreft de Europese uitspraken streeft de redactie ernaar een volledig overzicht te geven van de voor Nederland relevante uitspraken.
- Alle prejudiciële verwijzingen uit alle lidstaten worden opgenomen in de nieuwsbrief.
- De Nederlandse uitspraken die in de nieuwsbrief staan, worden opgenomen omdat er een blog over is of omdat iemand de redactie heeft gewezen op een bepaalde uitspraak. Het overzicht van de Nederlandse jurisprudentie is dus niet volledig. Signalering van een relevante Nederlandse uitspraak wordt zeer op prijs gesteld.
- De redactie houdt ontwikkelingen bij via Twitter, Legal Intelligence etc. Uiteraard is dit overzicht niet volledig. Datzelfde geldt voor opleidingen, literatuur en noten bij arresten. Ook hiervoor geldt dat signalering door lezers op prijs wordt gesteld.

Deel I – Rechtspraak

Aanbesteding en overheidsopdrachten

PREJUDICIËLE VERWIJZING - C-578/23 (Česká republika) – 12 september 2023 (ECER 24.10.23) - [verwijzingsuitspraak](#)

Overheidsopdrachten – Gunning zonder voorafgaande bekendmaking van de opdracht - Rekening houden met feitelijke omstandigheden? – Zelf gecreëerde toestand van exclusiviteit - Richtlijn 2004/18

Verzoeker, het Tsjechisch ministerie van Financiën, heeft een dienstverleningsovereenkomst met een ondernemer gesloten zonder bekendmaking van de opdracht. Verweerder is daartegen opgekomen. Verzoeker heeft namelijk niet aangetoond dat de overheidsopdracht om technische redenen uitsluitend aan de benaderde ondernemer kon worden toevertrouwd. Artikel 32, lid 2, onder b), van de richtlijn bepaalt dat een overheidsopdracht onder meer in het geval van uitsluitende rechten volgens een onderhandelingsprocedure zonder voorafgaande bekendmaking van een opdracht kan worden gegund als er geen redelijk alternatief of substituut bestaat, en het ontbreken van mededinging niet het gevolg is van kunstmatige beperking van de voorwaarden van de opdracht.

De Tsjechische rechter wil weten of bij de beoordeling van deze materiële voorwaarde rekening moet worden gehouden met de feitelijke en juridische omstandigheden op het tijdstip waarop de aanbestedende dienst mogelijk een toestand van exclusiviteit in het leven heeft geroepen. In casu moet derhalve een antwoord worden gegeven op de vraag of verzoekers rechtsvoorganger bij het regelen van de auteursrechten in de aanvankelijke overeenkomst (in 1992) op verwijtbare wijze een toestand van exclusiviteit ten gunste van de genoemde ondernemer heeft gecreëerd.

PREJUDICIËLE VERWIJZING - C-550/23 (Agentsia za darzhavna finansova inspektsia) – 20 augustus 2023 (ECER 31.10.23) – Bulgarije - [verwijzingsuitspraak](#)

Leveringsovereenkomst – Drempelwaarde - Richtlijn 2014/24/EU

In de onderhavige zaak moet de vraag worden beantwoord of verzoeker, in zijn hoedanigheid van bestuursvoorzitter van de handelsonderneming „Montazhi” EAD, mogelijk een administratieve overtreding heeft gepleegd met betrekking tot uitgaven die zijn gedaan in het kader van een leveringsovereenkomst tussen „Montazhi” EAD en „Reyr Studio BG” zonder een van de procedures als bedoeld in artikel 18, lid 1, ZOP te volgen.

Is een nationale regeling toegestaan op grond waarvan de bepalingen van richtlijn 2014/24/EU ook van toepassing zijn op overheidsopdrachten waarvan de geraamde waarde exclusief btw niet groter is dan de in artikel 4 van de richtlijn vastgestelde drempelbedragen?

Advocaten

EVA-Hof – ARREST – 19 oktober 2023 - [E-14/22](#)

EVA-Hof: een nationale bepaling die advocaten verbiedt actief en op eigen initiatief potentiële nieuwe cliënten te werven is in strijd met de Dienstenrichtlijn ([ECER](#))

Arbeid, sociale zekerheid en vrij verkeer werknemers

HvJ – ARREST – C-496/22 (SC Brink's Cash Solutions SRL) – 5 oktober 2023 – Roemenië - ECLI:EU:C:2023:741 – geen conclusie – arrest

Collectief ontslag – Voorlichting en raadpleging van de werknemers - Niet aanwijzen van vertegenwoordigers van de werknemers - Richtlijn 98/59/EG

Verzoeker heeft, als een van de 128 ontslagen werknemers, tegen het ontslagbesluit beroep ingesteld, dat in eerste aanleg is verworpen. Hij heeft bij de verwijzende rechter hoger beroep ingesteld en betoogd dat verweerster de dwingende verplichting had om de werknemers individueel voor te lichten en te raadplegen, zelfs wanneer er geen vakbond of vertegenwoordigers waren aangewezen om hun belangen te verdedigen. In een bijzondere situatie als die welke in het hoofdgeding aan de orde is, stond het aan verweerster in het hoofdgeding om de betrokken werknemers voor te lichten over de noodzaak om in het kader van dezelfde ontslagprocedure nieuwe vertegenwoordigers aan te wijzen.

Verweerster in het hoofdgeding betoogt dat zij door de niet-verlenging van de mandaten van de vertegenwoordigers van de werknemers in een atypische situatie is terechtgekomen wegens het ontbreken van een sociale partner. Doordat de werknemers onderling het niet eens werden, was het immers onmogelijk geworden om naar behoren gemachtigde vertegenwoordigers aan te wijzen tijdens de procedure voor collectief ontslag. De voorlichting en raadpleging van de vertegenwoordigers van de werknemers kon derhalve niet plaatsvinden en heeft, voor zover de betrokken nationale regeling bepaalt dat deze procedure met de vakbond en/of de vertegenwoordigers van de werknemers doch niet met de werknemers individueel moet worden gevoerd, verweerster in het hoofdgeding vrijgesteld van de individuele voorlichting en raadpleging van de werknemers.

Roemenië, Duitsland, Griekenland en de Europese Commissie hebben schriftelijke opmerkingen ingediend.

Hof: Artikel 1, lid 1, eerste alinea, onder b), artikel 2, lid 3, en artikel 6 van richtlijn 98/59/EG moeten aldus worden uitgelegd dat zij niet in de weg staan aan een nationale regeling die een werkgever niet verplicht om de voor een plan voor collectief ontslag in aanmerking komende werknemers individueel te raadplegen wanneer deze werknemers geen vertegenwoordigers hebben aangewezen, en die deze werknemers ook niet verplicht om daartoe over te gaan, mits die regeling het mogelijk maakt om in omstandigheden buiten de wil van diezelfde werknemers de volle werking van de voornoemde bepalingen van richtlijn 98/59, zoals gewijzigd, te waarborgen.

HvJ – ARREST – C-45/22 (Federale Pensioendienst (FPD) - België – 12 oktober 2023 - ECLI:EU:C:2023:772 - conclusie - arrest

Sociale zekerheid van migrerende werknemers – Samenloop van uitkeringen van verschillende aard - Overlevingspensioen - Verordening (EG) nr. 883/2004

Artikel 55, lid 1, onder a), van Verordening (EG) nr. 883/2004 bepaalt dat indien het voor het ontvangen van uitkeringen van verschillende aard of andere inkomsten vereist is dat de in de wetgeving van de betrokken lidstaten vastgelegde anticumulatiebepalingen worden toegepast op twee of meer onafhankelijke uitkeringen, de bevoegde organen de bedragen van de uitkering of uitkeringen of andere inkomsten delen, voor zover in aanmerking genomen, door het aantal uitkeringen dat aan die anticumulatiebepalingen is onderworpen.

Hoe moeten de bewoordingen „bedragen voor zover in aanmerking genomen” worden uitgelegd? Moet meer bepaald het totale bedrag van de betrokken uitkeringen worden gedeeld of veeleer het gedeelte van de inkomsten dat een plafond voor cumulatie van de verschillende betrokken uitkeringen overschrijdt?

België, Finland en de Europese Commissie hebben schriftelijke opmerkingen ingediend.

Hof: Artikel 55, lid 1, onder a), van verordening (EG) nr. 883/2004 moet aldus worden uitgelegd dat wanneer de toekenning van uitkeringen van verschillende aard of van andere inkomsten de toepassing van nationale anticumulatiebepalingen met betrekking tot onafhankelijke uitkeringen meebrengt, het elke betrokken lidstaat toestaat om in zijn rechtsorde te bepalen dat voor de berekening van het bedrag van de te betalen uitkering hetzij het totale bedrag van de inkomsten die door deze nationale regels in aanmerking worden genomen, moet worden gedeeld door het aantal betrokken uitkeringen, hetzij het gedeelte van de inkomsten dat het in die nationale regels vastgestelde cumulatieplafond overschrijdt, door datzelfde aantal moet worden gedeeld.

- EU-Hof oordeelt voor het eerst over EU-coördinatiebepaling die samenloop van één of meer uitkeringen van verschillende aard regelt ([ECER](#))

HvJ – ARREST – C-57/22 (Ředitelství silnic a dálnic ČR) – 12 oktober 2023 - ECLI:EU:C:2023:770 – geen conclusie - [arrest](#)

**Organisatie van de arbeidstijd - Recht op jaarlijkse vakantie met behoud van loon - –
Werknemer die onrechtmatig is ontslagen en wiens wederindienstneming door de rechter is
bevolen - Richtlijn 2003/88/EG**

De zaak gaat over het recht op vakantie met behoud van loon voor de periode tussen ontslag en de wederindienstneming nadat een rechter het ontslag ongeldig had verklaard. De werknemer had verzocht om uitbetaling van de niet opgenomen vakantiedagen. De werkgever heeft dat geweigerd.

Volgens de verwijzende rechter lijkt deze nationale rechtspraak op het eerste gezicht in tegenspraak met het arrest van 25 juni 2020, in zaken C-762/18 en C-37/19, waarin het Hof heeft geoordeeld dat artikel 7 van richtlijn 2003/88 zich verzet tegen nationale rechtspraak volgens welke een werknemer die onrechtmatig is ontslagen geen recht heeft op jaarlijkse vakantie met behoud van loon voor de periode tussen het ontslag en zijn wederindienstneming.

Hof: Artikel 7, lid 1, van richtlijn 2003/88/EG moet aldus worden uitgelegd dat het in de weg staat aan nationale rechtspraak volgens welke een werknemer die onrechtmatig is ontslagen en later, na de gerechtelijke nietigverklaring van zijn ontslag en overeenkomstig het nationale recht, zijn werkzaamheden in dienstverband heeft hervat, geen recht heeft op jaarlijkse vakantie met behoud van loon voor de periode tussen het ontslag en zijn wederindienstneming op grond dat die werknemer tijdens deze periode geen daadwerkelijke arbeid in dienst van de werkgever heeft verricht aangezien de werkgever hem geen werkzaamheden heeft opgedragen en de werknemer gedurende die periode op grond van het nationaal recht reeds salariscompensatie heeft ontvangen.

HvJ – CONCLUSIE – C-283/21 (V.A.) - 5 oktober 2023 - A-G Emiliou – Duitsland - ECLI:EU:C:2023:736 - [conclusie](#)

Sociale zekerheid van migrerende werknemers – Coördinatie van de socialezekerheidsstelsels - Uitkeringen bij invaliditeit – In aanmerking nemen van in andere lidstaten vervulde ‘tijdvakken van kinderopvoeding’ - Verordening (EG) nr. 987/2009 - Artikel 21 VWEU

Verzoekster heeft zowel voordat als nadat zij haar kinderen in Nederland had opgevoed, in Duitsland tijdvakken vervuld die kunnen worden gelijkgesteld met „verzekeringstijdvakken”. Zij is echter pas meerdere jaren nadat zij ophield haar tijd te besteden aan de opvoeding van haar kinderen, premies aan het Duitse wettelijke pensioenverzekeringsstelsel gaan betalen.

Tegen die achtergrond draait het in de onderhavige zaak om de vraag of voldaan is aan het door het Hof in zijn rechtspraak ontwikkelde criterium van de „voldoende nauwe band”, wanneer de betrokkene

geen premies aan het wettelijke pensioenverzekeringsstelsel van lidstaat A betaalde voordat hij zich in lidstaat B aan de opvoeding van zijn kinderen ging wijden. De A-G is van mening dat deze vraag bevestigend moet worden beantwoord. Zijns inziens staat die omstandigheid namelijk op zichzelf niet in de weg aan de constatering dat er een „voldoende nauwe band” bestaat tussen de in lidstaat B vervulde „tijdvakken van kinderopvoeding” en de in lidstaat A vervulde „verzekeringstijdvakken”.

A-G geeft het Hof in overweging: Artikel 44, lid 2, van verordening (EG) nr. 987/2009 moet aldus worden uitgelegd dat de voor de betaling van pensioen verantwoordelijke lidstaat krachtens artikel 21 VWEU verplicht is om zijn wetgeving toe te passen en in een andere lidstaat vervulde ‚tijdvakken van kinderopvoeding’ in aanmerking te nemen alsof die tijdvakken op zijn eigen grondgebied waren vervuld, mits ten eerste de betrokkene ‚tijdvakken van verzekering’ in de eerste lidstaat vervulde voordat hij die ‚tijdvakken van kinderopvoeding’ vervulde, en ten tweede deze lidstaat de laatste lidstaat was waar hij vóór zijn verhuizing die ‚tijdvakken van verzekering’ vervulde. De verplichting voor de eerste lidstaat om de in de tweede lidstaat vervulde ‚tijdvakken van kinderopvoeding’ in aanmerking te nemen, geldt niet indien hij die tijdvakken reeds in aanmerking neemt op grond van zijn eigen wetgeving. ‚Tijdvakken van verzekering’ kunnen tijdvakken omvatten die op grond van de nationale wetgeving van de voor de betaling van pensioen verantwoordelijke lidstaat worden gelijkgesteld met een ‚tijdvak van verzekering’ en tijdens welke geen premies zijn betaald aan het wettelijke pensioenstelsel van die lidstaat.”

HvJ – CONCLUSIE – C-549/22 (Raad van bestuur van de Sociale verzekeringsbank) - 12 oktober 2023 – Nederland – CRvB – A-G Collins- ECLI:EU:C:2023:769 - [conclusie](#)

Export nabestaandenuitkering aan Algerije – Verlaging uitkering vanwege verschil in kosten van levensonderhoud – Rechtstreeks beroep - Euro-mediterrane associatieovereenkomst EU Algerije

X woont in Algerije. Omdat haar overleden echtgenoot in Nederland heeft gewerkt, ontvangt zij een nabestaandenuitkering van de Sociale verzekeringsbank (hierna: ‘SVB’). Nederland heeft wetgeving aangenomen die het bedrag van de aan X betaalde nabestaandenuitkering verlaagt op grond van het feit dat de kosten van levensonderhoud in Algerije lager zijn dan in die lidstaat. X heeft deze verlaging betwist bij de Centrale Raad van Beroep (Nederland).

De vraag is o.a. of Algerijnse werknemers of hun nabestaanden voor de rechter een rechtstreeks beroep kunnen doen op artikel 68, vierde lid, van de Associatieovereenkomst met Algerije en of dit artikel een dergelijke verlaging uitsluit.

A-G geeft het Hof in overweging: [niet officiële vertaling] Artikel 68, lid 4, van de Euro-mediterrane overeenkomst waarbij een associatie tot stand wordt gebracht tussen de EG en Algerije, moet aldus worden uitgelegd dat:

- (1) het omvat een nabestaande van een werknemer met de Algerijnse nationaliteit, die in Algerije woont,*
- (2) zij rechtstreekse werking heeft, zodat personen op wie deze bepaling van toepassing is, het recht hebben zich er rechtstreeks op te beroepen voor de rechterlijke instanties van de lidstaten;*
- (3) het zich niet verzet tegen een nationale wet op grond waarvan een nabestaandenuitkering, waarvan de hoogte wordt bepaald op basis van de kosten van levensonderhoud in een lidstaat en die tot doel heeft de begunstigten een basisinkomen te bieden, wordt aangepast om de lagere kosten van levensonderhoud in Algerije te weerspiegelen.*

HvJ – ARREST – C-660/20 (Lufthansa CityLine) – 18 oktober 2023 – Duitsland – ECLI:EU:C:2023:789 – [persbericht](#) - [conclusie](#) - [arrest](#)

Deeltijdwerkers – Piloten – Pro-rata-temporisbeginsel - Beginsel van non-discriminatie - Raamovereenkomst inzake deeltijdarbeid

M.K. werkt in deeltijd (90 % van de volledige arbeidstijd) als piloot bij Lufthansa City Line. Vanwege de specifieke aard van dit beroep krijgt hij als deeltijdwerker extra vrije dagen per jaar. Op werkdagen maakt hij echter niet minder vliegrepen. Hij werkt dan dus alsof hij een voltijdpiloot is. Voor de vergoeding van deze vliegrepen gelden drie verhoogde salaristarieven voor de uren die boven drie progressieve drempels van maandelijks vliegrepen worden gewerkt. Diezelfde drempels gelden op uniforme wijze voor alle piloten die bij verweerster in dienst zijn, ongeacht of zij voltijds dan wel deeltijds werkzaam zijn.

Volgens M.K. wordt hij door de toepassing van deze drempels ongunstiger behandeld dan een vergelijkbare voltijdwerker in de zin van de Duitse wetgeving tot omzetting van de raamovereenkomst inzake deeltijdarbeid. Om die reden heeft hij tegen verweerster een vordering ingesteld tot betaling van het verschil tussen het loon dat hij heeft ontvangen en het loon dat hij beweerdelijk had moeten ontvangen indien de betrokken drempels in een evenredige verhouding tot zijn deeltijddienstverband waren verlaagd.

De verwijzende rechter wil weten of op basis van welk criterium kan worden getoetst of er sprake is van ongelijke behandeling van een deeltijdwerker zoals M.K.. Indien de betrokken regelgeving er inderdaad toe leidt dat M.K. ongunstiger wordt behandeld, wenst de verwijzende rechter te vernemen of een dergelijke behandeling wordt gerechtvaardigd door de met die regelgeving nagestreefde doelstelling om een bijzondere werkdruk te compenseren.

Duitsland, Polen, Noorwegen en de Europese Commissie hebben schriftelijke opmerkingen ingediend.

Hof: *Clausule 4, punt 1, van de op 6 juni 1997 gesloten raamovereenkomst inzake deeltijdarbeid (...) moet aldus worden uitgelegd dat een nationale regeling die als voorwaarde voor de betaling van een aanvullende vergoeding voor deeltijdwerkers en vergelijkbare voltijdwerkers uniform stelt dat hetzelfde aantal werkuren voor een bepaalde activiteit, zoals de vliegdienst van een piloot, wordt overschreden, een „minder gunstige” behandeling van deeltijdwerkers in de zin van die bepaling vormt.*

Clausule 4, punten 1 en 2, van de op 6 juni 1997 gesloten raamovereenkomst inzake deeltijdarbeid (...) moet aldus worden uitgelegd dat zij zich verzet tegen een nationale regeling die als voorwaarde voor de betaling van een aanvullende vergoeding voor deeltijdwerkers en vergelijkbare voltijdwerkers uniform stelt dat hetzelfde aantal werkuren voor een bepaalde activiteit, zoals de vliegdienst van een piloot, wordt overschreden om een bijzondere werkdruk te compenseren die verband houdt met deze activiteit.

PREJUDICIËLE VERWIJZING – C-531/23 (Loredas) - Spanje – 20 juni 2023 (ECER 8.10.23) - [verwijzingsuitspraak](#)

Spaanse vrijstelling van verplichting tot registratie van werktijden huishoudelijk personeel – Overeenstemming met Unierecht?

Een Spaanse regeling stelt werkgevers van huishoudelijk personeel vrij van de verplichting tot registratie van de werktijden, in tegenstelling tot werkgevers in andere sectoren, die wel aan deze verplichting zijn onderworpen. De verplichting tot registratie van de werktijden is onontbeerlijk om te controleren of de maximale arbeidstijd in acht wordt genomen en om aanspraak te maken op overuren. Voorts bestaat een risico dat de verplichte rusttijden tussen arbeidstijden niet worden nageleefd, met een risico voor de gezondheid, en dat er situaties van misbruik van de zwakkere partij in de arbeidsverhouding ontstaan.

De vraag is o.a. of het Unierecht zich verzet tegen een nationale regeling op grond waarvan de werkgever is vrijgesteld van de verplichting om de arbeidstijd van de werknemers te registreren.

PREJUDICIËLE VERWIJZING – C-421/23 (ONSS) - België – 25 mei 2023 (ECER 3.10.23) – [verwijzingsuitspraak](#)

Coördinatie SZ-stelsels - Vervalsing van A1-verklaringen - Bemiddelingsprocedure - Verordening (EG) Nr. 987/2009 - Verordening (EG) Nr. 883/2004 - Verordening (EEG) nr. 1408/71

De verdachte in een Belgische strafzaak heeft via Belgische, Portugese, Engelse en Luxemburgse vennootschappen 650 werknemers van Portugese nationaliteit in de bouwsector tewerkgesteld op het grondgebied van België. In de periode van 2011 tot 2017 zijn Portugese werknemers volgens de rechterlijke instantie met vervalste A1-verklaringen op het Belgische grondgebied gedetacheerd. De verdachte stelt echter dat zelfs als er aanwijzingen zijn van fraude, een dialoog- en bemiddelingsprocedure hoe dan ook moet plaatsvinden. Deze procedure vormt volgens hem een dwingende voorafgaande voorwaarde voor de vaststelling of is voldaan aan de voorwaarden om te kunnen spreken van fraude.

De vraag gaat o.a. over toepassing van de verordening in het kader van de vervalsing van A1-verklaringen en of een dialoog- en bemiddelingsprocedure een dwingende voorafgaande voorwaarde is voor de vaststelling of is voldaan aan de voorwaarden om te kunnen spreken van fraude.

RECHTSPRAAK NL – EINDUITSPRAAK – Hoge Raad – 6 oktober 2023 – na prejudiciële verwijzing [ECLI:NL:HR:2020:954](#) – na HvJ [C-237/20 \(FNV\)](#) - [ECLI:NL:HR:2023:1372](#)

Overgang onderneming - Faillissementsrecht - Pre-pack - Richtlijn 2001/23/EG

De Hoge Raad heeft het Hof prejudiciële vragen voorgelegd over het faillissement (en de doorstart) van het Groningse garnalenbedrijf Heiploeg in 2014. De vraag is met name of de werknemers die na de doorstart aan het werk bleven, recht hebben op dezelfde arbeidsvoorwaarden als voor de doorstart.

Het Hof heeft geoordeeld dat in geval van overgang van activa in het kader van een pre-packprocedure de verkrijger het recht heeft om af te wijken van de regel dat de rechten van de werknemers behouden blijven, mits deze procedure wordt geregeld in wettelijke of bestuursrechtelijke bepalingen. Het Hof overweegt dat de pre-packprocedure uitsluitend is geregeld in de rechtspraak en door de verschillende nationale rechterlijke instanties niet uniform wordt toegepast, hetgeen leidt tot rechtsonzekerheid. In dergelijke omstandigheden kan de in de rechtspraak van de verwijzende rechter vastgestelde pre-packprocedure niet worden geacht een kader te bieden voor de toepassing van de uitzondering en voldoet deze niet aan het vereiste van rechtszekerheid. Voorwaarde voor de uitzondering is bovendien dat de overgang van een onderneming is voorbereid, voorafgaand aan het inleiden van een faillissementsprocedure gedurende welke deze overgang plaatsvindt, en ertoe strekt in de faillissementsprocedure een liquidatie van de draaiende onderneming te vergemakkelijken waarbij een zo hoog mogelijke uitbetaling aan de gezamenlijke schuldeisers wordt bereikt en de werkgelegenheid zo veel mogelijk wordt behouden.

De Hoge Raad oordeelt als volgt:

3.2.2 Gelet op het hiervoor in 3.1.2 geciteerde antwoord van het HvJEU geldt dat aan de voorwaarden van art. 5 lid 1 van Richtlijn 2001/23/EG (hierna: de Richtlijn) dat de faillissementsprocedure of soortgelijke procedure is ingeleid met het oog op de liquidatie van het vermogen van de vervreemder en dat deze procedure onder toezicht van een overheidsinstantie staat, slechts kan zijn voldaan als die procedure wordt geregeld in wettelijke of bestuursrechtelijke bepalingen.

3.2.3 In deze zaak staat vast dat, in afwijking van de gang van zaken in een gewone faillissementsprocedure, reeds voorafgaand aan de faillietverklaring van Heiploeg-oud de mogelijkheden van een pre-pack zijn onderzocht en dat de rechtbank daartoe twee beoogd curatoren en een beoogd rechter-commissaris heeft aangewezen (zie 2.1 onder (viii) en (x) van het tweede tussenarrest). De positie van de beoogd curatoren en de beoogd rechter-commissaris is niet in de wet geregeld en zij hebben dan ook geen wettelijke bevoegdheden (zie 3.6.2 van het tweede tussenarrest). Aan de eis dat de gevolgde pre-packprocedure wordt geregeld in wettelijke of bestuursrechtelijke bepalingen is dus niet voldaan. De hierop gerichte klachten slagen.

De Hoge Raad vernietigt het arrest van het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden van 17 juli 2018 en verwijst het geding naar het gerechtshof 's-Hertogenbosch ter verdere behandeling en beslissing.

- Pre-pack en overgang van personeel (Heiploeg) na prejudiciële vragen aan HvJEU ([Cassatieblog](#))

REGELGEVING

BNC Fiche: Mededeling digitalisering sociale zekerheidscoördinatie ([Kamerstuk 22112, nr. 3804](#))

EHRM factsheets en case-law guide

- [Trade union rights](#)
- [Legal professional privilege](#)
- [Slavery, servitude and forced labour](#)
- [Surveillance at workplace](#)
- [Guide on Article 4 ECHR on prohibition of slavery and forced labour](#)

WIKI

- [Wiki Coördinatieverordeningen 1408/71 en 883/2004 en de bijbehorende toepassingsverordeningen](#)

Asiel, migratie en Unieburgerschap

EHRM – ARREST – A.D. t. Malta – 17 oktober 2023 – 12427/22 - ECLI:CE:ECHR:2023:1017JUD001242722 - persbericht – arrest

Vreemdelingendetentie minderjarige – Gezondheidsproblemen – Recht daadwerkelijk rechtsmiddel - Artikelen 3, 5 en 13 EVRM - Schending

Klager heeft de Ivoriaanse nationaliteit en zou geboren zijn in 2004. Klager is op 24 november 2021 op illegale wijze in Malta aangekomen. Hij heeft in verschillende detentiecentra gedetineerd gezeten ondanks dat hij naar verluidt minderjarig is en lijdt aan gezondheidsproblemen.

Het Hof oordeelt unaniem dat gelet op de kwetsbaarheden van klager (vermoedelijke minderjarige leeftijd en gezondheidssituatie) de omstandigheden waarin hij was ondergebracht niet passend waren voor zijn behoeften, en dat sprake is geweest van een onmenselijke en vernederende behandeling. Schending.

Het Hof ziet geen reden om haar oordeel te wijzigen uit eerdere zaken tegen Malta dat de constitutionele beroepsprocedure geen effectief rechtsmiddel is voor klachten over de voortdurende detentieomstandigheden op grond van artikel 3 EVRM. De regering heeft niet beweed dat er in dit verband voor klager enig ander rechtsmiddel beschikbaar was. Schending van artikel 13 in samenhang met artikel 3 EVRM.

EHRM – ARREST – A.M.A. t. Nederland – 24 oktober 2023 – 23048/19 – ECLI:CE:ECHR:2023:1024JUD002304819 – persbericht – arrest

Uitzetting asielzoeker naar Bahrein – Mishandeling – Levenslang – Artikel 3 EVRM - Schending

Klager heeft in 2017 politiek asiel aangevraagd in Nederland omdat hij vreesde voor vervolging. Hij beweerde dat hij lid was van een oppositiegroep samen met zijn broer die in Duitsland internationale bescherming had gekregen omdat hij op een lijst stond van vermeende terroristen die door de Bahreinse autoriteiten werden gezocht. Het verzoek van klager is afgewezen omdat de Nederlandse autoriteiten zijn verhaal niet geloofwaardig vonden. Zijn beroep tegen dat besluit wordt niet ontvankelijk verklaard.

De dag voor zijn uitzetting dient klager een nieuwe asielaanvraag in met nieuw bewijs. Dat verzoek wordt in een spoedprocedure behandeld en afgewezen. Klager wordt de volgende dag zoals gepland op het vliegtuig gezet naar Bahrein. Bij aankomst wordt hij gearresteerd en veroordeeld tot een levenslange gevangenisstraf.

Het Hof oordeelt unaniem dat er sprake is van schending van artikel 3 EVRM. Klager heeft het besluit tot afwijzing van zijn asielaanvraag niet kunnen aanvechten. De autoriteiten hebben hem niet in staat gesteld zijn advocaat te raadplegen. Bovendien hebben de autoriteiten bewijsmateriaal dat klager had aangedragen uitgesloten van de procedure terwijl dit bewijs aan zou tonen dat hij in Bahrein vervolgd zou worden. Tot slot heeft Nederland niet een juiste inschatting gemaakt van het risico op vervolging in Bahrein.

Rechter Serghides heeft een deels gelijklopende en deels afwijkende opinie gegeven.

- 🇳🇱 Nederland schond rechten van gevluchte dissident die nu levenslang vastzit in Bahrein, oordeelt Europees Hof ([Volkskrant](#))
- 🇳🇱 Kabinet krijgt forse kritiek nu uitgezette asielzoeker levenslang heeft gekregen in Bahrein ([Volkskrant](#))

HvJ – ARREST – C-294/22 (S.W.) - 5 oktober 2023 – Frankrijk - ECLI:EU:C:2023:733 - conclusie – arrest

Vluchtelingenstatus – Staatlozen van Palestijnse afkomst - Bij UNRWA geregistreerde persoon – Ophouden bescherming of bijstand van UNRWA – Geen medische behandeling - Richtlijn 2011/95/EU

S.W. is een in Libanon geboren staatloze van Palestijnse afkomst die bescherming geniet van de UNRWA. Hij heeft Libanon verlaten vanwege zijn kritieke gezondheidstoestand en vraagt asiel aan in Frankrijk. Hij betoogt dat de hem geboden bescherming of bijstand van de UNRWA is „opgehouden”, aangezien hij in Libanon niet de medische zorg en behandeling kan krijgen die hij nodig heeft om te overleven.

De vraag is o.a. of en zo ja, in welke omstandigheden, de bescherming of bijstand van de UNRWA aan een staatloze van Palestijnse afkomst kan worden geacht te zijn „opgehouden” in de zin van die bepaling, en of die persoon op grond van dit feit recht heeft op de voorzieningen voor vluchtelingen uit hoofde van die richtlijn, in het geval dat hij medische zorg die hij nodig heeft niet kan krijgen in het interventiegebied van de UNRWA.

België en Frankrijk hebben in deze zaak schriftelijke opmerkingen ingediend. De zaak gaat over de afwijzing van het verzoek van S.W. om toekenning van de vluchtelingenstatus of, bij gebreke daarvan, van subsidiaire bescherming.

Hof: Artikel 12, lid 1, onder a), tweede volzin, van richtlijn 2011/95/EU moet aldus worden uitgelegd dat de bescherming of bijstand van de UNRWA moet worden geacht te zijn opgehouden wanneer deze organisatie niet in staat is om een staatloze van Palestijnse afkomst die onder die bescherming of bijstand valt, toegang te verzekeren tot de medische zorg en behandelingen zonder welke deze persoon een reëel risico op onmiddellijk overlijden loopt, of een reëel risico dat hij wordt blootgesteld aan een ernstige, snelle en onomkeerbare achteruitgang van zijn gezondheidstoestand of een aanzienlijke vermindering van zijn levensverwachting. Het staat aan de nationale rechter om na te gaan of er sprake is van een dergelijk risico.

- EU-Hof verduidelijkt onder welke omstandigheden de bescherming of bijstand van de UNRWA kan worden geacht te zijn opgehouden ([ECER](#))

HvJ – CONCLUSIE – C-352/22 (Generalstaatsanwaltschaft Hamm) – 19 oktober 2023 – A-G De la Tour – Duitsland – Grote Kamer - ECLI:EU:C:2023:794 - [conclusie](#)

Internationale bescherming – Uitlevering - Gevolg van besluit tot toekenning vluchtelingenstatus voor uitleveringsprocedure – Bescherming vluchteling tegen uitlevering – Beginsel van non-refoulement - Richtlijn 2011/95/EU – Richtlijn 2013/32/EU – Artikel 78, lid 2, VWEU - Artikel 18 en artikel 19, lid 2, Handvest EU

Deze zaak gaat over de samenhang tussen de Unierechtelijke regels inzake internationale bescherming en de bevoegdheid van de lidstaten op het gebied van uitlevering om rekening te houden met de bijzondere beschermingsbehoeften van een persoon die de vluchtelingenstatus geniet in een andere lidstaat dan die welke verantwoordelijk is voor de behandeling van een hem betreffend uitleveringsverzoek.

De vraag is o.a. of een door een lidstaat genomen besluit tot toekenning van de vluchtelingenstatus bindende werking heeft voor de andere lidstaten, in die zin dat zij gebonden zijn aan dat besluit en er dus niet van mogen afwijken. Deze vraag is van groot belang voor het gehele gemeenschappelijke Europese asielstelsel. Die vraag wordt hier gesteld in de context van een uitleveringsverzoek van de Turkse autoriteiten aan de Duitse autoriteiten met het oog op strafvervolging van een Turks staatsburger die in Duitsland woont en die voordien van de Italiaanse autoriteiten de vluchtelingenstatus heeft verkregen wegens een risico van vervolging op grond van politieke gezindheid in Turkije.

Het Hof dient dus uit te maken of het besluit van een lidstaat tot toekenning van de vluchtelingenstatus krachtens het Unierecht bindende werking heeft in het kader van een in een andere lidstaat gevoerde uitleveringsprocedure, in die zin dat de autoriteit die bevoegd is om die procedure te voeren, gedwongen is de uitlevering te weigeren zolang dat besluit van kracht is.

A-G geeft het Hof in overweging: Artikel 78, lid 2, VWEU, artikel 21, lid 1, van richtlijn 2011/95/EU en artikel 9, leden 2 en 3, van richtlijn 2013/32/EU moeten aldus worden uitgelegd dat wanneer een derdelander die in een lidstaat de vluchtelingenstatus heeft verkregen, in een andere lidstaat waar hij verblijft, het voorwerp uitmaakt van een uitleveringsverzoek van zijn land van herkomst, de aangezochte lidstaat in het kader van de behandeling van dat verzoek niet is gebonden aan het besluit van de eerste lidstaat tot toekenning van die status en bijgevolg niet verplicht is de uitlevering van die persoon te weigeren zolang dat besluit van kracht is.

Het beginsel van non-refoulement, dat als grondrecht wordt gewaarborgd door artikel 18 Handvest EU, gelezen in samenhang met artikel 33 van het Verdrag betreffende de status van vluchtelingen, zoals aangevuld bij het Protocol betreffende de status van vluchtelingen, en artikel 19, lid 2, Handvest EU, verplicht de aangezochte lidstaat echter om de uitlevering van de opgeëiste persoon te weigeren

wanneer deze lidstaat, na een autonoom en geactualiseerd onderzoek naar de eerbiediging van dit beginsel, van mening is dat er zwaarwegende en op feiten berustende gronden bestaan om aan te nemen dat die persoon in het land van bestemming een reëel risico zal lopen op behandelingen die door deze bepalingen van het Handvest van de grondrechten verboden zijn.

In het kader van dit onderzoek vormt het besluit van een andere lidstaat tot toekenning van de vluchtelingenstatus een bijzonder zwaarwegend gegeven waarmee de aangezochte lidstaat rekening moet houden bij de controle of de uitlevering geen afbreuk doet aan de door artikel 18 en artikel 19, lid 2, van het Handvest van de grondrechten gewaarborgde rechten. Daartoe en met het oog op de samenhang van de besluiten die in de ruimte van vrijheid, veiligheid en recht worden genomen, dient overeenkomstig het in artikel 4, lid 3, VEU vermelde beginsel van loyale samenwerking informatie tussen de bevoegde autoriteiten van die lidstaten te worden uitgewisseld.

HvJ – CONCLUSIE – C-752/22 (E.P.) - 26 oktober 2023 – A-G De La Tour - Finland - ECLI:EU:C:2023:819 - [conclusie](#)

Status van langdurig ingezetenen onderdanen van derde landen - Terugkeerbesluit - Inreisverbod - Openbare orde - Richtlijn 2003/109/EG

De zaak gaat over de rechtmatigheid van het jegens de betrokkene genomen besluit tot verwijdering naar de Russische Federatie, dat gepaard ging met een inreisverbod voor het Schengengebied. Dit verbod is vervolgens beperkt tot het nationale grondgebied. Geniet een derdelander die overeenkomstig richtlijn 2003/109/EG in een lidstaat de status van langdurig ingezetene heeft verworven, in een andere lidstaat naar het grondgebied waarvan hij zich in strijd met een aan hem opgelegd inreisverbod begeeft, de uit artikel 12 en artikel 22, lid 3, van die richtlijn voortvloeiende verhoogde bescherming tegen verwijdering?

Dit verzoek is ingediend in het kader van een geding tussen E.P., een Russische staatsburger die in Estland de status van langdurig ingezetene heeft verworven, en de Finse immigratiedienst.

In de onderhavige zaak wordt het Hof dus de vraag voorgelegd over het naast elkaar bestaan van een jegens een en dezelfde derdelander door de ene lidstaat uitgevaardigd inreisverbod en een door de andere lidstaat afgegeven geldige verblijfsvergunning.

Hof: Artikel 22, lid 3, van richtlijn 2003/109/EG moet aldus worden uitgelegd dat

- *het niet van toepassing is op een derdelander die weliswaar de status van langdurig ingezetene heeft in een eerste lidstaat, maar niet beschikt over een verblijfsrecht in de lidstaat waarnaar hij zich begeeft in strijd met een inreisverbod dat hem is opgelegd om redenen van openbare orde en openbare veiligheid;*
- *deze derdelander de mogelijkheid behoudt om de rechten die hij aan zijn verblijfsvergunning voor langdurig ingezetenen ontleent, uit te oefenen door zich naderhand te begeven naar het grondgebied van de eerste lidstaat.”*

PREJUDICIËLE VERWIJZING – Nederland – Rechtbank Den Haag, zittingsplaats Haarlem – 19 oktober 2023 - ECLI:NL:RBDHA:2023:15961 - [verwijzingsuitspraak](#)

Asiel – Ingangsdatum verblijfsvergunning – Procedurerichtlijn – Kwalificatierichtlijn - Richtlijn 2013/32/EU - Richtlijn 2011/95/EU

Eiser heeft zich op 10 oktober 2021 bij het aanmeldcentrum Ter Apel gemeld en te kennen gegeven dat hij een asielaanvraag wenst in te dienen. Op 20 oktober 2021 heeft verweerder eiser (voor het eerst) in de gelegenheid gesteld zijn asielaanvraag in te dienen door middel van het ondertekenen van een daartoe bestemd formulier (M35-H). Verweerder heeft de aanvraag op 26 augustus 2022 ingewilligd met ingang van de datum waarop de aanvraag is ontvangen, 20 oktober 2021.

Deze zaak gaat over de vraag wat de ingangsdatum is van een aan een vreemdeling verstrekte verblijfsvergunning asiel voor bepaalde tijd.

Prejudiciële vragen:

I. Komt aan artikel 6 van de Richtlijn 2013/32/EU relevantie toe voor de beantwoording van de vraag met welke ingangsdatum een verblijfsvergunning dient te worden verleend?

II. Zo ja, moet artikel 6 van de Procedurerichtlijn zo worden uitgelegd dat bepalend is voor de ingangsdatum van de verblijfsvergunning, de datum waarop het verzoek om internationale bescherming:

- is gedaan (artikel 6, eerste alinea van het eerste lid van de Procedurerichtlijn) dan wel
- is geregistreerd (artikel 6, eerste alinea van het eerste lid en vijfde lid van de Procedurerichtlijn); dan wel
- (formeel) is ingediend (artikel 6, tweede, derde en vierde lid van de Procedurerichtlijn)?

III. Indien het doen van het verzoek niet bepalend is voor de ingangsdatum van de verblijfsvergunning, hoe verhoudt zich dat tot artikel 13 van de Kwalificatierichtlijn in samenhang met overweging 21 van de considerans, gelet op het daarin opgenomen declaratoire karakter van het vluchtelingenschap?

PREJUDICIËLE VERWIJZING - C-525/23 (Accra) – Hongarije - 26 juni 2023 (ECER 9.10.23) – [verwijzingsuitspraak](#)

Verlenging verblijfsvergunning - Voldoende bestaansmiddelen - Aanvullende voorwaarden - Richtlijn 2004/114/EG - Richtlijn (EU) 2016/801 - Artikelen 45 en 47 Handvest EU

Verzoeker is een onderdaan van een derde land die in Hongarije beschikte over een geldige verblijfsvergunning voor studiedoeleinden. Verzoeker heeft een aanvraag tot verlenging van zijn verblijfsvergunning ingediend met als doel het verrichten van vrijwilligerswerk. Gedurende de werkzaamheden als vrijwilliger wenste verzoeker te voorzien in zijn levensonderhoud in Hongarije met de hulp van zijn oom die Brits onderdaan is. De vreemdelingendienst heeft de aanvraag om verlenging van de verblijfsvergunning afgewezen en verzoeker uitgewezen omdat de oom van verzoeker overeenkomstig Hongaarse bepalingen niet als gezinslid kan worden beschouwd, hij niet in de kosten van verzoekers levensonderhoud kan voorzien en dat daarom geen rekening kon worden gehouden met de bij de aanvraag gevoegde bewijsstukken.

De vraag is o.a. of de praktijk van een lidstaat die voor het aanvaarden van het hebben van voldoende bestaansmiddelen aanvullende voorwaarden stelt in overeenstemming is met de beoordelingsmarge waarover de lidstaten gelet op de in de overwegingen 2 en 41, artikel 1, onder a), en artikel 4, lid 1, van richtlijn (EU) 2016/801 geformuleerde doelstellingen op grond van artikel 7, lid 1, onder e), van de richtlijn beschikken.

RECHTSPRAAK NL – EINDUITSPRAAK – ABRvS – na prejudiciële verwijzing – na HvJ C-402/21 - 18 oktober 2023 - [ECLI:NL:RVS:2023:3850](#) – [ECLI:NL:RVS:2023:3793](#) - [ECLI:NL:RVS:2023:3851](#)

Intrekking verblijfsvergunning – Openbare orde – Standstill-bepaling

De rechtszaken gaan over drie Turkse mannen die in de periode tussen 1976 en 1983 rechtmatig in Nederland zijn komen wonen. Zij zijn veroordeeld voor verschillende misdrijven. De staatssecretaris van Justitie en Veiligheid besloot hun verblijfsvergunningen in te trekken, omdat zij een gevaar vormen voor de openbare orde.

Vóór juli 2012 mocht de staatssecretaris van Justitie en Veiligheid de verblijfsvergunning niet intrekken als iemand langer dan twintig jaar rechtmatig in Nederland woonde. Maar sinds 1 juli 2012 gelden er strengere regels en kan dat wel. De Turkse mannen doen een beroep op een zogenoemde standstillbepaling die volgt uit de associatieovereenkomst tussen de toenmalige EEG en Turkije. Deze bepaling houdt in dat aan Turkse burgers geen strengere eisen mogen worden gesteld dan de eisen die golden in 1980, het jaar dat deze bepaling in werking trad. Volgens de staatssecretaris kunnen de vreemdelingen echter geen beroep doen op de standstillbepaling, omdat in de associatieovereenkomst zelf een uitzondering is opgenomen als iemand een gevaar vormt voor de openbare orde.

Het HvJ oordeelde dat een aanscherping van het nationale recht, zoals een nieuwe mogelijkheid om verblijfsvergunningen in te trekken in verband met de openbare orde, gerechtvaardigd kan zijn voor zover zij “geschikt is om de verwezenlijking van het nagestreefde doel van bescherming van de openbare orde te waarborgen en niet verder gaat dan noodzakelijk is om dat doel te bereiken.

De ABRvS oordeelt dat de staatssecretaris de verblijfsvergunningen van de Turkse mannen mocht intrekken, op voorwaarde dat zij daadwerkelijk een gevaar vormen voor de openbare orde. Omdat in alle drie de zaken aan die voorwaarde is voldaan, staat nu definitief vast dat de Turkse mannen hun verblijfsvergunningen zijn kwijtgeraakt. (bron: persbericht)

- Standstillbepaling staat niet in de weg aan intrekking verblijfsvergunning vanwege openbare orde ([persbericht ABRvS](#))

NOOT – EHRM 5 september 2023, [Al Masudi t. Denemarken](#), [Goma t. Denemarken](#), [Noorzae t. Denemarken](#) en [Sharifi t. Denemarken](#)

The expulsion of migrants: the court rules in four cases against Denmark this September ([Strasbourg observers](#))

NOOT – HvJ 21 september 2023, [C-568/21](#), [Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid](#)

EU-Hof: een diplomatieke kaart is een verblijfstitel in de zin van de Dublin III-verordening ([ECER](#))

NOOT – Gerecht 6 september 2023, [T-600/21 \(W.S./Frontex\)](#)

- A Hidden Success ([Verfassungsblog](#))

Following the EU General Court's dismissal of the complaint of WS and other asylum seekers against Frontex in its ruling on September 6, 2023, scholarly commentary has largely expressed disappointment. However, a more optimistic way of reading the judgement is also possible.

- On the Need to Align the EU Judicial System with the Supranational Use of Violence: WS v European Border and Coast Guard Agency ([EU migration law blog](#))

CONSULTATIE

EU-visumbeleid — herziening van opschortingsmechanisme voor de vrijstelling van de visumplicht, goedkeuring door de Commissie, Feedback mogelijk van 24 Oktober 2023 - 19 December 2023 ([EC](#))

Raad

Raad verlengt de tijdelijke bescherming voor Oekraïense oorlogsvluchtelingen ([ECER](#))

OVERIG

- Analyzing the legality of the EU Commission's proposed withdrawal of preferential tariffs for third countries when cooperation on migrant returns 'fails'--an unholy alliance of trade and migration? ([EU law analysis](#))
- Square pegs in round holes: using trade conditionalities to foster migration cooperation between the EU and third countries ([EU migration law blog](#))

EHRM factsheets en case-law guides

- [Accompanied migrant minors in detention](#)
- [Unaccompanied migrant minors in detention](#)
- [Migrants in detention](#)
- [Dublin" cases](#)
- [Collective expulsions of aliens](#)
- [Guide on the case-law of the ECHR on Immigration](#)
- [Guide on Article 3 of Protocol No. 4 ECHR - prohibition of expulsion of nationals](#)
- [Guide on Article 4 of Protocol No. 4 to ECHR - prohibition of collective expulsions of aliens](#)
- [Guide to Article 1 of Protocol No. 7 ECHR - procedural safeguards relating to expulsion of aliens](#)

Beginnelsen EU-recht

HvJ – CONCLUSIE - Gevoegde zaken C-554/21, C-622/21 en C-727/21 (HANN-INVEST e.a.) – 26 oktober 2023 – A-G Pikamae – Kroatië – **Grote Kamer** - ECLI:EU:C:2023:816 - [conclusie](#)

Rechtsstaat – Daadwerkelijke rechtsbescherming - Rechtszekerheidsbeginsel – Onafhankelijkheid van rechters – Eerlijk proces - Toegang tot een gerecht dat bij de wet is ingesteld - Bevoegdheid van het Hof – Ontvankelijkheid - Artikel 19, lid 1, tweede alinea, VEU – op de onder het recht van de Unie vallende gebieden – Artikel 47 Handvest EU

Samenvatting onder: [Rechtsstaat](#)

PREJUDICIËLE VERWIJZING - C-562/23 (T.) – 24 augustus 2023 (ECER 30.10.23) – Slovenië - verwijzingsuitspraak

Artikel 49, lid 1 en 2 Telecomcode - Directe werking? - Machtigingsrichtlijn – Richtlijn 2002/20/EG - Richtlijn (EU) 2018/1972

Samenvatting onder: Diensten, elektronische communicatiediensten

OVERIG

Leden Europees Parlement pleiten voor opname van het voorrangsbeginsel in de Verdragen (ECER)

Belastingen

HvJ – ARREST – C-670/21 (B.A.) – 12 oktober 2023 – Duitsland - ECLI:EU:C:2023:763 - conclusie - arrest

Erfbelasting - In een derde land gelegen onroerende goederen - Doeltreffendheid van fiscale controle - Vrij verkeer van kapitaal – Artikelen 63 tot en met 65 VWEU

Samenvatting onder: Erfrecht

HvJ – ARREST – C-312/22 (Autoridade Tributária e Aduaneira) – Portugal -ECLI:EU:C:2023:771 – geen conclusie - arrest

Inkomstenbelasting natuurlijke personen – Belastingheffing over rente-inkomsten uit obligaties en schuldbewijzen – Verschil in behandeling naargelang van de plaats van vestiging van de emittent en de entiteit die de rente in kwestie betaalt – Richtlijn 2003/48/EG – Vrij verkeer van kapitaal – Artikel 56 EG – Overeenkomst EG-Zwitserland

F.L. heeft rente-inkomsten ontvangen uit obligaties en schuldbewijzen die door een Zwitserse bank zijn betaald. Deze rente-inkomsten zijn in zijn belastingaangifte belast tegen het maximale progressief tarief van 40 %. F.L. heeft een verzoek om ambtshalve herziening van deze belastingaanslag ingediend, maar dat is afgewezen.

Volgens F.L. is de Portugese wetgeving in strijd met richtlijn 2003/48 en de Overeenkomst EG-Zwitserland die in maatregelen van gelijke strekking voorziet, aangezien deze wetgeving de inkomsten die hem door Zwitserse banken zijn uitbetaald zwaarder belast dan wanneer deze inkomsten waren uitbetaald door Portugese banken, ook al is hij zijn fiscale verplichtingen in Portugal correct nagekomen en heeft hij de uitwisseling van inlichtingen tussen deze lidstaat en de Zwitserse autoriteiten mogelijk gemaakt.

De verwijzende rechter vraagt zich af of deze wetgeving verenigbaar is met de Unieregels inzake het vrije verkeer van kapitaal, in het bijzonder met artikel 56 EG, gelezen in samenhang met artikel 2, lid 4, van de overeenkomst.

Hof: Artikel 56 EG verzet zich tegen een regeling van een lidstaat volgens welke voor door belastingplichtigen van deze lidstaat ontvangen rente-inkomsten een progressief belastingtarief geldt dat kan oplopen tot 40 % wanneer deze rente-inkomsten afkomstig zijn van obligaties en schuldbewijzen die zijn uitgegeven door een entiteit van een andere lidstaat of van een derde staat, zoals de Zwitserse Bondsstaat, en door een dergelijke entiteit zijn uitbetaald, terwijl deze rente-inkomsten worden belast

tegen een lager bevrijdend tarief van 20 % wanneer zij afkomstig zijn van obligaties en schuldbewijzen die zijn uitgegeven door een entiteit in hun woonstaat en door een dergelijke entiteit zijn uitbetaald.

Artikel 2, lid 4, van de Overeenkomst EG-Zwitserland waarbij wordt voorzien in maatregelen van gelijke strekking als die welke zijn vervat in richtlijn 2003/48/EG van de Raad betreffende belastingheffing op inkomsten uit spaargelden in de vorm van rentebetaling, gelezen in samenhang met artikel 1, lid 2, ervan moet aldus worden uitgelegd dat het zich verzet tegen een regeling van een lidstaat volgens welke voor rente-inkomsten die vanaf 1 juli 2005 werden ontvangen door belastingplichtigen van deze lidstaat die hebben geopteerd voor de procedure van vrijwillige verstrekking van gegevens of anderszins deze rente-inkomsten hebben gemeld aan de belastingautoriteiten van de lidstaat waar zij wonen, voor zover zij op grond van dat artikel 1, lid 2, niet zijn uitgesloten van de inhouding, een progressief belastingtarief geldt dat kan oplopen tot 40 % wanneer die rente-inkomsten voortvloeien uit obligaties en schuldbewijzen en afkomstig zijn van een Zwitserse uitbetalende instantie, terwijl dezelfde rente-inkomsten, wanneer zij afkomstig zijn van een ingezeten uitbetalende instantie, worden belast tegen een lager bevrijdend tarief van 20 %.

PREJUDICIËLE VERWIJZING – Nederland – Hoge Raad – 6 oktober 2023 - [ECLI:NL:HR:2023:1371](#)

Aansprakelijkheid bestuurder vennootschap voor belastingschulden - Betalingsonmacht

Belanghebbende was bestuurder en enig aandeelhouder van een holding. De holding was tot 29 maart 2019 bestuurder en enig aandeelhouder van een werkmaatschappij (hierna: de vennootschap). Op die datum heeft de holding haar aandelen in de vennootschap overgedragen aan een derde.

Aan de vennootschap zijn naheffingsaanslagen in de loonheffingen opgelegd over de tijdvakken december 2018 tot en met februari 2019, en naheffingsaanslagen in de omzetbelasting over de tijdvakken november 2018 tot en met februari 2019. De naheffingsaanslagen zijn opgelegd in overeenstemming met de door de vennootschap gedane aangiften. De vennootschap heeft de naheffingsaanslagen niet betaald.

De Belastingdienst heeft belanghebbende aansprakelijk gesteld voor de onbetaalde naheffingsaanslagen. Tevens heeft de Belastingdienst belanghebbende aansprakelijk gesteld voor de in de naheffingsaanslagen begrepen belastingrente en de in rekening gebrachte kosten. In totaal is belanghebbende aansprakelijk gesteld voor een bedrag van € 142.852. Begin 2020 is de vennootschap failliet verklaard.

Prejudiciële vragen:

1. Verzet het Unierechtelijke evenredigheidsbeginsel zich tegen een regeling als die van artikel 36, lid 4, IW 1990, die het voor een bestuurder van een lichaam dat niet of niet op de juiste wijze heeft voldaan aan zijn verplichting tot melding van betalingsonmacht aan de ontvanger van de Belastingdienst, in de praktijk uiterst moeilijk maakt te ontkomen aan aansprakelijkheid voor belastingschulden van het lichaam, waaronder omzetbelastingsschulden?
2. Is voor het antwoord op vraag 1 van belang of de bestuurder te goeder trouw heeft gehandeld doordat hij met de zorgvuldigheid van een bedachtzame ondernemer te werk is gegaan, hij alles heeft gedaan wat redelijkerwijs binnen zijn mogelijkheden ligt, en zijn betrokkenheid bij misbruik of fraude is uitgesloten?

[NDFR Nieuws 2023/1408](#)

[Viditax \(FutD\), 6-10-2023](#)

[V-N Vandaag 2023/2331](#)

[FutD 2023-2594 met annotatie van Fiscaal up to Date](#)

[NTRF 2023/1742 met annotatie van mr. R.B.H. Beune](#)

- 📄 [V-N 2023/45.20 met annotatie van Redactie](#)
- 📄 [NJB 2023/2472](#)
- 📄 [NLF 2023/2295 met annotatie van Jacques Raaijmakers](#)

PREJUDICIËLE VERWIJZING – C-563/23 (Natsionalna agentsia za prihodite) – 11 september 2023 (ECER 16.10.23) – Bulgarije - verwijzingsuitspraak

AVG – Belastingontduiking - Inzage in bankrekeningen - Bankgeheim - Rol van de rechter - Verwerkingsverantwoordelijke? – Verordening (EU) 2016/679

Samenvatting onder: [Privacy en persoonsgegevens](#)

REGELGEVING

- Richtlijn (EU) 2023/2226 van de Raad van 17 oktober 2023 tot wijziging van Richtlijn 2011/16/EU betreffende de administratieve samenwerking op het gebied van de belastingen, [PBL, 2023/2226, 24.10.2023](#)
- BNC Fiche: Richtlijn Business in Europe: Framework for income taxation ([Kamerstuk 22112, nr. 3796](#))
- [Opinie | Democratische legitimatie van internationale belastinghervorming \(taxence\)](#)
Bij het recente Europese voorstel voor een geharmoniseerde grondslag voor de vennootschapsbelasting doen zich problemen van democratische legitimatie voor.

Belastingen, accijns

PREJUDICIËLE VERWIJZING - C-596/23 (Pohjanri) – Finland – 26 september 2023 (ECER 31.10.23) – verwijzingsuitspraak

Accijnzen – Afstandsverkopen – Betrokkenheid bij het vervoer - Alcoholhoudende dranken

Verzoekster is gevestigd in Duitsland en verkoopt via een website alcoholhoudende dranken. Een klant uit Finland heeft drank besteld. De bestelling is door de Finse douane in beslag genomen. Volgens de belastingdienst heeft verzoekster als afstandsverkoper gehandeld en was zij gehouden om in Finland accijns te betalen.

Prejudiciële vragen:

- 1) Verzet richtlijn 2008/118/EG, met name artikel 36 inzake afstandsverkopen, zich tegen een nationale uitlegging van het recht, die inhoudt dat een in een andere lidstaat gevestigde verkoper van accijnsgoederen wordt geacht betrokken te zijn bij het vervoer van de goederen naar de lidstaat van bestemming en in laatstgenoemde lidstaat wegens afstandsverkopen als accijnsplichtig wordt beschouwd, alleen omdat deze verkoper op zijn website de koper ertoe aanspoort gebruik te maken van een bepaald transportbedrijf?
- 2) Heeft de verkoper accijnsgoederen als bedoeld in artikel 36, lid 1, van richtlijn 2008/118/EG rechtstreeks of onrechtstreeks naar een andere lidstaat verzonden of vervoerd en was hij over afstandsverkopen in de zin van deze richtlijn belasting verschuldigd, wanneer op de website van de verkoper bepaalde transportbedrijven aanbevolen worden alsmede informatie over de door de koper te

betalen vervoerskosten worden vermeld en de vervoerskosten in rekening worden gebracht door een transportbedrijf waaraan de informatie over de te vervoeren goederen is doorgegeven zonder tussenkomst van de koper? Is de omstandigheid dat de koper een afzonderlijke overeenkomst betreffende het vervoer van de goederen heeft gesloten met het transportbedrijf dat op de website van de verkoper is vermeld, relevant voor de beoordeling van deze vraag?

NOOT – HvJ 28 september 2023, [C-692/20 \(Commissie/Verenigd Koninkrijk\)](#)

EU-Hof veroordeelt het Verenigd Koninkrijk tot het betalen van 32 miljoen euro wegens het niet nakomen van een eerder arrest ([ECER](#))

EHRM factsheet

 [Taxation](#)

Belastingen, btw

HvJ – ARREST – C-146/22 (Y.D) - 5 oktober 2023 – Polen - [ECLI:EU:C:2023:739](#) – geen conclusie - [arrest](#)

Btw - Verlaagd tarief bepaalde levensmiddelen – Chocolademelk - Richtlijn 2006/112/EG

De zaak gaat over het btw-tarief voor op de verkoop van chocolademelk door Y.D. in haar gelegenheden voor onmiddellijke consumptie.

Hof: Artikel 98 van richtlijn 2006/112/EG, gelezen in samenhang met bijlage III, punten 1 en 12 bis, bij deze richtlijn, en artikel 6 van uitvoeringsverordening (EU) nr. 282/2011 en het beginsel van fiscale neutraliteit, moet aldus worden uitgelegd dat het niet in de weg staat aan een nationale regeling die bepaalt dat levensmiddelen die hetzelfde hoofdingrediënt bevatten en voorzien in dezelfde behoefte van een gemiddelde consument, zijn onderworpen aan twee verschillende verlaagde tarieven van de belasting over de toegevoegde waarde (btw), naargelang zij in de detailhandel in een winkel worden verkocht dan wel op verzoek van een klant worden bereid en warm worden opgediend voor onmiddellijke consumptie, voor zover deze levensmiddelen ondanks het gemeenschappelijke hoofdingrediënt geen overeenkomstige eigenschappen vertonen of de verschillen tussen die levensmiddelen, ook wat de bijkomende diensten betreft die met het verstrekken ervan gepaard gaan, de beslissing van de gemiddelde consument om het ene of het andere levensmiddel te kopen, aanmerkelijk beïnvloeden.

 Toepassen verschillende BTW-tarieven voor verschillende zuivelproducten is geoorloofd ([taxlive](#))

HvJ – ARREST – C-355/22 (Osteopathie Van Hauwermeiren BV) - 5 oktober 2023 – België - ECLI:EU:C:2023:737 - geen conclusie - arrest

Btw – Osteopaten - Handhaving van de gevolgen van een met het Unierecht onverenigbare nationale regeling - Onmogelijkheid wegens ontbreken boekhoudkundig systeem - Richtlijn 2006/112/EG

Het Grondwettelijk Hof (België) heeft het Hof eerder prejudiciële vragen gesteld die met name verband houden met het nationale belastingstelsel dat van toepassing is op de activiteiten van osteopaten en inzake de uitlegging van onder meer artikel 132, lid 1, onder c), van richtlijn 2006/112, alsmede met de mogelijkheid voor een nationale rechterlijke instantie om een nationale bepaling toe te passen op grond waarvan zij bepaalde gevolgen van een vernietigde handeling in stand kan laten om de werking van nationale bepalingen die zij onverenigbaar met deze richtlijn heeft verklaard, tijdelijk te handhaven totdat zij in overeenstemming met die richtlijn zijn gebracht.

Het Hof heeft deze vragen beantwoord in zijn arrest van 27 juni 2019, Belgisch Syndicaat van Chiropraxie e.a in zaak C-597/17. Naar aanleiding van dat arrest heeft het Grondwettelijk Hof artikel 44, lid 1, van het btw-wetboek vernietigd, voor zover op grond van deze bepaling de vrijstelling van btw voor diensten van chiropraxie of osteopathie niet kon worden verleend aan andere beoefenaars van medische en paramedische beroepen dan die welke in deze bepaling waren vermeld, wanneer deze beoefenaars de noodzakelijke kwalificaties bezaten om medische verzorging te verlenen waarvan het kwaliteitsniveau voldoende hoog was om als soortgelijk te worden beschouwd met die welke werden aangeboden door de leden van een gereguleerd medisch of paramedisch beroep. Deze rechterlijke instantie heeft tevens beslist om de gevolgen van die bepaling voor belastbare feiten van vóór 1 oktober 2019 te handhaven.

Aangezien het Grondwettelijk Hof heeft besloten de gevolgen van artikel 44, lid 1, van het btw-wetboek te handhaven voor belastbare feiten die hebben plaatsgevonden vóór 1 oktober 2019, vallen de handelingen van Osteopathie Van Hauwermeiren waarvan de btw opeisbaar was vóór 1 oktober 2019 volgens de belastingdienst niet onder de in deze bepaling bedoelde vrijstelling. Osteopathie Van Hauwermeiren heeft dus geen recht op teruggaaf van de btw die is voldaan met betrekking tot deze handelingen, aldus die belastingdienst.

Osteopathie Van Hauwermeiren heeft bij de rechtbank van eerste aanleg, de verwijzende rechter, een vordering ingesteld strekkende tot vaststelling, ten eerste, dat onder meer het proces-verbaal van 2 september 2020 onwettelijk of ongegrond is en, ten tweede, dat zij de daarin vermelde bedragen, te weten 45 355,81 EUR aan btw, een geldboete van 4 530 EUR en 382,63 EUR aan interesten, niet verschuldigd is.

België, Spanje en de Europese Commissie hebben schriftelijke opmerkingen ingediend.

Hof: Een nationale rechterlijke instantie mag aan een nationale bepaling op grond waarvan zij bepaalde gevolgen kan handhaven van een bepaling van nationaal recht die zij onverenigbaar met richtlijn 2006/112/EG heeft verklaard, geen toepassing geven met als onderbouwing dat het beweerdelijk onmogelijk is om ten onrechte geïnde btw terug te betalen aan de afnemers van de door een belastingplichtige verrichte diensten, met name doordat het om een groot aantal personen gaat of doordat de betrokkenen niet beschikken over een boekhoudkundig systeem waarmee zij die diensten en de waarde ervan kunnen identificeren.

- 📌 Redenen voor Belgische rechter om EU-strijdige regeling toch uit te voeren overtuigen niet (taxlive)

HvJ – ARREST – C-505/22 (Deco Proteste – Editores) – Portugal - ECLI:EU:C:2023:731 – geen conclusie - arrest

Gratis levering van tablet of smartphone bij nieuw tijdschriftabonnement – Belastbare handelingen - Begrip „één enkele prestatie”- Richtlijn 2006/112/EG

De vraag is o.a. of de overhandiging van een geschenk als tegenprestatie voor een tijdschriftabonnement onder het begrip „levering van goederen onder bezwarende titel” in de zin van deze bepalingen valt, dan wel of artikel 16, eerste alinea, van deze richtlijn aldus moet worden uitgelegd dat de overhandiging van een dergelijk geschenk, die losstaat van de handeling van het afsluiten van een abonnement, moet worden beschouwd als een levering van goederen om niet in de zin van laatstgenoemde bepaling.

Hof: Artikel 2, lid 1, onder a), en artikel 16, eerste alinea, van richtlijn 2006/112/EG moeten aldus worden uitgelegd dat de overhandiging van een welkomstgeschenk als tegenprestatie voor het afsluiten van een tijdschriftabonnement een nevenprestatie is bij de hoofdprestatie bestaande in de levering van tijdschriften, die onder het begrip „levering van goederen onder bezwarende titel” in de zin van deze bepalingen valt en niet moet worden beschouwd als een levering van goederen om niet in de zin van dat artikel 16, eerste alinea.

- ▣ Welkomstgeschenk bij afsluiten tijdschriftabonnement vormt geen levering van goederen om niet (taxlive)

HvJ – ARREST – C-249/22 (GIS) – 26 oktober 2023 – Oostenrijk - ECLI:EU:C:2023:813 – conclusie - arrest

Financiering publieke omroep met verplichte vergoeding die wordt betaald door personen in het bezit van een radio- of televisietoestel - Toetredingsakte Oostenrijk - Richtlijn 2006/112/EG

In het arrest van 22 juni 2016, Český rozhlas (C-11/15) heeft het Hof geoordeeld dat de activiteiten van openbare radio-organisaties die worden gefinancierd door middel van een wettelijk opgelegde bijdrage die wordt betaald door bezitters van een radiotoestel niet kunnen worden beschouwd als een dienst onder bezwarende titel en niet zijn inbegrepen in de werkingssfeer van het gemeenschappelijke stelsel van belasting over de toegevoegde waarde (btw).

Naar aanleiding van dat arrest hebben betalingsplichtigen in bepaalde lidstaten waar een dergelijke bijdrage is onderworpen aan de btw de terugbetaling van deze belasting gevorderd op grond dat deze in strijd met het Unierecht is geheven. In Oostenrijk heeft dit geleid tot de instelling van een collectieve vordering, waarvan het hoofdgeding in de onderhavige zaak deel uitmaakt. Ook in Denemarken is een soortgelijke procedure aanhangig.

In dit verband wijzen de belanghebbenden en de Europese Commissie erop dat de Unierechtelijke bepalingen inzake de btw voorzien in een voor bepaalde lidstaten geldende afwijking krachtens welke zij de activiteiten van openbare radio- en televisieorganisaties mogen belasten. Derhalve rijst de vraag of deze afwijking verandering brengt in de conclusie van het arrest Český rozhlas.

Oostenrijk, Denemarken, Frankrijk en de Europese Commissie hebben schriftelijke opmerkingen ingediend.

Hof: Artikel 2, lid 1, onder c), en artikel 378, lid 1, van richtlijn 2006/112/EG, gelezen in samenhang met artikel 151, lid 1, van, en bijlage XV, deel IX, punt 2, onder h), eerste alinea, tweede streepje, van de Akte betreffende de toetredingsvoorwaarden voor de Republiek Oostenrijk, de Republiek Finland en het Koninkrijk Zweden en de aanpassing van de Verdragen waarop de Europese Unie is gegrond moeten aldus worden uitgelegd dat zij zich er niet tegen verzetten dat de Republiek Oostenrijk een activiteit van de publieke omroep die wordt gefinancierd met een verplichte wettelijke vergoeding en wordt betaald door eenieder die beschikt over een radio- of televisietoestel in een gebouw dat gelegen is in het

terrestrische uitzendgebied van de betrokken publieke omroep, aan btw onderwerpt, ongeacht of de betrokken activiteit onder het begrip „diensten die onder bezwarende titel worden verricht” in de zin van dat artikel 2, lid 1, onder c), valt.

- 📌 Oostenrijk mag BTW heffen in verband met activiteit publieke omroep ([Taxlive](#))

PREJUDICIËLE VERWIJZING – C-527/23 (Weatherford Atlas Gip) - Roemenië – 30 december 2022 (ECER 5.10.23) – [verwijzingsuitspraak](#)

Btw-aftrek diensten - Richtlijn 2006/112/EG

Aangezien de vennootschappen die de diensten verrichten buiten Roemenië zijn gevestigd, is de btw over deze handelingen verlegd. Na de controle heeft de verwerende partij, de belastingdienst, de aanslag en het belastingcontroleverslag vastgesteld, waarin zij heeft geweigerd de btw over de verworven diensten in mindering te brengen omdat niet was aangetoond dat deze diensten waren verricht om te worden gebruikt voor belaste handelingen. Verzoekster heeft hiertegen bezwaar gemaakt, dat door de belastingdienst bij besluit is afgewezen.

De verwijzende rechter vraagt het Hof om uitlegging van de artikelen 2 en 168 van richtlijn 2006/112 in het kader van een weigering van de belastingdienst op btw-aftrek van de diensten van een rechtspersoon, omdat niet was aangetoond dat deze diensten waren verricht om te worden gebruikt voor belaste handelingen.

Belastingen, douane en tariefindeling

GERECHT – ARREST - T-402/20 (Zippo) - 18 oktober 2023 - ECLI:EU:T:2023:640 - [arrest](#)

Aanvullende douanerechten op invoer van producten uit de Verenigde Staten - Procesbevoegdheid – Recht om te worden gehoord - Verordening (EU) 2020/502

Verzoeksters (Zippo e.a.) vorderen met hun beroep krachtens artikel 263 VWEU, de nietigverklaring van uitvoeringsverordening (EU) 2020/502 voor zover deze verordening hen betreft.

Het Gerecht vernietigt het besluit tot verhoging van de douanerechten op het type van de aanstekers in kwestie. Volgens het Hof heeft de Commissie het recht van Zippo om te worden gehoord geschonden en daarmee het beginsel van goede administratie.

- 📌 The General Court annuls the additional customs duties on certain lighters from the United States ([persbericht curia](#))

PREJUDICIËLE VERWIJZING - C-567/23 (BG Technik II) – 31 augustus 2023 (ECER 18.10.23) - [verwijzingsuitspraak](#)

Tariefindeling mobiliteitscooter - Uitvoeringsverordening (EU) 2021/1367

BG Technik cs, heeft een douaneaangifte ingediend en daarbij verzocht mobiliteitscooters toe te laten tot het vrije douaneverkeer. Verzoekster heeft de ingevoerde scooters in het kader van haar aangifte ingedeeld onder GN-postonderverdeling 8703 90 00, waarvoor een invoerrecht van 0% geldt. De verwerende partij, het douanekantoor, heeft geconcludeerd dat de voorgestelde tariefindeling onjuist is en de scooters onder GN-postonderverdeling 8703 10 18 moeten worden ingedeeld, waarbij invoerrecht van 10% moet worden toegepast.

Kan een elektrische mobiliteits scooter zoals in het in dit geding, in strijd met de bewoordingen van uitvoeringsverordening (EU) 2021/1367 worden ingedeeld onder postonderverdeling 8713 90 00 van de gecombineerde nomenclatuur?

PREJUDICIËLE VERWIJZING - C-591/23 (ZCC Europe) – 23 augustus 2023 (ECER 31.10.23) – Duitsland - [verwijzingsuitspraak](#)

Tariefindeling hardmetalen staven China - Uitvoeringsverordening (EU) 2021/910

Verzoekster heeft goederen, die in de handelsfacturen waren omschreven als cemented Carbide rods, aangegeven onder postonderverdeling 8209 00 80 van de gecombineerde nomenclatuur. Volgens verweerder hadden de goederen onder onderverdeling 8113 00 90 van de GN moeten worden ingedeeld. Aan verzoekster is een naheffing douanerechten opgelegd. Hiertegen heeft verzoekster bezwaar ingediend en na afwijzing hiervan beroep ingesteld.

De verwijzende rechter vraagt zich af of uitvoeringsverordening (EU) 2021/910 geldig is.

CONSULTATIE

EU-douanewetboek: regels voor het bewijs van Uniestatus en bepalingen in verband met douanevervoerregeringen (gewijzigde uitvoeringshandeling), ontwerphandeling, Feedback mogelijk van 24 Oktober 2023 - 21 November 2023 ([EC](#))

Belastingen, vennootschapsbelasting

PREJUDICIËLE VERWIJZING – C-436/23 (Volvo Group Belgium België) – 13 juli 2023 (ECER 24.10.23) - [verwijzingsuitspraak](#)

Vennootschapsbelasting – Fairness tax – Onderscheid tussen ingezeten vennootschap en niet ingezeten vennootschap - Vrijheid van vestiging - Richtlijn 2011/96/EU

Elke lidstaat mag zelf zijn eigen fiscale stelsel inzake de belasting van winsten inrichten, voor zover hij daarbij het Unierecht in acht neemt en voor zover deze winsten onder de fiscale bevoegdheid van de betrokken lidstaat vallen. De verwijzende rechter voert aan dat, wanneer de berekeningswijze van de belastbare grondslag van een niet-ingezeten vennootschap ertoe leidt dat deze vennootschap de belasting ook dient te betalen ter zake van winst die niet onder de fiscale bevoegdheid van België valt, die niet-ingezeten vennootschap ongunstiger behandeld wordt dan een ingezeten vennootschap, en moet worden aangenomen dat de Fairness Tax een beperking van de vrijheid van vestiging oplevert.

Moet artikel 49 VWEU aldus worden geïnterpreteerd dat het zich verzet tegen een nationale regeling, zoals die wordt bestreden voor het hof (m.n. die werd vernietigd door het Grondwettelijk Hof doch waarvan de gevolgen werden gehandhaafd evenwel met schending van de vrijheid van vestiging als gevolg waarvan de gehandhaafde nationale regeling buiten toepassing moet worden gelaten ten aanzien van de winsten uitgekeerd door vennootschappen gevestigd in een andere lidstaat met een Belgische vaste inrichting), en waarbij

- een belasting verschuldigd is op de uitkering van winsten die niet in het uiteindelijk belastbaar resultaat van een ingezeten vennootschap, ter zake waarvan een in andere lidstaat gevestigde vennootschap een zodanige invloed heeft op het beleid ervan dat hij de activiteiten ervan kan bepalen, werden opgenomen,

- terwijl deze belasting niet verschuldigd is op de betrokken winsten mocht deze in een andere lidstaat gevestigde vennootschap haar activiteiten in België uitoefenen doormiddel van een vaste inrichting/filiaal?

Civiel

REGELGEVING

BNC Fiche: Verordening inzake bestrijding van late betalingen in handelstransacties (Kamerstuk 22112, nr. 3819)

Consumenten

HvJ – ARREST - C-565/22 (Verein für Konsumenteninformation) – 5 oktober 2023 – Oostenrijk - ECLI:EU:C:2023:735 – persbericht - geen conclusie - arrest

Bescherming van de consument – Op afstand gesloten overeenkomst - Abonnement op een leerplatform - Automatische verlenging van de overeenkomst - Herroepingsrecht – Informatieplicht - Richtlijn 2011/83/EU

Sofatutor exploiteert onlineleerplatforms voor scholieren in het lager en middelbaar onderwijs. In de algemene voorwaarden is bepaald dat een abonnement bij de eerste boeking ervan op deze platforms vanaf het sluiten van de overeenkomst 30 dagen lang gratis kan worden getest en tijdens die periode op elk moment met onmiddellijke ingang kan worden opgezegd. Hierin is eveneens bepaald dat het abonnement pas na afloop van deze 30 dagen hoeft te worden betaald en dat de tijdens die boeking overeengekomen abonnementsperiode begint te lopen indien niet binnen deze 30 dagen wordt opgezegd.

Indien de betaalde abonnementsperiode afloopt zonder dat Sofatutor of de consument tijdig heeft opgezegd, wordt het betreffende abonnement volgens diezelfde algemene voorwaarden automatisch voor bepaalde duur verlengd. Sofatutor informeert de consument bij de sluiting van de overeenkomst op afstand over diens recht van herroeping dat uit hoofde van die sluiting geldt.

Volgens de Oostenrijkse consumentenvereniging (VKI) heeft de consument niet alleen een herroepingsrecht uit hoofde van het afsluiten van een gratis proefabonnement van 30 dagen, maar ook uit hoofde van de omzetting van dat abonnement in een regulier abonnement en de verlenging van dat reguliere abonnement. VKI heeft gevorderd dat Sofatutor, in geval van verlenging van de overeenkomst verplicht wordt om consumenten te informeren over de voorwaarden, de termijn en de modaliteiten voor de uitoefening van hun recht om een op afstand gesloten overeenkomst te herroepen.

Nederland en de Europese Commissie hebben schriftelijke opmerkingen ingediend.

Hof: Artikel 9, lid 1, van richtlijn 2011/83/EU moet aldus worden uitgelegd dat het recht van de consument om een op afstand gesloten overeenkomst te herroepen één keer wordt gewaarborgd ten aanzien van een dienstverleningsovereenkomst waarin is bepaald dat de consument niet hoeft te betalen gedurende een eerste periode die – indien de consument deze overeenkomst tijdens die periode niet opzegt of herroept – wordt gevolgd door een betaalde periode die, indien die overeenkomst niet wordt opgezegd, automatisch voor een bepaalde duur wordt verlengd, op voorwaarde dat de consument er bij de sluiting van die overeenkomst op duidelijke, begrijpelijke en ondubbelzinnige wijze door de handelaar over wordt geïnformeerd dat na die eerste periode waarin die dienstverlening gratis was, voor die betreffende dienstverlening moet worden betaald.

- 📌 EU-Hof: recht van consument om af te zien van een aanvankelijk gratis en automatisch verlengd en via een overeenkomst op afstand afgesloten abonnement is slechts eenmaal gegarandeerd (ECER)
- 📌 CJEU rules on the right of withdrawal in the subscription economy (C-565/22, Sofatutor) (ECLB)

HvJ – ARREST – C-326/22 (Z.) – 12 oktober 2023 – Polen - ECLI:EU:C:2023:775 - geen conclusie - arrest

Kredietovereenkomsten voor consumenten – Vervroegde aflossing - Verlaging van de totale kredietkosten voor consumenten - Verlies van een exemplaar van het contract – Recht om van de kredietgever een kopie van de overeenkomst te ontvangen - Richtlijn 2008/48/EG

Een bank heeft vijftien consumentenkredietovereenkomsten gesloten met zes particulieren. De consumenten hebben hun krediet vóór de vervaldag terugbetaald en hebben vervolgens hun schuldvorderingen voor de bedragen die de bank op grond van artikel 49, leden 1 en 2, van de wet op het consumentenkrediet na die vervroegde aflossing verschuldigd was aan Z. overgedragen. De consumenten beschikken echter niet meer over hun exemplaren van de betrokken kredietovereenkomsten. Z. heeft bij de rechter een vordering ingesteld om van de bank de afgifte van een kopie van de betrokken kredietovereenkomsten en de daarmee verbonden overeenkomsten, met name de verzekeringsovereenkomsten, en bepaalde informatie over die kredietovereenkomsten te verkrijgen. De bank stelt dat zij juridisch niet verplicht is om deze gegevens te verstrekken.

Hof: Artikel 16, lid 1, van richtlijn 2008/48/EG moet aldus worden uitgelegd dat een consument in de zin van artikel 3, onder a), van deze richtlijn van de kredietgever kan vorderen dat hij hem een kopie van de overeenkomst overlegt en alle informatie met betrekking tot de aflossing van het krediet verstrekt die niet in de overeenkomst zelf is opgenomen, maar die noodzakelijk is om, ten eerste, na te gaan of de berekening van het door de kredietgever te betalen bedrag uit hoofde van de verlaging van de totale kredietkosten ten gevolge van de vervroegde aflossing juist is, en ten tweede, die consument in staat te stellen een eventuele vordering tot terugbetaling van dit bedrag in te stellen.

HvJ – ARREST – C-645/22 (Luminor Bank) - 12 oktober 2023 – Litouwen - ECLI:EU:C:2023:774 – geen conclusie - arrest

Onerlijke bedingen in consumentenovereenkomsten – Gevolgen vaststelling oneerlijk beding – Wens van de consument om de overeenkomst te handhaven door de als oneerlijk aangemerkte bedingen te wijzigen – Bevoegdheden van de nationale rechter - Richtlijn 93/13/EEG

Verzoekers hebben kredietovereenkomsten gesloten in Zwitserse frank. De verstrekte leningen moesten in Zwitserse frank worden terugbetaald. Als gevolg van een aanzienlijke waardevermindering van de Litouwse litas ten opzichte van de Zwitserse frank is het terug te betalen bedrag sinds het sluiten van deze overeenkomsten bijna verdubbeld.

Volgens verzoekers waren bepaalde bedingen van die overeenkomsten oneerlijk. Zij hebben bij de rechter een vordering ingesteld die er onder meer toe strekte de Zwitserse frank te vervangen door de euro, rekening houdend met de wisselkoers die gold ten tijde van de toekenning van de leningen in kwestie, en de in Zwitserse frank betaalde termijnen voor de terugbetaling van het krediet (hoofdsom en rente) te herberekenen in euro, rekening houdend met de wisselkoers die gold op de datum van betaling van die termijnen. De rechter heeft dat verzoek afgewezen.

De verwijzende rechter wil weten of artikel 6, lid 1, van richtlijn 93/13 eraan in de weg staat dat wanneer een nationale rechter heeft vastgesteld dat een overeenkomst na de schrapping van een oneerlijk beding niet geldig kan blijven en de betrokken consument te kennen geeft die overeenkomst te willen handhaven door dat beding te vervangen, deze rechter uitspraak kan doen over de maatregelen die moeten worden genomen teneinde het reële evenwicht tussen de rechten en verplichtingen van de partijen bij die overeenkomst te herstellen, zonder eerst de gevolgen van de nietigverklaring van die overeenkomst in haar geheel te beoordelen. De verwijzende rechter vraagt zich bovendien af of de omstandigheid dat die rechter dat beding kan vervangen door een nationale bepaling van aanvullend recht of door een bepaling die in onderlinge overeenstemming tussen die partijen wordt toegepast, in dit verband van belang is.

Hof: Artikel 6, lid 1, van richtlijn 93/13/EEG moet aldus worden uitgelegd dat het eraan in de weg staat dat een nationale rechter, wanneer hij heeft vastgesteld dat een overeenkomst na de schrapping van een oneerlijk beding niet geldig kan blijven en de betrokken consument te kennen geeft die overeenkomst te willen handhaven door dat beding te vervangen, uitspraak kan doen over de maatregelen die moeten worden genomen teneinde het reële evenwicht tussen de rechten en verplichtingen van de partijen bij die overeenkomst te herstellen, zonder eerst de gevolgen van de nietigverklaring van die overeenkomst in haar geheel te beoordelen en dit zelfs indien die rechter dat beding kan vervangen door een nationale bepaling van aanvullend recht of door een bepaling die in onderlinge overeenstemming tussen die partijen wordt toegepast.

- "Particularly unfavourable" consequences of unfairness and renegotiation - CJEU in C-645/22 (Luminor) ([ECLB](#))

PREJUDICIËLE VERWIJZING – C-300/23 (Kutxabank) - Spanje – 27 april 2023 (ECER 9.10.23) - verwijzingsuitspraak

Onerlijke bedingen in consumentenovereenkomsten - Transparantievereiste - Richtlijn 93/13/EEG - Richtlijn 2005/29/EG

Verzoekster heeft op 11 september 2006 een hypothecaire leningsovereenkomst gesloten met spaarbank KUTXABANK, met variabele rentevoet, onder verwijzing naar de IRPH met toepassing van een positieve spread. De IRPH (referentierente voor hypothecaire leningen) die van toepassing is op het contract bestaat uit het rekenkundig gemiddelde van de gewogen gemiddelde rentetarieven per hoofdsom van de in de referentiemaand van de index door alle spaarbanken verrichte nieuwe of herhaalde transacties van leningen. Verzoeker heeft een vordering ingesteld strekkende tot nietigverklaring van het beding waarbij de IRPH als referentierente werd vastgesteld voor de berekening van de variabele rente van zijn lening, omdat dit beding oneerlijk was.

De vraag is o.a. af of het gebruik van een referentierente voor hypothecaire leningen met een variabele rentevoet, met toepassing van een positieve spread, een schending kan vormen van Richtlijn 93/13/EEG. Is in casu voldaan aan het vereiste van transparantie en de informatieverplichting van kredietinstellingen?

PREJUDICIËLE VERWIJZING – C-510/23 (Trenitalia) - Italië – 2 augustus 2023 (ECER 10.10.2023) – verwijzingsuitspraak

Zoeksysteem treinkaartjes toont vooral duurdere kaartjes – Onerlijke handelspraktijk – Termijn voor inleiding onderzoeksprocedure - Richtlijn 2005/29/EG

Het zoekstelsel voor de aanschaf van treinkaartjes op internet en bij kaartautomaten zou consumenten in het bijzonder geen reismogelijkheden met regionale treinen laten zien, maar hoofdzakelijk verbindingen met (duurdere) hogesnelheidstreinen tonen. De AGCM heeft na onderzoek een boetebesluit vastgesteld. Volgens de AGCM zou de onrechtmatige praktijk begonnen zijn in 2012 en zou deze praktijk in 2017, ten tijde van de vaststelling van het boetebesluit, nog steeds aan de orde zijn. Verzoekster is opgekomen tegen bovengenoemd besluit en heeft verzocht om een nietigverklaring op grond van het feit dat de AGCM de procedure voor de vaststelling van de inbreuk te laat zou hebben ingeleid, dat wil zeggen na de termijn van negentig dagen zoals bepaald in artikel 14 van de regeling.

Staat artikel 11 van richtlijn 2005/29/EG, gelezen in het licht van de beginselen van consumentenbescherming en doeltreffendheid van bestuurshandelingen, in de weg aan een nationale regeling op grond waarvan de Italiaanse mededingings- en marktautoriteit verplicht is om het onderzoek tot vaststelling van een oneerlijke handelspraktijk in te stellen binnen een vervaltermijn van negentig dagen, die begint te lopen vanaf het tijdstip waarop de autoriteit kennis heeft van de wezenlijke

elementen van de inbreuk, die mogelijk reeds bij de eerste melding van de inbreuk beschikbaar zijn?

PREJUDICIËLE VERWIJZING – C-582/23 Wiszkier – 2 augustus 2023 (ECER 30.10.23) - Polen – verwijzingsuitspraak

Consumenten – Oneerlijk beding - Toetsing in faillissementsprocedure

R.S. is failliet verklaard. De failliete boedel bestond onder meer uit een aandeel in de eigendom van een onroerend goed. Op het onroerende goed is een hypotheek gevestigd. De rechter is van oordeel dat de onderzochte overeenkomst oneerlijke contractuele bedingen bevat en dat deze bedingen mogelijk tot de nietigheid van de overeenkomst leiden. Op grond van de in de faillissementsprocedure opgestelde lijst van schuldvorderingen moet de rechterlijke instantie voor de gefailleerde een afbetalingsplan ten gunste van de schuldeisers opstellen.

De toepasselijke bepalingen van nationaal recht staan de faillissementsrechter niet toe om bij de opstelling van een afbetalingsplan ten gunste van schuldeisers zelf contractuele bedingen te toetsen op het oneerlijke karakter ervan. Bij twijfel over het oneerlijke karakter van contractuele bedingen kan de faillissementsrechter de behandeling van de zaak schorsen en de zaak voorleggen aan de rechter-commissaris zodat deze de mogelijkheid heeft om de lijst van schuldvorderingen ambtshalve te wijzigen. Dat leidt tot een ongerechtvaardigde vertraging bij de behandeling. Bij de behandeling van de zaak over de opstelling van het afbetalingsplan is de rechter tot de overtuiging gekomen dat de geldende nationale regels het voor een gefailleerde consument onnodig moeilijk, zo niet onmogelijk kunnen maken om de bescherming van zijn rechten uit hoofde van richtlijn 93/13 te doen gelden.

Staan artikel 6, lid 1, en artikel 7, lid 1, van richtlijn 93/13/EEG in de weg aan een nationale wettelijke regeling op grond waarvan een faillissementsrechter gebonden is aan een lijst van schuldvorderingen die in het kader van een faillissementsprocedure is goedgekeurd door een rechter-commissaris, zodat de faillissementsrechter die de eindbeslissing in de procedure moet geven, de contractuele bedingen niet op oneerlijkheid kan beoordelen, en er geen voorlopige maatregelen kunnen worden gelast, zodat consumenten mogelijk worden ontmoedigd om een beroep te doen op de bescherming die hun door die richtlijn wordt geboden.

RECHTSPRAAK NL – Prejudiciële vragen aan HR - Rechtbank Amsterdam – 9 oktober 2023 - ECLI:NL:RBAMS:2023:6176

Oneerlijk beding – Gevolgen vernietiging beding – Huurrecht - Richtlijn 93/13/EEG

Voornemen tot vernietiging huurverhogingsbeding als zijnde oneerlijk in de zin van de Europese richtlijn oneerlijke bedingen. Prejudiciële vragen aan de Hoge Raad in twee zaken over reikwijdte en gevolgen van de vernietiging van dit beding, onder meer over de mogelijkheid tot splitsing tussen het oneerlijke en eerlijke deel in het beding, terugwerkende kracht van de vernietiging, de mogelijkheid van verrekening van de betaalde huurverhogingen met een gevorderde huurachterstand, verjaring of andere mogelijkheid tot beperking van de terugvordering; huurder vordert huurverhogingen vanaf aanvang huurovereenkomst terug.

Genoemd worden o.a. de zaken [C-488/11](#) (Asbeek Brusse), [C-520/21](#) (Arkadiusz Szcześniak), [C-170/21](#) (Profi Credit Bulgaria) en [C-92/11](#) (RWE Vertrieb AG).

REGELGEVING

Richtlijn (EU) 2023/2225 van het Europees Parlement en de Raad van 18 oktober 2023 inzake kredietovereenkomsten voor consumenten en tot intrekking van Richtlijn 2008/48/EG, [PBL, 2023/2225, 30.10.2023](#)

CONSULTATIE

Consumentenrechten – aanpassing van de buitengerechtelijke geschillenbeslechting aan de digitale markten, goedkeuring door de EC, Feedback mogelijk van 24 Oktober 2023 - 29 December 2023 ([EC](#))

OVERIG

- New EU Commission study on consumer over-indebtedness ([ECLB](#))
- Update of ADR rules on the horizon ([ECLB](#))

Wiki

- [Europees consumentenrecht](#)

COVID-19

HvJ – ARREST – C-659/22 (Ministerstvo zdravotnictví) – 5 oktober 2023 – Tsjechië – [ECLI:EU:C:2023:745](#) – geen conclusie – [arrest](#)

AVG – COVID-19 – Begrip ‚verwerking‘ van persoonsgegevens – Mobiele applicatie – Geldigheid digitale EU-COVID-certificaten – Verordening (EU) 2016/679

Samenvatting onder: [Privacy en persoonsgegevens](#)

NOOT – conclusie HvJ 26 september 2023, [C-128/22 \(NORDIC INFO\)](#)

The Traumatic Growing of Age of EU Law’s ‘Cherished Child’? AG Emiliou’s Opinion on Covid-19 Related Mobility Restrictions in the Nordic Info Case (C128/22) ([European law blog](#))

WIKI

- [Coronavirus – Europees recht](#)

EHRM factsheets

- [COVID-19 health crisis](#)

Detentie, politiebehandeling en politieonderzoek

EHRM – ARREST – El-Asmar t. Denemarken - 3 oktober 2023 – [27753/19](#) – [ECLI:CE:ECHR:2023:1003JUD002775319](#) - [persbericht](#) - [arrest](#)

Voorlopige hechtenis – Agressief gedrag – Gebruik pepperspray – Artikel 3 EVRM - Schending

Klager werd in voorlopige hechtenis geplaatst op verdenking van een strafbaar feit. Vanwege zijn agressieve en bedreigende gedrag werd hij meermalen in observatie- en veiligheidscellen geplaatst. Tijdens één van de plaatsingen in een observatiecel in april 2017 hebben twee gevangenisbewaarders pepperspray gebruikt omdat hij agressief zou zijn. Klager ontkent dat hij agressief was en zegt dat hij door de pepperspray het bewustzijn verloor. Klager heeft twee dagen later aangifte gedaan tegen de gevangenisbewaarders. In januari 2018 heeft de politie besloten geen nader onderzoek te doen naar de beschuldiging. Het openbaar ministerie laat deze beslissing – na bezwaar van klager – in stand.

Klager stelt dat artikel 3 EVRM (het verbod op foltering of een onmenselijke behandeling) op twee manieren is geschonden: het gebruik van pepperspray levert een schending op, evenals het gebrek aan onderzoek ernaar.

Het EHRM overweegt als volgt. Het onderzoek naar het gebruik van pepperspray in dit geval schoot tekort: zo is er niet onderzocht of het gebruik ervan strikt noodzakelijk was. Ook is niet geprobeerd om erachter te komen waarom de bewaarders de cel van klager in zijn gegaan: niet is vastgesteld of dat überhaupt nodig was. Ook is niet onderzocht of er op voorhand enige risico-inventarisatie heeft plaatsgevonden of dat de nationale wettelijke voorschriften zijn nagevolgd bij het gebruik van de pepperspray. Het EHRM overweegt dat uit de nationale wet volgt dat pepperspray enkel mag worden gebruikt bij gedetineerden als zij van tevoren worden gewaarschuwd en eerst de mogelijkheid krijgen om alsnog bevelen op te volgen, dat het gebruik ervan moet worden geregistreerd, dat er achteraf medische hulp moet worden geboden en dat er achteraf bezwaar moet kunnen worden ingesteld. In casu is gedurende het onderzoek niet vastgesteld dat van enige medische hulp en/of registratie sprake is geweest.

Het bovenstaande is met name van belang nu er door internationale organen is vastgesteld dat er zeer voorzichtig moet worden omgegaan met het gebruik van pepperspray in gesloten ruimtes. De Deense autoriteiten hadden daarom zorgvuldig moeten onderzoeken of aan de wettelijke procedurele waarborgen van het gebruik ervan was voldaan. Door een voldoende effectieve onderzoek na te laten, is de procedurele kant van artikel 3 EVRM geschonden.

Het onderzoek van de Deense autoriteiten had zich voorts gericht op de beantwoording van de vraag of de gevangenisbewaarders strafrechtelijk vervolgd moesten worden en niet van de vraag of artikel 3 EVRM is geschonden en het gebruik van pepperspray strikt noodzakelijk was vanwege het gedrag van klager. De overheid was in deze zaak gehouden om een bevredigende en overtuigende uitleg te geven. Door dat na te laten is ook het materiële aspect van artikel 3 EVRM geschonden.

- [ECHR updates](#)

EHRM – ARREST – K.P. t. Polen - 26 oktober 2023 – [persbericht](#) – [arrest](#) - [52641/16](#) - [ECLI:CE:ECHR:2023:1026JUD005264116](#)

Voorarrest buitensporig lang ondanks complexe zaak met veel getuigen – Artikel 5 EVRM - Schending

Klaagster is in 2019 tot een gevangenisstraf van 12,5 jaar veroordeeld voor piramidefraude. Zij heeft vanaf haar aanhouding in 2013 in voorarrest gezeten. Zij klaagt in Straatsburg (o.a.) over de duur van haar detentie. Zij voert aan dat de voorlopige hechtenis vooral gebaseerd is op de ernst van het strafbare feit en alternatieven onvoldoende zijn overwogen ook niet nadat alle getuigen waren gehoord. Het EHRM herhaalt allereerst dat de hoogte van de te verwachten straf weliswaar een factor van belang is voor de beoordeling of sprake is van vlucht- of recidivegevaar, maar de ernst van het feit alleen geen langdurig voorarrest kan rechtvaardigen. Collusiegevaar mag bovendien niet alleen worden gebaseerd op de zwaarte van de te verwachten straf maar moet gebaseerd zijn op concrete omstandigheden. In casu verwees de rechter weliswaar naar een incident dat voorafgaand aan haar aanhouding zou hebben plaatsgevonden, maar was voor het aannemen van de onderzoeksgrond vooral de te verwachten straf bepalend en is het collusiegevaar gedurende de procedure niet naar behoren opnieuw beoordeeld. Het EHRM heeft verder oog voor de omvang en complexiteit van de zaak. Het Hof erkent het belang om een goed verloop van de procedure te waarborgen, met name gelet op de omvang van het bewijsmateriaal en het grote aantal vermeende slachtoffers (18.000) en andere getuigen (zo'n 400). Hoewel deze factoren en de door de nationale rechter aangevoerde argumenten zelfs een voorlopige hechtenis van betrekkelijk lange duur zouden hebben kunnen rechtvaardigen, mocht de detentie niet worden gecontinueerd op het moment dat deze factoren, hoewel relevant, niet langer als toereikend konden worden beschouwd om de volledige duur ervan te rechtvaardigen. Dit leidt tot de conclusie dat de totale duur van de voorlopige hechtenis buitensporig was en levert een schending op van artikel 5, lid 3, van het EVRM.

EHRM – ARREST – Stott t. het VK – 31 oktober 2023 - [26104/19](#) - [ECLI:CE:ECHR:2023:1031JUD002610419](#) - [persbericht](#) - [arrest](#)

Verschillen ten aanzien van vervroegde vrijlating – Artikelen 14 en 5 EVRM – Geen schending

De klager is voor verschillende zedendelicten veroordeeld tot een “*extended determinate sentence*”, bestaande uit een gevangenisstraf van 21 jaar en een verlengingsperiode (“*extended licence period*”) van vier jaar. Hij komt na het uitzitten van tweederde van zijn gevangenisstraf in aanmerking voor vervroegde vrijlating.

De klager stelt dat de bepalingen inzake vervroegde vrijlating die in zijn geval van toepassing zijn, discriminerend zijn en in strijd met artikel 14 (verbod op discriminatie) en 5 EVRM (recht op vrijheid en veiligheid). Hij meent dat hij op een eerder tijdstip in aanmerking zou komen voor vervroegde vrijlating in het geval er een discretionaire levenslange gevangenisstraf of standaard gevangenisstraf aan hem was opgelegd.

Het Hof overweegt dat het recht op vervroegde vrijlating kan afhangen van zowel beleidsmatige als feitelijke overwegingen. De lidstaten beschikken over een zekere beoordelingsmarge bij de beoordeling of en in hoeverre verschillen in vergelijkbare situaties een verschillende behandeling rechtvaardigen.

Het Hof komt tot de conclusie dat niet kan worden gezegd dat de toepasselijke bepalingen buiten de ruime beoordelingsmarge vallen. Geen schending van artikel 14 en 5 EVRM.

EHRM factsheets en guides

- [Hunger strikes in detention](#)
- [Migrants in detention](#)
- [Prisoners' right to vote](#)
- [Prisoners' health-related rights](#)
- [Detention and mental health](#)
- [Detention conditions and treatment of prisoners](#)
- [Use of force in the policing of demonstrations](#)
- [Guide on the case-law of the ECHR on Prisoners' rights](#)

Diensten, elektronische communicatiediensten

PREJUDICIËLE VERWIJZING - C-555/23 en C-556/23 (JT fiche Makeleio) - Griekenland – 2 augustus 2023 (ECER 23.10.23) – [verwijzingsuitspraak](#)

Lasterlijke uitlatingen via online televisiediensten – Onderscheid traditionele televisiediensten en online televisiediensten - Menselijke waardigheid – Legaliteitsbeginsel - Rechtszekerheidsbeginsel - Richtlijn 2010/13/EU

In beide zaken wordt via internet een programma uitgezonden waarin politici verbaal worden aangevallen met lasterlijke uitlatingen en onverhulde beledigingen. In Griekenland geldt een verplichting tot eerbiediging en bescherming van de menselijke waarde en waardigheid en een verbod op vertoning van materiaal van inferieur gehalte voor alle aanbieders van televisiediensten, maar dit geldt niet voor aanbieders die online televisie uitzenden en geen traditionele televisiekanalen zijn.

Is deze nationale regelgeving verenigbaar met Unierecht? Tevens vraagt de verwijzende rechter zich af of de uitlegging om de regels eenvormig en zonder onderscheid toe te passen op alle televisiediensten, ongeacht de wijze van transmissie, verenigbaar is met het legaliteitsbeginsel en het rechtzekerheidsbeginsel.

PREJUDICIËLE VERWIJZING - C-562/23 (T.) – 24 augustus 2023 (ECER 30.10.23) – Slovenië - verwijzingsuitspraak

Verlenging rechten van gebruik van radiofrequentiespectrum - Artikel 49, leden 1 en 2 Telecomcode - Directe werking? - Machtigingsrichtlijn – Richtlijn 2002/20/EG - Richtlijn (EU) 2018/1972

Verzoeker heeft verzocht om verlenging van de geldigheidsduur van het besluit tot toewijzing van radiofrequenties. Dat verzoek is afgewezen. Verzoeker heeft beroep ingesteld en vordert nietigverklaring van het besluit tot afwijzing.

Volgens verzoeker had verweerder de toewijzing van radiofrequenties op grond van artikel 49, lid 2, Richtlijn (EU) 2018/1972 (hierna: Telecomcode) moeten toestaan. De nationale regeling zou in strijd zijn met deze richtlijn. Verweerder is van mening dat de lidstaten op grond van genoemd artikel een discretionaire bevoegdheid hebben, aangezien daarin niet de verplichting wordt opgelegd om een automatische verlenging toe te staan. Slovenië heeft besloten artikel 49, lid 2, van de Telecomcode helemaal niet om te zetten in de nieuwe wet, maar heeft al van meet af aan vastgesteld dat de geldigheidsduur van de rechten twintig jaar bedraagt. Volgens verweerder voorziet artikel 49 van de Telecomcode helemaal niet in de automatische verlenging van de rechten van gebruik van het radiofrequentiespectrum.

De beslissing in deze zaak hangt volledig af van de vraag of artikel 49, leden 1 en 2, van de Telecomcode directe werking heeft.

De vraag is o.a. of de leden 1 en 2 van artikel 49 van de Telecomcode duidelijk, onvoorwaardelijk en voldoende nauwkeurig zijn om particulieren in staat te stellen zich daarop te beroepen in procedures voor nationale administratieve en rechterlijke instanties?

Moet dit artikel ook worden toegepast op de verlenging van individuele rechten van gebruik van het radiofrequentiespectrum die vóór de inwerkingtreding van de Telecomcode zijn verleend, en welke algemene criteria gelden in dat geval om te bepalen of een individueel recht moet worden verlengd?

Als de Telecomcode niet van toepassing is, moet dan artikel 5, lid 2, van richtlijn 2002/20/EG (machtigingsrichtlijn) of artikel 5, lid 2, vierde alinea, van de richtlijn tot wijziging van de machtigingsrichtlijn (richtlijn 2009/140/EG) worden toegepast om te beoordelen wat een passende duur is voor de individuele rechten van gebruik van het radiofrequentiespectrum die zijn verleend onder vigeur van de machtigingsrichtlijn, in verband met de mogelijkheid van de verlenging van die rechten, en zijn deze bepalingen voldoende duidelijk, onvoorwaardelijk en nauwkeurig om op basis daarvan te kunnen beoordelen of de duur van een individueel recht van gebruik van het radiofrequentiespectrum passend is?

Digitalisering, social media en AI

OVERIG

- Europese Commissie steunt Nederland bij het opzetten van een nationaal toezichtssysteem voor kunstmatige intelligentie ([ECER](#))

De Nederlandse Rijksinspectie voor Digitale Infrastructuur (RDI) heeft de Europese Commissie via het instrument voor technische ondersteuning (TSI) gevraagd om steun bij het opzetten van een governance- en toezichtssysteem voor AI-toepassingen.

- EDPS Opinion 44/2023 on the Proposal for Artificial Intelligence Act in the light of legislative developments ([EDPS](#))
- Addictive design of digital services ([ECLB](#))
- Akkoord van de G7-leiders over gedragscode inzake AI ([IT&recht](#))
- Regulering van robots en algoritmes: waar staan we met de AI Act? ([IT&recht](#))
- Europese Commissie stuurt informatieverzoek naar X wegens aanwijzingen verspreiding desinformatie ([IT&recht](#))
- Conclusies van de Raad over digitale empowerment ter bescherming van grondrechten ([IT&Recht](#))

Op 20 oktober 2023 heeft de Raad van de Europese Unie conclusies aangenomen met betrekking tot digitale empowerment voor de bescherming en handhaving van grondrechten in het digitale tijdperk. Deze conclusies richten zich op twee kernthema's: de bevordering van digitale empowerment bij individuen en belangrijke sectoren, en het tot stand brengen van een veilige digitale omgeving waarin grondrechten worden gewaarborgd ([IT&recht](#))

- Zeer grote platforms en zoekmachines gaan de eerste transparantierapporten publiceren Persbericht Europese Commissie. ([IT&recht](#))

Onder de Digital Services Act (DSA) dienen zeer omvangrijke online platforms, oftewel VLOP's (Very Large Online Platforms), te voldoen aan voorschriften inzake transparantie. Als onderdeel van deze nalevingsvereisten, zijn deze platforms verplicht om transparantierapporten openbaar te maken. Enkele van deze platforms hebben reeds aan deze verplichting voldaan

Energiemarkt

HvJ – ARREST – C-11/22 (Est Wind Power OÜ) – 12 oktober 2023 – Estland - ECLI:EU:C:2023:765 – conclusie - arrest

Steun voor hernieuwbare energie – Bouw windmolenpark – Mededeling van de Commissie - Begrippen ‚aanvang van de werkzaamheden’, ‚bouwwerkzaamheden in verband met de investering -Verordening 2015/1589

Samenvatting onder: Staatssteun

HvJ – CONCLUSIE - Gevoegde zaken C-395/22 en C-428/22 (Trade Express-L) - 19 oktober 2023 – A-G Rantos - Bulgarije - ECLI:EU:C:2023:798 - conclusie

Energie - Nationale regeling die marktdeelnemers verplicht om veiligheidsvoorraden aan te leggen - Bevoorrading – Verordening (EG) nr. 1099/2008 – Richtlijn 2009/119/EG

Verzoeksters voeren een bepaald soort aardolieproduct in. Ten gevolge van een nationale regeling waren zij verplicht om voor eigen rekening en met eigen middelen voor een periode van een jaar bepaalde hoeveelheden veiligheidsvoorraden aan te leggen van een ander aardolieproduct, namelijk zware stookolie. Bij de verwijzende rechter komen zij in wezen op tegen deze verplichting door aan te voeren dat zij geen economische activiteit met zware stookolie verrichten en dat de verplichting om een veiligheidsvoorraad van dit product aan te leggen ertoe heeft geleid dat zij een onredelijke financiële last dragen die in strijd is met zowel richtlijn 2009/119 als het Handvest.

Kan een marktdeelnemer die een bepaalde soort aardolieproduct invoert, worden verplicht om voorraden van een andere soort aardolieproduct aan te leggen op grond van artikel 3 van richtlijn 2009/119/EG, en zo ja, wat is de omvang van die verplichting?

Artikel 1 en artikel 2, eerste alinea, onder i), alsook de artikelen 3 en 8 van richtlijn 2009/119/EG van 14 september 2009 houdende verplichting voor de lidstaten om minimumvoorraden ruwe aardolie en/of aardolieproducten in opslag te houden, zoals gewijzigd bij uitvoeringsrichtlijn (EU) 2018/1581 van de Commissie van 19 oktober 2018 en gelezen in samenhang met hoofdstuk 3.4 van bijlage A bij verordening (EG) nr. 1099/2008 van het Europees Parlement en de Raad van 22 oktober 2008 betreffende energiestatistieken, zoals gewijzigd bij verordening (EU) 2019/2146 van de Commissie van 26 november 2019, en artikel 17 van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie, moeten aldus worden uitgelegd dat

A-G geeft het Hof in overweging:

1) *een marktdeelnemer die onder hoofdstuk 3.4 van bijlage A bij verordening nr. 1099/2008, (...) vallende energieproducten heeft ingevoerd, kan worden verplicht om een veiligheidsvoorraad aan te leggen;*

2) *slechts veiligheidsvoorraden worden aangelegd voor een deel van de in artikel 2, eerste alinea, onder i), van richtlijn 2009/119, zoals gewijzigd bij uitvoeringsrichtlijn 2018/1581, genoemde soorten energieproducten, mits deze voorraad i) wordt gevormd met gebruikmaking van de in artikel 3, leden 1, 2 en 3, van deze richtlijn vastgestelde methoden en procedures voor de berekening van de opslagverplichtingen, ii) wordt berekend volgens de in bijlage III bij die richtlijn toegelichte methoden en iii) wordt gerealiseerd met inachtneming van artikel 9, lid 5, van diezelfde richtlijn;*

3) *een marktdeelnemer verplicht is om voorraden aan te houden van andere producten dan die welke hij zelf invoert, of van producten die geen verband houden met zijn economische activiteiten, zelfs indien dit voor de betrokken marktdeelnemer een aanzienlijke financiële last met zich meebrengt, tenzij deze*

verplichting met name die marktdeelnemer onevenredig benadeelt ten opzichte van zijn omzet of ten opzichte van andere, concurrerende marktdeelnemers.

REGELGEVING

- Richtlijn (EU) 2023/2413 van het Europees Parlement en de Raad van 18 oktober 2023 tot wijziging van Richtlijn (EU) 2018/2001, Verordening (EU) 2018/1999 en Richtlijn 98/70/EG wat de bevordering van energie uit hernieuwbare bronnen betreft, en tot intrekking van Richtlijn (EU) 2015/652 van de Raad, [PBL, 2023/2413, 31.10.2023 - ECER - Raad](#)
- Verordening (EU) 2023/2405 van het Europees Parlement en de Raad van 18 oktober 2023 inzake het waarborgen van een gelijk speelveld voor duurzaam luchtvervoer (ReFuelEU Luchtvaart), [PBL, 2023/2405, 31.10.2023 - ECER](#)

OVERIG

- Europese Commissie publiceert aanbeveling voor de aanpak van energiearmoede ([ECER](#))

Erfrecht

HvJ – ARREST – C-670/21 (B.A.) – 12 oktober 2023 – Duitsland - [ECLI:EU:C:2023:763 - conclusie - arrest](#)

Erfbelasting - In een derde land gelegen onroerende goederen - Doeltreffendheid van fiscale controle - Vrij verkeer van kapitaal – Artikelen 63 tot en met 65 VWEU

A, een Duits ingezetene, is in 2016 overleden. Bij een in 2013 opgestelde authentieke akte heeft hij aan zijn eveneens in Duitsland woonachtige zoon, B.A., zijn aandeel in in Canada gelegen onroerend vermogen vermaakt. De onroerende goederen waaruit dit vermogen bestaat, worden voor woondoeleinden verhuurd en zijn geen onderdeel van een bedrijfsvermogen.

De belastingdienst heeft het bedrag vastgesteld van de erfbelasting die B.A. in Duitsland over de gehele vermogensoverdracht verschuldigd was. Bij de berekening van deze belasting zijn de in Canada gelegen onroerende goederen gewaardeerd op de volledige marktwaarde ervan.

B.A. heeft verzocht om wijziging van het bedrag van de erfbelasting, en om waardering van deze goederen, overeenkomstig § 13c, lid 1, ErbStG, op 90 % van de marktwaarde ervan. De belastingdienst heeft het wijzigingsverzoek en het door hem ingediende bezwaar afgewezen.

Kunnen lidstaten op het grondgebied van de Europese Unie doelstellingen van sociale politiek, zoals de bevordering van betaalbare huurwoningen, nastreven met maatregelen die een beperking van het vrije kapitaalverkeer van en naar derde landen inhouden?

Hof: De artikelen 63 tot en met 65 VWEU verzetten zich tegen een regeling van een lidstaat die bepaalt dat bebouwd onroerend goed dat onderdeel is van het privévermogen, is gelegen in een derde staat die geen partij is bij de Overeenkomst betreffende de EER en voor woondoeleinden wordt verhuurd, voor de berekening van de erfbelasting wordt gewaardeerd op de volledige marktwaarde ervan, terwijl een soortgelijk goed dat is gelegen op het nationale grondgebied, in een andere lidstaat of in een staat die partij is bij de Overeenkomst betreffende de Europese Economische Ruimte, voor deze berekening wordt gewaardeerd op 90 % van de marktwaarde ervan.

- EU-Hof: beperkingen op het vrije kapitaalverkeer van en naar derde landen kunnen worden gerechtvaardigd door doelstellingen van sociale politiek ([ECER](#))

- Ongunstige behandeling Canadese verhuurde woning voor Duitse erfbelasting niet geoorloofd ([taxlive](#))

HvJ – ARREST – C-21/22 (O.P.) - 12 oktober 2023 – Polen - ECLI:EU:C:2023:766 - [conclusie](#) – [arrest](#)

Justitiële samenwerking in burgerlijke zaken – Rechtskeuzebeding - Toepasselijk nationaal recht op het gebied van erfopvolging –Onderdaan van een derde land - Verhouding tot bestaande internationale overeenkomsten – Bilaterale overeenkomst tussen Polen en Oekraïne” - Verordening (EU) nr. 650/2012

O.P. heeft de Oekraïense nationaliteit en woont in Polen. Zij is mede-eigenaar van een woning in Polen. Zij heeft in Polen een notaris verzocht om een notarieel testament op te stellen dat onder meer een beding omvat waarin ervoor wordt gekozen om de erfopvolging te regelen volgens het Oekraïense recht.

De notaris was van mening dat de rechtskeuze in het testament in strijd zou zijn met de wet en heeft geweigerd het testament op te stellen.

O.P. heeft bij de verwijzende rechter beroep ingesteld tegen de weigering van de notaris, omdat de notaris zich op een onjuiste uitlegging van de artikelen 22 en 75 van verordening nr. 650/2012 zou hebben gebaseerd.

De vraag is of een persoon die geen onderdaan van een lidstaat van de Europese Unie is, het recht van de staat waarvan hij de nationaliteit bezit kan kiezen als het recht dat zijn erfopvolging in haar geheel beheerst (eerste prejudiciële vraag). Biedt, gelet op het bestaan van een bilaterale overeenkomst tussen Polen en Oekraïne, die niet uitdrukkelijk voorziet in een rechtskeuze inzake van erfopvolging, verordening nr. 650/2012 die mogelijkheid ?

Polen, Spanje en Hongarije hebben schriftelijke opmerkingen ingediend.

Hof: Artikel 22 van verordening (EU) nr. 650/2012 moet aldus worden uitgelegd dat een onderdaan van een derde land die in een lidstaat van de Europese Unie woont, het recht van dat derde land kan kiezen als het recht dat zijn erfopvolging in het geheel beheerst.

Artikel 75 van verordening nr. 650/2012, gelezen in samenhang met artikel 22 van deze verordening, moet aldus worden uitgelegd dat het zich er niet tegen verzet dat, wanneer een lidstaat van de Unie vóór de vaststelling van die verordening een bilaterale overeenkomst heeft gesloten met een derde land waarin het op het gebied van erfopvolging toepasselijke recht wordt aangewezen en waarin niet uitdrukkelijk wordt voorzien in de mogelijkheid om een ander recht te kiezen, een onderdaan van dat derde land die in de betrokken lidstaat woont het recht van dat derde land niet kan kiezen om zijn erfopvolging in het geheel te beheersen.

[PREJUDICIËLE VERWIJZING - C-291/23 \(Hantoch\) – 27 april 2023 \(ECER 10.10.23\) – Duitsland – \[verwijzingsuitspraak\]\(#\)](#)

Bevoegde rechter - Gewone verblijfplaats op tijdstip van overlijden – Legitieme portie - Verordening nr. 650/2012

Verweerder is enig erfgenaam van de erflater. De erflater is geboren in Egypte, heeft jarenlang in Duitsland gewoond en gewerkt, waar hij ook een gezin heeft gesticht. Hij bezat zowel de Duitse als de Egyptische nationaliteit. Nadat hij was gestopt met werken, verbleef de erflater hoofdzakelijk in Egypte, waar hij is overleden. Ook in die tijd beschikte hij echter over een Duitse ziektekostenverzekering en een Duits ouderdomspensioen. De in dat kader ontvangen betalingen op een bankrekening die uitsluitend voor dat doel was aangehouden, maakte hij over naar zijn Egyptische bankrekening. Daar

hij zijn ouderdomspensioen uit hoofde van de Duitse pensioenregeling voor artsen ontving, was hij ook in Duitsland belastingplichtig.

Verzoekster maakt jegens verweerder aanspraken op informatie en betaling geldend in verband met een recht op een legitieme portie. Zij stelt zich op het standpunt dat de verwijzende rechter internationaal bevoegd is. De erflater beschikte op het tijdstip van het opvallen van de nalatenschap, naast het tegoed bij de apoBank, over goederen in Duitsland, in het bijzonder in de vorm van belastingvorderingen jegens de belastingdienst en vorderingen in verband met vergoedingen jegens de particuliere ziektekostenverzekeraar. Verweerder betwist de internationale bevoegdheid.

Moet bij de uitlegging van artikel 10 van verordening nr. 650/2012 met betrekking tot de vraag of de goederen van de nalatenschap zich in de lidstaat van het aangezochte gerecht bevonden, worden uitgegaan van het tijdstip van het opvallen van de nalatenschap of van het tijdstip van het instellen van de vordering?

Familielevens en familierecht

EHRM – ARREST – I.V. t. Estland – 10 oktober 2023 – [37031/21](#) – ECLI:CE:ECHR:2023:1010JUD003703121 - [persbericht](#) – [arrest](#)

Adoptie – Erkenning kind – Fair balance – Recht op familielevens - Artikel 8 EVRM - Schending

Terwijl in Letland de erkenningsprocedure met betrekking tot het biologische kind van klager loopt, wordt het kind zonder medeweten van klager door de nieuwe echtgenoot van de ex van klager erkend in Letland. Na die erkenning, maar voordat duidelijk is wat de uitkomst van de erkenningsprocedure van klager is, wordt het kind door de nieuwe echtgenoot geadopteerd in Estland. De onderhavige zaak ziet op de weigering door de Estse nationale rechter om die adoptie te vernietigen om de volgende twee redenen. Ten eerste had klager ten tijde van de adoptie geen rechten als ‘vader’ omdat hij op dat moment in Letland niet werd erkend als vader. Ten tweede zou, als later zou worden vastgesteld dat klager toch de vader is, dat niet met terugwerkende kracht zou betekenen dat de toestemming van degene die ten tijde van de adoptie juridisch vader was, ongeldig zou zijn. Klager klaagt dat de Estse overheid zijn recht op eerbiediging van familielevens heeft geschonden, omdat adoptie nooit had mogen plaatsvinden zonder de toestemming van de biologische vader. Het hof bepaalt dat de Estse rechter de vordering tot vernietiging van de adoptie niet had mogen afwijzen op alleen de formele grond dat het vaderschap van klager (nog) niet werd erkend in Letland. Daarmee heeft de Estse rechter onvoldoende onderzoek naar de feiten gedaan. Het gevolg is dat er geen *fair balance* is getroffen tussen de belangen van alle partijen, waardoor er sprake is van een schending van artikel 8 EVRM. Drie rechters hebben een concordante opinie.

EHRM – ARREST – Luca t. Moldavië en Bizdiga t. Moldavië – 17 oktober 2023 – [55351/17](#) – ECLI:CE:ECHR:2023:1017JUD005535117 - [persbericht](#) – [arrest](#)

Huiselijk geweld – Positieve verplichtingen – Eerlijk proces – Gender-stereotypen in taalgebruik - Artikel 14 EVRM - Schending

Samenvatting onder: [Huiselijk geweld](#)

EHRM – ARREST – Pengezov t. Bulgarije – 10 oktober 2023 – [66292/14](#) – [ECLI:CE:ECHR:2023:1010JUD006629214](#) - [persbericht](#) - [arrest](#)

Tijdelijke schorsing rechter – Langdurige procedure – Recht op eerlijk proces – Artikel 6 EVRM – Geen schending - Artikel 8 EVRM – Schending

Samenvatting onder: [Rechtsstaat en rechterlijke macht](#)

EHRM – ARREST – A.S. en M.S. t. Italië – 19 oktober 2023 – [48618/22](#) – [ECLI:CE:ECHR:2023:1019JUD004861822](#) - [persbericht](#) – [arrest](#)

Recht op familieleven – Psychologische druk door moeder op zoon – Omgangsrechten vader – Horen van derden - Positieve verplichtingen - Artikel 8 EVRM – Schending

Klagers zijn vader (A.S.) en zoon (M.S.). De klacht is ingediend door A.S., ook namens zijn zoon. De zaak gaat over contactregelingen tussen vader en zoon. De rechtbank heeft deze toegekend, echter de moeder probeert te voorkomen dat de vader contact heeft met hun zoon. Klagers klagen dat tijdens de procedure om de ouderlijke verantwoordelijkheid te herzien, de autoriteiten hebben nagelaten de nodige maatregelen te treffen om hen in staat te stellen de onderlinge banden in stand te houden. Daarnaast zijn de autoriteiten er niet in geslaagd de zoon te beschermen tegen de psychologische druk uitgeoefend door de moeder. Tot slot klagen ze over verschillende procedurefouten.

Het Hof constateert dat klager en zijn zoon gedurende zes jaar slechts beperkt contact hebben kunnen onderhouden. De situatie vereiste een spoedige behandeling. Daarentegen heeft de nationale procedure onredelijk lang geduurd. De autoriteiten hebben de zoon niet kunnen beschermen tegen de psychologische druk door de moeder. Schending van artikel 8 EVRM.

De rechters Wojtyczek en Hüseyinov hebben een concordante opinie.

- When Should ECtHR Proceedings Become 'Horizontal'? The Issue of the 'Interested' Third Party in A.S. and M.S. v. Italy ([EJILtalk](#))

(..) Relying on other international instruments (see paras. 107 and 109), the Court found for the first time that a suffocating relationship between a parent and a child, and the psychological manipulation exercised by the former over the latter, may amount to 'psychological violence' against children. Therefore, this situation was considered to fall within the notion of 'private life' (paras. 122-126) and to give rise to positive obligations of protection (paras. 139-140).

The case, however, is also interesting from a procedural point of view. The application had been lodged by the father on his behalf and on behalf of his 15-year-old son (para. 111). Based on its case-law, the Court found that the father had standing to act on behalf of his son (paras. 113-116).

(...)Therefore, the case raises the issue of whether and in which cases ECtHR proceedings should become 'horizontal' and allow 'interested' third parties to submit their comments. This has been defined a 'general problem of legal representation' caused by the fact that 'the Court increasingly deals with cases originating in disputes between civil parties', in respect of which the vertical structure of its proceedings (applicant versus State) would be ill-suited (Concurring Opinion of Judges Ravarani and Elósegui in [A.M. and others v. Russia](#), para. 1). After having clarified the legal framework, this post analyses the reasons in favor and against allowing interested third parties to participate in the Strasbourg proceedings.

NOOT– EHRM 27 juni 2023, [Bayraktar t. Turkije](#)

Judicial Stereotypes on Female Sexuality and Reproduction: Nurcan Bayraktar v Türkiye ([Strasbourg observers](#))

NOOT – HvJ 13 juli 2023, [C-87/22 \(T.T.\)](#)

Which judge should assess the best interests of a wrongfully removed child? Judgment of the CJEU in TT ([Johan Callewaert](#))

OVERIG

- Moving towards integrated child protection systems in the EU ([FRA](#))
- European Commission Must Uphold Transparency And Rule Of Law In Drafting Rules To Combat Child Abuse ([liberties](#))

EHRM factsheets en case-law guide

- [Children's rights](#)
- [Gestational surrogacy](#)
- [International child abductions](#)
- [Parental rights](#)
- [Protection of minors](#)
- [Reproductive rights](#)
- [Guide on Article 8 ECHR - right to respect for private and family life, home and correspondence](#)
- [Guide on Article 12 ECHR - right to marry](#)

Financiële markt en diensten, EMU, Bankenunie

HvJ – ARREST – gevoegde zaken C-207/22, C-267/22 en C-290/22 (Lineas – Concessões de Transportes e.a.) – Portugal - ECLI:EU:C:2023:810 – [conclusie](#) – [arrest](#)

Economisch en monetair beleid – Begrip “financiële instelling” - Onderneming waarvan de activiteit bestaat in het verwerven van deelnemingen -Toezicht op de financiële sector van de Europese Unie – Richtlijn 2013/36/EU – Verordening (EU)

De verzoeken zijn ingediend in het kader van de geschillen over het opleggen van een door de Portugese nationale wetgeving voorgeschreven zegelbelasting.

In de drie zaken wordt het Hof verzocht om te verduidelijken of een holding met als enig doel het beheer van aandelen in ondernemingen die geen bancaire of financiële werkzaamheden verrichten en derhalve niet zijn onderworpen aan het toezicht en de prudentiële vereisten die voor deze werkzaamheden gelden, kan worden beschouwd als een „financiële instelling” in de zin van artikel 3, lid 1, punt 22, van richtlijn 2013/36 en artikel 4, lid 1, punt 26, van verordening nr. 575/2013.

Hof: Artikel 3, lid 1, punt 22, van richtlijn 2013/36/EU, alsmede artikel 4, lid 1, punt 26, van verordening (EU) nr. 575/2013 moeten aldus worden uitgelegd dat een onderneming waarvan de activiteit bestaat

in het verwerven van deelnemingen in vennootschappen die niet actief zijn in de financiële sector, niet onder het begrip „financiële instelling” in de zin van die richtlijn en die verordening valt.

HvJ – CONCLUSIE - C-661/22 (ABC Projektai UAB) – 5 oktober 2023 - A-G Sánchez-Bordona - ECLI:EU:C:2023:742 - [conclusie](#)

Betalingsdiensten - Begrip „elektronisch geld” - Richtlijn (EU) 2015/2366 – Richtlijn 2009/110/EG

Lietuvos bankas (centrale bank van Litouwen) heeft de vergunning van ABC Projektai ingetrokken op tien gronden, waarvan er slechts één relevant is voor deze prejudiciële verwijzing, namelijk dat zij elektronisch geld heeft uitgegeven zonder de hoedanigheid van elektronischgeldinstelling te bezitten. Volgens Lietuvos bankas had ABC Projektai geldmiddelen van cliënten langer onder zich gehouden dan noodzakelijk was voor de uitvoering van betalingstransacties of om technische redenen. Sinds 20 februari 2017 waren de rekeningen van zes cliënten van ABC Projektai gecrediteerd (inkomende betalingen) zonder een specifiek betalingsdoel, en waren er gedurende meerdere dagen (of, in sommige gevallen, meerdere maanden) geen geldovermakingen gerealiseerd (uitgaande betalingen), met uitzondering van aan ABC Projektai verschuldigde vergoedingen.

Die gedraging impliceerde volgens Lietuvos bankas dat er sprake was van de uitgifte van elektronisch geld, hoewel ABC Projektai stelt dat zij cliënten heeft gewezen op de noodzaak om betalingsopdrachten te verstrekken omdat zij anders de geldmiddelen zou terugboeken, zoals zij betoogt te hebben gedaan. ABC Projektai heeft tegen het besluit van Lietuvos bankas beroep ingesteld

De vraag is o.a. of er sprake is van een uitgifte van elektronisch geld (welke activiteit onder richtlijn 2009/110 valt) wanneer een betalingsdienstaanbieder geldmiddelen ontvangt zonder een specifieke betalingsopdracht en die geldmiddelen langer onder zich houdt dan de bij wet gestelde termijn.

A-G geeft het Hof in overweging: Artikel 2, punt 2, van richtlijn 2009/110/EG, en artikel 4, punten 3 en 5, van richtlijn (EU) 2015/2366 moeten aldus worden uitgelegd dat de werkzaamheid van een betalingsinstelling die bestaat uit het aanvaarden van geldmiddelen van een betalingsdienstgebruiker zonder dat er een overeenkomst is gesloten om elektronisch geld uit te geven ten laste van die geldmiddelen, niet wordt geregeld door richtlijn 2009/110, maar door richtlijn 2015/2366.

Dat is ook het geval wanneer de betalingsinstelling, zonder dat er een dergelijke overeenkomst is gesloten, geldmiddelen aanvaardt, terwijl er geen specifieke betalingsopdracht is verstrekt om die geldmiddelen op dezelfde of de eerstvolgende werkdag over te maken, en de geldmiddelen op de rekening van de betalingsinstelling die bestemd is voor het uitvoeren van betalingstransacties blijven staan na het verstrijken van de bij wet gestelde termijn voor het verrichten van betalingsdiensten.

PREJUDICIËLE VERWIJZING – C-563/23 (Natsionalna agentsia za prihodite) – 11 september 2023 (ECER 16.10.23) – Bulgarije - verwijzingsuitspraak

AVG – Belastingontduiking - Inzage in bankrekeningen - Bankgeheim - Rol van de rechter - Verwerkingsverantwoordelijke? – Verordening (EU) 2016/679

Samenvatting onder: [Privacy en persoonsgegevens](#)

CONSULTATIE

- Verordening informatieverschaffing over duurzaamheid in financiële dienstensector – evaluatie, Raadplegingsperiode 14 September 2023 - 15 December 2023 ([EC](#))
- Benchmarkverordening – herziening van het toepassingsgebied en de regeling voor benchmarks van buiten de EU, goedkeuring door de Commissie, Feedback mogelijk van oktober 2023 - 29 December 2023 ([EC](#))

OVERIG

- Raad neemt nieuwe regels voor belastingtransparantie in crypto-activa-industrie aan ([ECER](#))
- Europese privacytoezichthouders roepen op tot meer waarborgen bij digitale euro ([AP](#))
- Digital euro: ensuring the highest data protection and privacy standards ([EDPB](#))
- EDPB-EDPS Joint Opinion 02/2023 on the Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the establishment of the digital euro ([EDPB](#))

Gewasbeschermingsmiddelen

GERECHT – ARREST – T-77/20 (Ascenza Agro, SA) – 4 oktober 2023 - ECLI:EU:T:2023:602 – [persbericht](#) - [arrest](#)

Niet-verlenging goedkeuring werkzame stof chloorpyrifos-methyl – Procesbevoegdheid – Ontbreken van conclusie van EFSA – Transparantieverplichting – Recht om te worden gehoord – Motivatieplicht – Voorzorgsbeginsel – Bewijslast – Kennelijke beoordelingsfout – Read-across-benadering en van de op bewijskracht gebaseerde benadering – Verordening nr. 1107/2009

Twee fabrikanten van gewasbeschermingsmiddelen, het Portugese bedrijf Ascenza Agro en het Spaanse bedrijf Industrias Afrasa hebben bij het Gerecht de niet-verlenging van de goedkeuring van de werkzame stof chloorpyrifos-methyl aangevochten. Verzoeksters worden ondersteund door de European Crop Care Association (ECCA). De Europese Commissie wordt ondersteund door Denemarken, Frankrijk en de Health and Environment Alliance (HEAL).

Het Gerecht verwerpt het beroep tegen de niet-verlenging van de goedkeuring van de werkzame stof chloorpyrifos-methyl.

Gezondheid, geneesmiddelen en etikettering

HvJ – ARREST – 19 oktober 2023 - C-591/22 (L. Gallus gallus) – [Nederland](#) – [CBb](#) - ECLI:EU:C:2023:799 – [geen conclusie](#) - [arrest](#)

Salmonellabesmetting pluimveevermeerderingsbedrijf - Routinebemonstering - Twijfel over positieve test – Uitzonderingsgevallen - Verificatietest - Verordening (EU) nr. 200/2010

Besmetverklaring pluimveevermeerderingsbedrijf en opleggen maatregelen nadat de (routine) monsters positief zijn bevonden op besmetting met Salmonella. Er is geen verificatietest uitgevoerd. De vragen gaan over de uitzonderingsbepaling van artikel 2.2.2, onder c, van de bijlage bij Verordening (EU) nr. 200/2010. Wanneer is sprake van reden voor twijfel aan de juistheid van het positieve resultaat voor salmonella van een routinebemonstering, en kunnen de door appellante aangevoerde omstandigheden reden voor zodanige twijfel opleveren? Indien de aanwezigheid van (meerdere) negatieve testuitslagen

van opvolgende bemonsteringen relevant is, is de vraag hoeveel tijd de exploitant mag worden gegund om deze opvolgende bemonsteringen te (laten) nemen en de onderzoeksresultaten daarvan in te sturen voordat door de bevoegde autoriteit onomkeerbare vervolgmaatregelen worden genomen na de besmetverklaring.

Nederland, Denemarken, Finland en de Europese Commissie hebben schriftelijke opmerkingen ingediend.

Hof: Punt 2.2.2.2, onder c), van de bijlage bij verordening (EU) nr. 200/2010 moet aldus worden uitgelegd dat de situatie van een bedrijf dat vermeerderingskoppels van Gallus gallus exploiteert, waarbij in het kader van een routinebemonstering tests zijn uitgevoerd waarvan de resultaten duiden op de aanwezigheid van salmonella, kan worden geacht onder het begrip „uitzonderingsgevallen waarin de bevoegde autoriteit reden heeft om te twijfelen aan de juistheid van het resultaat” in de zin van die bepaling te vallen wanneer de bevoegde autoriteit vaststelt dat zich gebeurtenissen of incidenten hebben voorgedaan waardoor de bemonstering en de analyse van de monsters niet correct zijn uitgevoerd, of – gelet op de onberispelijke algemene toestand van het bedrijf en rekening houdend met de epidemiologische kenmerken van salmonella – meent dat er een aanzienlijk risico bestaat dat zich dergelijke gebeurtenissen of incidenten hebben voorgedaan.

Het feit dat later op initiatief van de betrokken exploitant verkregen monsters meerdere negatieve resultaten hebben opgeleverd voor het aangetroffen salmonellatype, welke resultaten aan de bevoegde autoriteit zijn meegedeeld nadat zij al een besluit had genomen, alsmede dat slechts bepaalde stallen positief zijn getest en slechts een van de twee per stal genomen monsters positief was, vormen geen relevante omstandigheden om een dergelijke situatie onder dat begrip te kunnen laten vallen. De vaccinatiestatus van het koppel en de voorgeschiedenis van het bedrijf op het gebied van de prevalentie van het aangetroffen type salmonella vormen – wanneer zij onberispelijk zijn – omstandigheden waarmee in dit verband rekening moet worden gehouden, maar zijn op zich niet voldoende om te stellen dat de betrokken situatie onder voornoemd begrip valt.

PREJUDICIËLE VERWIJZING - C-589/23 (Cassella-med et MCM Klosterfrau) – 14 september 2023 (ECER 30/10/23) - [verwijzingsuitspraak](#)

Geneesmiddelen – Farmacologisch effect - Richtlijn 2001/83/EG

Verzoekster is een officieel geregistreerde vereniging. Een groot aantal van haar leden verhandelt geneesmiddelen.

De eerste verweerster, verhandelde een product onder meer als medisch hulpmiddel ter behandeling van blaasontsteking. De tweede verweerster, exploiteerde een internetsite waarop reclame werd gemaakt voor het product. Volgens verzoekster kunnen de producten niet als medische hulpmiddelen in de handel worden gebracht. Zij vordert dat het de eerste verweerster wordt verboden dit product als medisch hulpmiddel in het economisch verkeer in de handel te brengen en dat het de tweede verweerster wordt verboden reclame te maken voor het product. De rechter in eerste aanleg heeft de vordering toegewezen. De appelrechter heeft het hoger beroep van verweersters verworpen.

Uit de rechtspraak volgt dat het aan de gerechtelijke instanties van de lidstaten staat te onderzoeken of het aan de orde zijnde product een geneesmiddel naar werking vormt. Indien niet wetenschappelijk is vastgesteld dat er sprake is van een farmacologisch, immunologisch of metabolisch effect, kan niet worden uitgegaan van een geneesmiddel naar werking.

Betreft het een farmacologisch effect in de zin van artikel 1, punt 2, onder b), eerste situatie, van richtlijn 2001/83/EG wanneer de aan de orde zijnde stof (in casu: D-mannose) door een middels waterstofbruggen tot stand gebrachte omkeerbare hechting aan bacteriën verhindert dat de bacteriën zich hechten aan menselijke cellen (in casu: de blaaswand)?

Grondrechten (Handvest), EVRM, Raad van Europa

OVERIG

- Updated Guidelines on implementation of advisory opinion procedure under Protocol No. 16 to the Convention ([ECHR](#))
- Besluit (EU) 2023/2170 van de Raad van 28 september 2023 tot machtiging van de Europese Commissie om namens de Europese Unie deel te nemen aan onderhandelingen over een verdrag van de Raad van Europa dat in de plaats treedt van het Verdrag inzake de bescherming van het milieu door middel van het strafrecht (ETS nr. 172) van 1998, [PB L. 2023/2170, 16.10.2023](#)
- European Court introduces new rules on highly sensitive documents ([ECHR](#))
- Updated Guidelines on implementation of advisory opinion procedure under Protocol No. 16 to the Convention ([ECHR](#))
- Europol's Joint and Several Liability Regime: Revolutionizing EU Fundamental Rights Responsibility? ([EU law analysis](#))

EHRM factsheets en guides

- [Guide on Article 13 ECHR – Right to an effective remedy](#)
- [Guide on Article 1 ECHR - Obligation to respect human rights – Concepts of “jurisdiction” and imputability](#)
- [Guide on Article 46 ECHR - Binding force and execution of judgments](#)

WIKI

- [Handvest grondrechten EU](#)
- [Europees Hof voor de rechten van de mens \(EHRM\)](#)

Handel en antidumping

HvJ – ARREST – T-598/21 (Euranimi) – 4 oktober 2023 – België - ECLI:EU:T:2023:606 - [arrest](#)

Vrijwaringsmaatregelen – Markt van staalproducten – Invoer van bepaalde staalproducten — Beroep tot nietigverklaring – Procesbelang – Procesbevoegdheid – Uitvoeringsverordening (EU) 2021/1029

Verzoekster is een vereniging van ondernemers in de Europese Unie die de belangen behartigt van niet-geïntegreerde importeurs, distributeurs, handelaren en verwerkers van staal, roestvrij staal en metaalproducten. Verzoekster vordert nietigverklaring van uitvoeringsverordening (EU) 2021/1029 teneinde de vrijwaringsmaatregel ten aanzien van de invoer van bepaalde staalproducten te verlengen.

Op 24 juni 2021 heeft de Commissie de bestreden verordening vastgesteld waarbij de vrijwaringsmaatregel werd verlengd voor een periode van drie jaar, tot en met 30 juni 2024, aangezien zij van oordeel was dat, ten eerste, de intrekking van de vrijwaringsmaatregel, in de context van de COVID-19-pandemie, een plotselinge golf van invoer kon veroorzaken die de nog kwetsbare financiële situatie van de staalindustrie van de Unie ernstig zou verergeren en, ten tweede, de gebruikers voor

alle productcategorieën de mogelijkheid hadden gehad om voldoende rechtenvrij staal uit meerdere bronnen te betrekken, aangezien een rechtenvrij tariefcontingent van ongeveer 11 miljoen ton ongebruikt was gebleven, wat 36 % van het totale beschikbare tariefcontingent vormt. Het beroep wordt verworpen.

OVERIG

- Analyzing the legality of the EU Commission's proposed withdrawal of preferential tariffs for third countries when cooperation on migrant returns 'fails'--an unholy alliance of trade and migration? ([EU law analysis](#))
- Square pegs in round holes: using trade conditionalities to foster migration cooperation between the EU and third countries ([EU migration law blog](#))

Huiselijk geweld en geweld tegen vrouwen

EHRM – ARREST – Luca t. Moldavië en Bizdiga t. Moldavië – 17 oktober 2023 - [55351/17](#) - [ECLI:CE:ECHR:2023:1017JUD005535117](#) - [persbericht](#) – [arrest](#)

Huiselijk geweld – Positieve verplichtingen – Eerlijk proces – Gender-stereotypen in taalgebruik - Artikel 14 EVRM - Schending

Spiegelbeeldige zaken betreffende huiselijk geweld. Een vrouw klaagt dat de overheid onvoldoende heeft gedaan om haar te beschermen tegen haar partner – het geweld heeft onder meer geleid tot een week ziekenhuisopname. Nadat een rechtszaak was gestart zijn de kinderen bij hun vader gaan wonen en heeft klagster geen hulp gekregen bij het instandhouden van de relatie met de kinderen. Gezien de algehele onverschilligheid van de nationale autoriteiten aangaande geweld tegen vrouwen heeft de klacht ook betrekking op artikel 14 EVRM (verbod van discriminatie).

Ook het EHRM is van oordeel dat de overheidsreactie geen op zichzelf staand tekortschieten was, maar in feite het geweld vergoelijkte, als uitvloeisel van een discriminerende houding jegens klagster als vrouw. Daarbij valt de gebruikte terminologie op: de klachten werden weggezet als 'misverstanden in de familie', waarbij klagster 'overdramatiseerde' en uit zou zijn op wraak. De gerechten bestempelden haar verzoeken om bescherming als agressief en ongepast in huiselijk geweldzaken, hoewel deze alleen maar het wettelijk taalgebruik volgden. Dergelijk taalgebruik is een uitdrukking van stereotypen, vooroordelen, en mythes over vrouwen die het systeem misbruiken dat hen moet beschermen tegen huiselijk geweld. Dit is precies waarom het VN-Comité ter uitbanning van discriminatie tegen vrouwen *CEDAW* heeft opgeroepen om te waarborgen dat alle juridische procedures aangaande geweld tegen vrouwen vanwege haar vrouw-zijn, onpartijdig en eerlijk zijn, en niet beïnvloed door genderstereotypen of een discriminerende interpretatie van juridische bepalingen. Ook de strafrechtelijke veroordeling waartoe dezelfde feiten 5 jaar later hebben geleid, wijst erop dat ten tijde van de gebeurtenissen, beschermende maatregelen uitbleven vanwege discriminatoire stellingnames en argumenten. Aldus is niet alleen artikel 8 EVRM geschonden, maar ook artikel 14, in samenhang met artikel 3 EVRM.

Tegelijkertijd moet ook een vader die beschuldigd wordt van partnergeweld een eerlijk proces krijgen aangaande eventuele omgangsrechten. Als aan deze factor geen aandacht wordt besteed, kan betrokkene zijn zaak niet goed bepleiten. Het EHRM herhaalt dat alle procespartijen een effectieve juridische remedie moeten hebben om hun grondrechten te realiseren. Klagers verzoek om voogdij is niet echt onderzocht, en ongemotiveerd verworpen. Klager heeft bij de rechter geen kans gekregen om zijn zaak te bepleiten op basis van nieuwe feiten die duidelijk waren geworden. Aldus is niet alleen artikel 8 EVRM geschonden, maar ook de toegang tot de rechter disproportioneel beperkt, in strijd artikel 6 EVRM.

Verdragen

Het Verdrag van de Raad van Europa inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld is voor de EU in werking getreden ([ECER](#))

IE - Intellectuele eigendom

HvJ – ARREST – C-655/21 (G. ST. T.) – 18 oktober 2023 - Bulgarije - ECLI:EU:C:2023:791 - [press release](#) - [conclusie](#) - [arrest](#)

TRIPs-overeenkomst – Namaak van een merk - Strafrechtelijke sancties – Gevangenisstraf - Legaliteitsbeginsel - Evenredigheidsbeginsel - Richtlijn 2004/48/EG – Artikel 49 Handvest EU

Is de Bulgaarse regeling volgens welke dezelfde handeling als een strafbaar feit maar ook als een bestuursrechtelijke overtreding kan worden gekwalificeerd, zonder te voorzien in een duidelijk en De verdachte is eigenaar van een eenmanszaak. Hij wordt beschuldigd van de verkoop van namaakkleding met een totale waarde van 1 404 590 BGN voor de originele artikelen, en 80 201 BGN voor de namaakartikelen. De nationale regeling verlangt dat de omvang van de door de rechthebbende geleden schade wordt vastgesteld. In de nationale rechtspraak wordt daartoe gebruikgemaakt van een vermoeden – waarin richtlijn 2004/48 niet voorziet – dat de door dat strafbare feit veroorzaakte schade overeenkomt met de waarde van de detailhandelsprijzen van de rechtmatig vervaardigde goederen die gelijk zijn aan of overeenkomen met de namaakproducten. Daarbij zijn zowel winstderving als immateriële schade van deze schade uitgesloten. In die omstandigheden vraagt de verwijzende rechter zich af of de Bulgaarse regeling verenigbaar is met richtlijn 2004/48.

nauwkeurig onderscheidingscriterium, verenigbaar met artikel 49, lid 1, Handvest EU?.

Is de vrijheidsstraf, waarvan de ondergrens van de strafmaat bijzonder hoog is terwijl de maximumstraf evenmin als gematigd kan worden beschouwd, in overeenstemming met het in artikel 49, lid 3, Handvest EU bedoelde evenredigheidsbeginsel, ook gezien het feit dat de concrete mogelijkheden tot het opleggen van een lagere straf zeer beperkt zijn.

Hof: Artikel 49, lid 1, Handvest EU moet aldus worden uitgelegd dat het legaliteitsbeginsel inzake delicten en straffen zich niet verzet tegen een nationale wettelijke regeling waarin is bepaald dat dezelfde gedraging in geval van gebruik in het economische verkeer van een merk zonder toestemming van de houder van het uitsluitende recht zowel een bestuurlijke overtreding als een strafbaar feit kan opleveren, zonder dat de regeling criteria behelst aan de hand waarvan de bestuurlijke overtreding van het strafbare feit kan worden afgebakend, aangezien het feit in het wetboek van strafrecht en in de merkenwet in soortgelijke of zelfs identieke bewoordingen is omschreven.

Artikel 49, lid 3, van het Handvest EU verzet zich tegen een nationale wettelijke bepaling op grond waarvan in geval van herhaaldelijk gebruik of gebruik met aanzienlijke schadelijke gevolgen van een merk in het economische verkeer zonder toestemming van de houder van het uitsluitende recht een gevangenisstraf van ten minste vijf jaar wordt opgelegd.

- 📌 5-year imprisonment for trade mark infringement disproportionate and contrary to EU law, says CJEU ([IPKat](#))
- 📌 HvJ EU: Merkvervalsing mag zowel bestuurlijke overtreding als strafbaar feit opleveren ([Boek9](#))
- 📌 Beantwoording prejudiciële vragen over strafrechtelijke en bestuursrechtelijke sancties IE-inbreuk ([IE forum](#))

HvJ en Gerecht – overig

<u>C-360/23 P</u>	HvJ EU verklaart Tinnus Enterprises niet-ontvankelijk in negen modelprocedures (IE forum)
<u>T-296/22</u>	Beeldmerk FLOWBIRD – Ouder Uniebeeldmerk FLOW – Relatieve weigeringsgrond – Verwarringsgevaar
<u>T-415/22</u>	Uniewoordmerk GRILLOUMI – Oudere nationale certificeringswoordmerken XΑΛΛΟΥΜΙ HALLOUMI – Relatieve weigeringsgrond – Geen verwarringsgevaar
<u>T-435/22</u>	Uniemark - Woordmerk PASCELMO – Ouder Uniewoordmerk PASCOE – Relatieve weigeringsgrond – Geen verwarringsgevaar
<u>T-490/22</u>	Uniemark – Oppositieprocedure – Beeldmerk ayuna LESS IS BEAUTY – Ouder Uniewoordmerk AJONA – Relatieve weigeringsgrond – Geen verwarringsgevaar
<u>T-516/22</u>	Uniemark - Oppositieprocedure – Uniebeeldmerk brightblue – Ouder Uniewoordmerk BLUE – Relatieve weigeringsgrond – Verwarringsgevaar – Overeenkomende tekens
<u>T-542/22</u>	Uniemark – Oppositieprocedure – Uniebeeldmerk CALIFORNIA Dreaming by Made in California – Ouder Benelux-woordmerk CALIFORNIA DREAM – Relatieve weigeringsgrond – Verwarringsgevaar
<u>T-52/23</u>	Uniemark – Oppositieprocedure – Uniewoordmerk SANTARRITA – Ouder Uniebeeldmerk Santa Rita – Relatieve weigeringsgrond – Verwarringsgevaar
<u>T-87/23</u>	Uniemark – Beeldmerk THE GOOD GUMS – Absolute weigeringsgronden – Geen onderscheidend vermogen – Beschrijvend karakter)
<u>T-458/21</u>	Uniemark – Oppositieprocedure – Aanvraag voor Uniebeeldmerk Q – Ouder Uniebeeldmerk Q – Relatieve weigeringsgrond – Verwarringsgevaar
<u>T-511/22</u>	Uniemark – Oppositieprocedure – Aanvraag voor Uniebeeldmerk HPU AND YOU – Oudere Unie- en nationale beeldmerken die drie zeshoeken weergeven - Relatieve weigeringsgrond – Geen verwarringsgevaar
<u>T-773/22</u>	Uniemark – Oppositieprocedure – Aanvraag voor Uniebeeldmerk dat een teckel in profiel weergeeft, GILBERT TECKEL – Ouder Uniebeeldmerk dat een teckel in profiel weergeeft – Relatieve weigeringsgrond – Verwarringsgevaar

PREJUDICIËLE VERWIJZING - C-575/23 (ONB e.a.) – België – 31 augustus 2023 (ECER 24.10.23) – verwijzingsuitspraak

Naburige rechten musici van nationaal orkest - Richtlijn (EU) 2019/790

Op basis van de richtlijn hebben uitvoerend kunstenaars recht op een billijke vergoeding in het kader van contracten voor de exploitatie van hun werken.

Het Nationaal orkest, interveniënt, heeft met vakbondsvertegenwoordigers onderhandeld om tot een overeenkomst te komen over deze vergoeding. Op 1 juni 2021 is een Koninklijk besluit vastgesteld houdende naburige rechten van het artistiek personeel van het Nationaal Orkest van België. Verzoekende partijen vorderen nietigverklaring van dit koninklijk besluit.

Volgens verzoekers kunnen de naburige rechten van uitvoerende kunstenaars met een statutaire aanstelling slechts worden overgedragen door middel van een bestuursrechtelijke handeling, zoals het statuut, maar moeten de rechthebbenden daarmee instemmen door middel van een collectieve overeenkomst die het resultaat is van vakbondsoverleg. Er is echter geen collectieve overeenkomst gesloten.

Verweerders en de interveniërende partij stellen dat de Belgische wet voorziet in een uitzonderingsregeling voor de overdracht van naburige rechten, met name wanneer de prestaties worden geleverd ter uitvoering van een arbeidsovereenkomst of een statuut. In dat geval hoeven volgens hen de regels van het burgerlijk recht niet te worden nageleefd. Er kan dan in de arbeidsovereenkomst of in het statuut worden bepaald dat de naburige rechten worden overgedragen en het sluiten van een collectieve overeenkomst over de strekking van de overdracht en de wijze waarop deze overdracht plaatsvindt, is slechts facultatief.

Prejudiciële vragen:

1) Verzetten de artikelen 18 tot en met 23 van richtlijn (EU) 2019/790 zich ertegen dat de naburige rechten van statutaire personeelsleden op prestaties die worden geleverd in het kader van de arbeidsverhouding, bij een bestuursrechtelijke regeling worden overgedragen?

2) Zo ja, moeten de begrippen „handelingen die verricht zijn” en „rechten die verkregen zijn” in artikel 26, lid 2, van richtlijn 2019/790 aldus worden uitgelegd dat zij onder meer zien op de overdracht van naburige rechten door middel van een bestuursrechtelijke handeling die is vastgesteld vóór 7 juni 2021?

📌 CJEU has received first reference on DSM Directive ([IPKat](#))

PREJUDICIËLE VERWIJZING - C-580/23 (Mio e.a.) – Zweden – 20 september 2023 (ECER 25.10.23) – verwijzingsuitspraak

Auteursrecht - Originaliteitsbeoordeling - Richtlijn 2001/29/EG

Verweerder Asplund maakt eettafels van het type Palais. Verzoeker Mio maakt daarop lijkende Cord eettafels. Verweerder heeft een vordering ingesteld tegen Mio wegens inbreuk op het auteursrecht. In die zaak vordert Asplund onder meer het verbieden van de vervaardiging van de Cord-tafels, deze op de markt te brengen of te verkopen. Deze vordering is toegewezen. De rechtbank oordeelde dat de Palais-tafels auteursrechtelijk beschermd waren. Hiertegen heeft Mio beroep ingesteld.

Volgens de verwijzende rechter is onduidelijk hoe de rechtspraak van het Hof met betrekking tot de originaliteit van een werk moet worden geïnterpreteerd en toegepast, de wijze waarop deze concrete beoordeling moet worden uitgevoerd en welke factoren in aanmerking moeten worden genomen.

RECHTSPRAAK LIDSTATEN

The Birkenstock pattern mark saga continues ([IPKat](#))

NOOT – HvJ 21 september 2023, [C-334/22 \(Audi\)](#)

Advocate General vs. German Supreme Court – Does the use of four rings on a car grille infringe Audi's trademark? ([IPKat](#))

Not too long ago, the German Supreme Court held in [Kühlergrill](#) (I ZR 61/18, [discussed here](#)) that the sale of the following radiator grille for an Audi A6 infringed Audi's rights to its figurative trade mark consisting of four interlocking rings. The ring-shaped device is for mounting the original Audi logo. The Supreme Court found that the shape of the mounting device created a likelihood of confusion. The use affected the origin function because the relevant public would not just believe that the mounting device has a technical function but also that it indicates the commercial origin of the goods.

A similar case has been brought before a Polish court, which had doubts whether Audi's trade mark is infringed. The court referred several questions to the Court of Justice of the EU ('CJEU').

Advocate General ('AG') Laila Medina recently published her Opinion and – without mentioning the German Supreme Court's judgment – arrived at a different conclusion ([C-334/22](#)).

NOOT – bij prejudiciële verwijzing Zweden

Swedish court requests CJEU to clarify notion of 'author's own intellectual creation' when assessing EU originality standard ([IPKat](#))

REGELGEVING

Verordening (EU) 2023/2411 van het Europees Parlement en de Raad van 18 oktober 2023 betreffende de bescherming van geografische aanduidingen voor ambachtelijke en industriële producten en tot wijziging van de Verordeningen (EU) 2017/1001 en (EU) 2019/1753, [PB L, 2023/2411, 27.10.2023](#)

OVERIG

- Geographical indications for craft and industrial products: Council gives its final approval ([Raad](#))
- French Copyright framework for artificial intelligence: a half-hearted attempt ([IPKat](#))
- Zweden vraagt om uitleg 'eigen intellectuele schepping' ([IE Forum](#))

Institutioneel

HvJ – CONCLUSIE - C-54/22 P (Roemenië/Commissie) – 5 oktober 2023 – A-G Emiliou - ECLI:EU:C:2023:744 – [conclusie](#)

Europees burgerinitiatief („EBI”) – Ontvankelijkheidsfase – EBI: ‚Cohesiebeleid voor de gelijkheid van de regio’s en het behoud van de regionale culturen’ – Bevoegdheid van de Europese Commissie tot gedeeltelijke registratie - Verordening (EU) nr. 211/2011”

Een Europees burgerinitiatief heeft kans van slagen indien het verschillende stappen met succes heeft doorlopen, waaronder allereerst de „registratie” ervan. Tijdens die fase van „ontvankelijkheid” beoordeelt de Commissie onder andere of de kwestie waarop zij wordt verzocht te reageren niet *zichtbaar* buiten het kader valt van haar bevoegdheden om een voorstel voor een rechtshandeling van de Europese Unie in te dienen. Die eerste fase culmineert in beginsel in een besluit waarbij de Commissie een EBI registreert ofwel weigert te registreren.

Deze zaak heeft betrekking op die specifieke ontvankelijkheidsfase en is begonnen met de weigering van de Commissie om het EBI te registreren omdat het onderwerp ervan zichtbaar buiten het kader viel van haar bevoegdheden om een voorstel voor een rechtshandeling in te dienen. Het beroep van de organisatoren van de EBI, gesteund door Hongarije, tegen die weigering is door het Gerecht verworpen. In het kader van een hogere voorziening die door de organisatoren van dat EBI is ingesteld, heeft het Hof echter het arrest van het Gerecht vernietigd en het besluit van de Commissie nietig verklaard. Vervolgens heeft de Commissie een nieuw besluit vastgesteld waarbij zij het betreffende EBI heeft geregistreerd. Daartoe heeft de Commissie de reikwijdte van dat EBI beperkt tot slechts die eerste elementen ervan die volgens de Commissie kennelijk „ontvankelijk” waren. Roemenië heeft beroep tot nietigverklaring van het besluit ingesteld. Het Gerecht heeft dat beroep verworpen.

Op grond van de destijds geldende, toepasselijke regels had de Commissie alleen de bevoegdheid om een EBI te registreren of de registratie ervan te weigeren. De vraag die in casu rijst is of die ja/nee logica eraan in de weg stond dat de Commissie het betreffende EBI op een dergelijke „voorwaardelijke” wijze registreerde.

De A-G is van mening dat het Gerecht artikel 4, lid 2, onder b), van de EBI-verordening van 2011 juist heeft uitgelegd waar het in punt 116 van het bestreden arrest heeft geoordeeld dat de Commissie het betreffende EBI bij het litigieuze besluit kon registreren onder een bepaalde voorwaarde ten aanzien van de mogelijke reikwijdte van dat EBI.

A-G geeft het Hof in overweging: het tweede onderdeel van het enige middel in hogere voorziening in zaak C-54/22 ongegrond te verklaren en af te wijzen.

IPR

HvJ – CONCLUSIE – C-566/22 (Inkreal) - 12 oktober 2023 - Tsjechië – A-G De la Tour - ECLI:EU:C:2023:768 - [conclusie](#)

Bevoegde rechter - Forumkeuzebeding – Niet nakoming leningsovereenkomst - Partijen bij overeenkomst die woonplaats hebben in dezelfde lidstaat en overeenkomen dat de gerechten van een andere lidstaat bevoegd zijn – Grensoverschrijdend aspect - Verordening (EU) nr. 1215/2012

Het betreft een geding tussen twee in dezelfde lidstaat (Slowakije) gevestigde vennootschappen over de vaststelling van de rechterlijke instantie die relatief bevoegd is om kennis te nemen van een vordering tot betaling van schulden die voortvloeien uit de niet-nakoming van twee in die lidstaat gesloten leningsovereenkomsten waarin is vastgelegd dat een rechterlijke instantie van een andere lidstaat (Tsjechië) bevoegd is in geval van een geschil. De aangezochte Tsjechische rechter vraagt of toepassing van verordening nr. 1215/2012 gegrond kan worden op de enkele omstandigheid dat twee partijen die zijn gevestigd in dezelfde lidstaat overeenkomen dat een rechterlijke instantie van een andere Unielidstaat bevoegd is.

A-G geeft het Hof in overweging: Artikel 25 van verordening (EU) nr. 1215/2012 moet aldus worden uitgelegd dat het in een zuiver nationale situatie niet vanwege het enkele feit dat de partijen, die in dezelfde lidstaat woonplaats hebben, een gerecht of gerechten van een andere lidstaat hebben aangewezen om kennis te nemen van geschillen die tussen hen zijn ontstaan of zullen ontstaan, toepassing kan vinden.

- 📌 Richard de la Tour AG in Inkreal: a controversial Opinion on ‘international’ in “private international law”, and one I do not think will be followed by the CJEU. ([GAVL](#))

PREJUDICIËLE VERWIJZING – C-537/23 (Societa Italiana Lastre) - Frankrijk – 13 april 2023 (ECER 9.10.23) - [verwijzingsuitspraak](#)

Asymmetrisch forumkeuzebeding - Verordening (EU) nr. 1215/2012

Verweerder, Agora, heeft voor de uitvoering van werkzaamheden in opdracht van twee samenwonende natuurlijke personen (de opdrachtgevers) een overeenkomst gesloten met verzoeker, SIL voor de levering van bekledingspanelen. In deze overeenkomst is bepaald dat de rechtbank van Brescia bevoegd is. De opdrachtgevers hebben op grond van gebreken een vordering tot aansprakelijkstelling en schadevergoeding ingesteld tegen alle betrokken aannemingsbedrijven, alsook tegen SIL, de leverancier van de panelen. SIL heeft een exceptie van internationale onbevoegdheid opgeworpen tegen de garantieclaim van Agora. Deze exceptie is door de rechter verworpen.

De vraag is o.a. of moet worden gekeken naar de autonome regels die voortvloeien uit artikel 25, lid 1, van de Brussel I bis-verordening, of dat het recht van de in het beding aangewezen lidstaat moet worden toegepast wanneer er sprake is van een asymmetrisch forumkeuzebeding dat slechts één van de partijen de mogelijkheid biedt te kiezen voor een gerecht naar keuze dat volgens de regels van het gemeene recht bevoegd is en verschilt van het gerecht dat in dat beding wordt genoemd, en de wederpartij aanvoert dat dit beding onrechtmatig is omdat het onnauwkeurig en/of onevenwichtig is.

PREJUDICIËLE VERWIJZING - C-291/23 (Hantoch) – 27 april 2023 (ECER 10.10.23) – Duitsland – verwijzingsuitspraak

Bevoegde rechter - Gewone verblijfplaats op tijdstip van overlijden – Legitieme portie - Verordening nr. 650/2012

Samenvatting onder: Erfrecht

PREJUDICIËLE VERWIJZING - C-536/23 (Mutua Madrileña Automovilista) – 21 september 2023 (ECER 31.10.23) – verwijzingsuitspraak

Werkgever claimt doorbetaald loon bij verzekeraar na ongeval van werknemer in andere lidstaat - Subrogatie - Rechter van woonplaats 'getroffene' bevoegd? - Verordening (EU) nr. 1215/2012

De werknemer van verzoekster, heeft tijdens haar vakantie in Mallorca een ongeval gehad toen zij op haar fiets in botsing kwam met een bij verweerster voor aansprakelijkheid verzekerde huurauto, die werd bestuurd door een in Frankrijk woonachtige Duitse bestuurder. Zij heeft daardoor twee weken niet kunnen werken. Verzoekster heeft haar loon doorbetaald en een vordering tot vergoeding van het doorbetaalde loon ingesteld. Dit is geweigerd omdat de werknemer het ongeval zelf had veroorzaakt en de rechter niet internationaal bevoegd was. De rechter in eerste aanleg heeft deze vordering afgewezen wegens onbevoegdheid. Hiertegen heeft verzoekster hoger beroep ingesteld.

Volgens artikel 11, lid 1, onder b), van verordening nr. 1215/2012 is het mogelijk om een vordering in te stellen bij het gerecht van de woonplaats van de verzekeringnemer en – via de verwijzing in artikel 13, lid 2, van deze verordening – dus bij het gerecht van de woonplaats van de getroffene. De beslissende vraag is of verzoekster, die een vordering instelt op basis van de wettelijk gesubrogeerde rechten van de medewerkster die oorspronkelijk bij het ongeval gewond is geraakt, zich eveneens kan beroepen op artikel 11, lid 1, onder b), en artikel 13, lid 2, van verordening nr. 1215/2012.

Moet artikel 13, lid 2, juncto artikel 11, lid 1, onder b), van verordening (EU) nr. 1215/2012 aldus worden uitgelegd dat ook een lidstaat van de Europese Unie zelf, als werkgever die het loon van zijn door een verkeersongeval (tijdelijk) arbeidsongeschikte ambtenaar heeft doorbetaald en die in de rechten is getreden die deze ambtenaar heeft jegens de in een andere lidstaat gevestigde maatschappij die de wettelijke aansprakelijkheid voor het bij dat ongeval betrokken voertuig dekt, tegen deze verzekeringsmaatschappij een vordering als „getroffene” in de zin van voormelde bepaling kan instellen bij het gerecht van de woonplaats van de arbeidsongeschikte ambtenaar, indien een dergelijke rechtstreekse vordering mogelijk is?

RECHTSPRAAK LIDSTATEN

German Federal Court of Justice: Article 26 Brussels Ia Regulation Applies to Non-EU Defendants (conflict of laws)

NOOT – HvJ 14 september 2023, C-393/22 (Exteria)

Pactum de contrahendo bij het HvJ EU (NJB blog)

Het komt niet vaak voor dat een 'overeenkomst om overeen te komen' het Europese Hof van Justitie (HvJ EU) bereikt. In de praktijk zie je dergelijke voorovereenkomsten in diverse gedaantes, variërend

van korte e-mails tot heel uitgebreide Letters of Intent. Over de bindende kracht van een dergelijke overeenkomst wordt niet steeds hetzelfde gedacht.

NOOT – HvJ 13 juli 2023, [C-87/22 \(T.T.\)](#)

Which judge should assess the best interests of a wrongfully removed child? Judgment of the CJEU in TT ([Johan Callewaert](#))

Kansspelen

PREJUDICIËLE VERWIJZING - C-509/23 (Laimz) – 7 augustus 2023 (ECER 3.10.23) - Letland - verwijzingsuitspraak

Witwassen – Kansspelen – Cliëntenonderzoek - Politiek prominente personen - Richtlijn (EU) 2015/849

Samenvatting onder: [Terrorisme en witwassen](#)

Landbouw en visserij

HvJ – CONCLUSIE – C-437/22 (Eesti Vabariik) - 26 oktober 2023 – A-G Pitruzzella - Estland - ECLI:EU:C:2023:818 - [conclusie](#)

Gemeenschappelijk landbouwbeleid – Landbouwsubsidie - Fraude - Administratieve maatregelen en sancties – Terugvordering van onverschuldigd betaalde bedragen - Persoonlijke aansprakelijkheid vertegenwoordigers vennootschap

De vertegenwoordigers van een kapitaalvennootschap hebben valse informatie verstrekt om landbouwsubsidie te verkrijgen, die vervolgens ook is verkregen. In de loop van de nationale procedure is de vennootschap ontbonden en zijn de rechten en plichten ervan overgegaan op een andere vennootschap die niet over toereikende middelen beschikt.

Kan de lidstaat de onverschuldigd betaalde bedragen terugvorderen van de natuurlijke personen die de wettelijke vertegenwoordigers en vennoten van de begunstigde vennootschap (en ook van de overnemende vennootschap) zijn, van wie definitief vast is komen te staan dat zij zich aan frauduleus gedrag schuldig hebben gemaakt?

A-G geeft het Hof in overweging: De artikelen 4 en 7 van verordening (EG, Euratom) nr. 2988/95, gelezen in samenhang met de artikelen 54 en 56 van verordening (EU) nr. 1306/2013 en artikel 35, lid 6, van gedelegeerde verordening (EU) nr. 640/2014 moeten aldus worden uitgelegd dat deze bepalingen, in hun onderlinge samenhang gelezen, een rechtsgrondslag bieden voor de terugvordering van door fraude verkregen, uit het Elfpo gefinancierde subsidie bij de vertegenwoordigers van een begunstigde rechtspersoon die opzettelijk onjuiste gegevens hebben verstrekt om de subsidie te verkrijgen.

Het staat aan de nationale rechter om vast te stellen dat de begunstigde vennootschap of de vennootschap die haar in haar rechten en plichten is opgevolgd, niet in staat is de onverschuldigd betaalde subsidie terug te betalen, en dat de persoon van wie terugbetaling wordt gevorderd, overeenkomstig het nationale recht wordt beschouwd als een ,persoon die bij het begaan van de

onregelmatigheid betrokken is', een ,persoon die voor de onregelmatigheid aansprakelijk is' of een ,persoon die het begaan van de onregelmatigheid had moeten voorkomen'.

PREJUDICIËLE VERWIJZING - C-557/23 (SPAR Magyarország) – (ECER 18.10.23) - Hongarije - verwijzingsuitspraak

GMO landbouwproducten – Door overheid gereguleerde prijs – Vastgestelde hoeveelheid - Bescherming consument - COVID-19 - Verordening (EU) nr. 1308/2013 - Artikel 34 en artikel 36 VWEU

De Hongaarse regering heeft vanwege COVID-19-pandemie een prijsbesluit vastgesteld. Verzoeker, SPAR Magyarország Kft. is verplicht de producten die vallen onder dit prijsbesluit tegen een door de overheid gereguleerde prijs te verkopen. Bovendien is hij verplicht om een dagelijkse hoeveelheid ter verkoop aan te bieden.

Verweerder heeft bij een controle geconstateerd dat verzoeker niet had voldaan aan haar verplichting om per dag een dagelijkse hoeveelheid aan te bieden. Zij heeft hiermee het prijsbesluit geschonden en de verwerende autoriteit heeft daarom een boete opgelegd ter bescherming van de consument. Verzoekster heeft beroep ingesteld tot nietigverklaring ervan.

Volgens verzoekster beperkt de invoering van de regeling waarbij de overheid de prijzen reguleert de wezenlijke rechten van handelaren (eigendomsrecht, vrijheid van ondernemerschap, contractvrijheid). Zij betoogt dat ze wel voldaan heeft aan het doel van het prijsbesluit, namelijk het tegemoet komen aan de consumentenvraag. Verzoekster heeft volledig voldaan aan de behoeften van de consumenten en hield zelfs een eindvoorraad over van het product. Er zou pas sprake zijn van een schending indien aan de behoeften van de consumenten aantoonbaar niet zou zijn voldaan, waardoor de belangen van de consumenten zouden zijn geschaad. Het standpunt van verweerder is dat het prijsbesluit letterlijk moet worden uitgelegd. Er is sprake van een schending van de daarin vervatte verplichting indien de voorgeschreven hoeveelheden in de winkel niet aanwezig zijn.

Prejudiciële vragen:

1) Verzet artikel 83, lid 5, van verordening (EU) nr. 1308/2013 zich tegen een nationale maatregel als in het hoofdgeding, die handelaren met verwijzing naar een noodsituatie de verplichting oplegt om bepaalde producten die binnen de werkingssfeer van de GMO-verordening vallen tegen een gereguleerde prijs in een bepaalde hoeveelheid te verkopen, waarbij die hoeveelheid niet afhangt van de vastgestelde gemiddelde dagelijkse hoeveelheid die de handelaar in het referentiejaar heeft verkocht, maar van de vastgestelde gemiddelde dagelijkse hoeveelheid die de handelaar in het referentiejaar in voorraad had?

2) Verzet artikel 90 bis, lid 3, van de GMO-verordening zich tegen een nationale maatregel die dwingend voorziet in het opleggen van een boete, ook wanneer de handelaar op de dag van de controle die binnen de werkingssfeer van de GMO-verordening vallende producten in een hoeveelheid te koop aanbiedt die overeenkomt met de vastgestelde gemiddelde dagelijkse hoeveelheid die hij in het referentiejaar heeft verkocht en de consumenten toegang hebben tot de betrokken producten?

REGELGEVING

Verordening (EU) 2023/2391 van de Commissie van 4 oktober 2023 tot wijziging van de Verordeningen (EU) nr. 717/2014, (EU) nr. 1407/2013, (EU) nr. 1408/2013 en (EU) nr. 360/2012 wat betreft de-minimissteun voor de verwerking en de afzet van visserij- en aquacultuurproducten, en van Verordening(EU) nr. 717/2014 wat betreft het totale bedrag aan de-minimissteun dat aan één onderneming wordt verleend, de periode van toepassing ervan en andere aangelegenheden, [PB L, 2023/2391, 05.10.2023](#)

- Wijziging van de de-minimisverordening voor de-minimissteun aan visserij en aquacultuur goedgekeurd ([ECER](#))

LHBTI-rechten

NOOT – EHRM 27 juni 2023, [Lenis t. Griekenland](#)

Lenis t. Griekenland (EHRM, 47833/20) – Extreme homofobie niet beschermd onder vrijheid van meningsuiting ([EHRC updates](#))

EHRM factsheets en guides

- [Homosexuality: criminal aspects](#)
- [Sexual orientation issues](#)

Luchtvaart

HvJ – ARREST - C-238/22 (LATAM Airlines Group) – 26 oktober 2023 - Duitsland - ECLI:EU:C:2023:815 – geen conclusie – [persbericht](#) - [arrest](#)

Luchtvaartclaim - Instapweigering - Geen verplichting voor de passagier om zich voor instappen te melden - Geanticiperde weigering van de. 261/2004

F.W. heeft bij Latam Airlines een vlucht geboekt van Frankfurt am Main naar Madrid en terug. Aangezien F.W. niet online kon inchecken voor de heenvlucht, heeft zij contact toegang tot een vlucht - Verordening (EG) nr opgenomen met Latam Airlines. Latam Airlines heeft haar vervolgens meegedeeld dat zij de heenvlucht eenzijdig en zonder haar daarvan vooraf in kennis te stellen, had omgeboekt naar een eerdere vlucht die twee dagen eerder was verricht. In datzelfde gesprek is F.W. verteld dat haar boeking voor de terugvlucht van 7 januari 2018 was geblokkeerd omdat zij niet was komen opdagen voor de heenvlucht.

F.W. heeft toen bij een andere luchtvaartmaatschappij zowel een heen- als terugvlucht geboekt en voor de desbetreffende tickets 528,23 EUR betaald. Voordat het hoofdgeding aanhangig werd gemaakt, heeft Latam Airlines haar een bedrag van 101,55 EUR terugbetaald. De Duitse rechter heeft Latam Airlines veroordeeld tot betaling aan F.W. van schadevergoeding ten bedrage van 426,68 EUR (het saldo van de kosten voor die tickets), en van compensatie ten bedrage van 250 EUR op grond van de artikelen 5 en 7 van verordening nr. 261/2004. Deze rechter heeft de omboeking van de door Latam Airlines uit te voeren heenvlucht namelijk als annulering aangemerkt. Die rechter heeft daarentegen de vordering van F.W. die ertoe strekte een aanvullende compensatie van 250 EUR te verkrijgen wegens de instapweigering voor de terugvlucht die zij bij deze luchtvaartmaatschappij had geboekt, afgewezen. F.W. komt op tegen de toepassing naar analogie van artikel 5, lid 1, onder c), i), van verordening nr. 261/2004 op gevallen van instapweigering.

Hof: Artikel 4, lid 3, van verordening (EG) nr. 261/2004, gelezen in samenhang met artikel 2, onder j), van verordening nr. 261/2004, moet aldus worden uitgelegd dat een luchtvaartmaatschappij die de vlucht uitvoert, die een passagier van tevoren ervan in kennis heeft gesteld dat zij hem tegen zijn wil de toegang zal weigeren tot een vlucht waarvoor hij een bevestigde boeking heeft, deze passagier compensatie dient te betalen, ook wanneer hij zich niet voor instappen heeft gemeld volgens de voorwaarden van artikel 3, lid 2, van die verordening.

2) Artikel 5, lid 1, onder c), i), van verordening nr. 261/2004 moet aldus worden uitgelegd dat deze bepaling, die voorziet in een uitzondering op het recht op compensatie van passagiers in geval van annulering van een vlucht, niet van toepassing is op de situatie waarin een passagier ten minste twee weken voor de geplande vertrektijd van de vlucht ervan in kennis is gesteld dat de luchtvaartmaatschappij die de vlucht uitvoert hem tegen zijn wil de toegang tot de vlucht zal weigeren, zodat deze passagier in aanmerking moet komen voor het in artikel 4 van deze verordening neergelegde recht op compensatie wegens instapweigering.

- Van tevoren meegedeelde instapweigering: passagiers hebben recht op compensatie zelfs wanneer zij zich niet bij de incheckbalie hebben gemeld en deze instapweigering hun minstens twee weken voor de geplande vertrektijd van de vlucht is meegedeeld ([persbericht Curia](#))
- Impact of pre-emptive denied boarding on passenger rights - CJEU in LATAM (C-238/22) ([ECLB](#))
- C-238/22 LATAM vs C-180/22 Mensing II: Is the Court's approach to the relevance of the wording used in EU law provisions too flexible? ([European law blog](#))
The legal framework within which LATAM and Mensing II had to be decided was very different: LATAM addresses air passenger rights, while Mensing II is a case concerning Value Added Tax (VAT). Yet, as will become apparent in the course of the next paragraphs, the legal problem of the cases, insofar as the principles of legislative interpretation are concerned, is strikingly similar: A literal interpretation of the legislation would have conflicted with what seemed systematically plausible. It is in that regard helpful to initially briefly summarise the issue to be determined by the Court, insofar as relevant.

PREJUDICIËLE VERWIJZING - C-570/23 (Eurowings) – Duitsland – 7 september 2023 (ECER 25.10.23) - [verwijzingsuitspraak](#)

Luchtvaartclaim – Annulering terugvlucht - Begrip “geplande vertrektijd” - Verordening (EG) nr. 261/2004

Staat bij één enkele boeking van meerdere vluchten (in casu: een heen- en terugvlucht) de annulering van een deelvlucht (in casu: de terugvlucht) gelijk met de annulering van de gehele vlucht met als gevolg dat voor de berekening van de termijnen voor de uitzonderingen op de compensatieplicht overeenkomstig artikel 5, lid 1, onder c), van de passagiersrechtenverordening moet worden uitgegaan van de „geplande vertrektijd” van de eerste deelvlucht (heenvlucht)?

NOOT – HvJ 8 september 2023, (gevoegde) zaken [C-320/21](#) en [C-321/21](#) (Ryanair)

EU-Hof verwerpt beroepen van Ryanair tegen staatssteun via leninggaranties aan luchtvaartmaatschappij SAS tijdens de COVID-19 pandemie ([ECER](#))

REGELGEVING

Verordening (EU) 2023/2405 van het Europees Parlement en de Raad van 18 oktober 2023 inzake het waarborgen van een gelijk speelveld voor duurzaam luchtvervoer (ReFuelEU Luchtvaart), [PB L. 2023/2405, 31.10.2023](#)

OVERIG

RefuelEU aviation initiative: Council adopts new law to decarbonise the aviation sector ([Raad](#))

WIKI

- [Wiki luchtvaartclaims](#)

Mededinging

HvJ – ARREST – C-331/2126 (EDP – Energias de Portugal SA) – 26 oktober 2023 – Portugal - ECLI:EU:C:2023:812 – [conclusie](#) - [arrest](#)

Mededinging elektriciteitsmarkt - Onderscheid tussen verticale en horizontale overeenkomsten – Potentiële mededinging – Beperking van de mededinging naar strekking of naar gevolg - Concurrentiebeding — Partnerschapsovereenkomst -Verordening (EU) nr. 330/2010 - Artikel 101 VWEU

EDP Comercial, een energieleverancier, en Modelo Continente, een bedrijf dat supermarkten exploiteert, hebben een partnerschapsovereenkomst gesloten waarin de voorwaarden van het „Programma EDP Continente” werden omschreven. Deze overeenkomst had tot doel klanten aan te trekken, de verkoop te stimuleren en de consument kortingen te bieden. Ten tijde van de sluiting van deze overeenkomst bevonden deze twee ondernemingen zich niet in een situatie van daadwerkelijke mededinging op de onderscheiden markten voor de detailhandel in levensmiddelen en consumptiegoederen en voor de levering van elektriciteit en aardgas in Portugal.

Volgens clausule 2.1 van de partnerschapsovereenkomst bestonden het doel en de reikwijdte van die overeenkomst erin te bestaan om de ontwikkeling van activiteiten te bevorderen, namelijk enerzijds de levering van elektriciteit door EDP Comercial en anderzijds de retail distributie van levensmiddelen door Modelo Continente in verschillende hyper- en supermarkten alsook in de verkooppunten die werden geëxploiteerd door andere ondernemingen waarin de Sonae-groep een deelneming had.

Kan een concurrentiebeding in een partnerschapsovereenkomst tussen ondernemingen die op afzonderlijke productmarkten aanwezig zijn, een overeenkomst met een concurrentieverstorend doel vormen in de zin van artikel 101 VWEU en onder welke voorwaarden?

Hof: Artikel 101, lid 1, VWEU moet aldus worden uitgelegd dat een onderneming die een netwerk van detailhandelaars in consumentengoederen beheert, op de elektriciteitsmarkt moet worden beschouwd als een potentiële concurrent van een energieleverancier met wie zij een partnerschapsovereenkomst met een concurrentiebeding heeft gesloten, ook al is die onderneming ten tijde van de sluiting van die overeenkomst niet actief op die markt, wanneer aan de hand van een geheel van onderling overeenstemmende feitelijke gegevens, waarbij er rekening wordt gehouden met de structuur van de markt en met de economische en juridische context die de werking ervan beheerst, wordt aangetoond dat er voor die onderneming reële en concrete mogelijkheden bestaan om tot die markt toe te treden en de concurrentie aan te gaan met die leverancier.

2) Artikel 101, lid 3, VWEU, gelezen in samenhang met artikel 1, lid 1, onder a), van verordening (EU) nr. 330/2010 moet aldus worden uitgelegd dat een zakelijke partnerschapsovereenkomst tussen twee ondernemingen die actief zijn op verschillende productmarkten die geen upstream- of downstreammarkten van elkaar zijn, niet wordt gecategoriseerd als „verticale overeenkomst” en „agentuurovereenkomst” wanneer die overeenkomst ertoe strekt de verkoop van de producten van deze beide ondernemingen verder uit te bouwen door middel van een systeem van promoties en wederzijdse kortingen, waarbij elk van deze ondernemingen een deel van de aan de implementatie van dat partnerschap verbonden kosten draagt.

3) Artikel 101, lid 1, VWEU moet aldus worden uitgelegd dat een concurrentiebeding dat is opgenomen in een zakelijke partnerschapsovereenkomst tussen twee op verschillende productmarkten actieve ondernemingen waarmee wordt beoogd om de verkoop van de producten van die beide ondernemingen verder uit te bouwen door een systeem van promoties en wederzijdse kortingen, niet kan worden beschouwd als een nevenrestrictie bij die partnerschapsovereenkomst, tenzij de uit dat beding voortvloeiende beperking objectief noodzakelijk is voor de uitvoering van die partnerschapsovereenkomst en evenredig is aan de doelstellingen ervan.

4) Artikel 101, lid 1, VWEU moet aldus worden uitgelegd dat een in een zakelijke partnerschapsovereenkomst opgenomen concurrentiebeding waarbij het een van de partijen bij deze overeenkomst met name wordt verboden om toe te treden tot de nationale markt voor de levering van elektriciteit waarop de wederpartij bij die overeenkomst een belangrijke marktdeelnemer is, en waarbij dit verbod geldt in de laatste fasen van de liberalisering van die markt, een overeenkomst vormt die ertoe strekt de mededinging te verhinderen, te beperken of te vervalsen, ook al behalen de consumenten bepaalde voordelen uit die overeenkomst en is dat concurrentiebeding beperkt in de tijd, voor zover uit een analyse van de inhoud van dat beding en de economische en juridische context ervan blijkt dat het beding dermate schadelijk is voor de mededinging dat de gevolgen ervan niet hoeven te worden onderzocht.

HvJ – CONCLUSIE – C-298/22 (Banco BPN/BIC Português, SA) - 5 oktober 2023 - A-G Rantos – Portugal - ECLI:EU:C:2023:738 - [conclusie](#)

Mededinging – Uitwisseling van informatie tussen kredietinstellingen over commerciële voorwaarden en productiehoeveelheden - Mededingingsbeperking naar strekking – Artikel 101 VWEU

De Portugese mededingingsautoriteit (AdC) heeft aan verschillende bankinstellingen een geldboete opgelegd omdat zij inbreuk zouden hebben gemaakt op het nationale mededingingsrecht en artikel 101 VWEU door deel te nemen aan een onderling afgestemde feitelijke gedraging in de vorm van informele coördinatie tussen concurrenten via de uitwisseling van gevoelige en strategische informatie.

Het bijzondere aan deze zaak is dat de AdC, zonder te hebben vastgesteld dat er sprake was van een kartel, een „opzichzelfstaande” uitwisseling van informatie heeft gekwalificeerd als een mededingingsbeperking naar strekking; een juridische kwalificatie die wordt betwist door de betrokken bankinstellingen, die stellen dat bij die informatie-uitwisseling de voor die kwalificatie vereiste mate van schadelijkheid ontbrak, zodat behalve de strekking van die uitwisseling ook de gevolgen ervan in ogenschouw moesten worden genomen.

A-G geeft het Hof in overweging: Artikel 101 VWEU staat er niet aan in de weg dat een uitwisseling van informatie tussen concurrenten over commerciële voorwaarden (met name kredietspreads en huidige en toekomstige risicovariabelen) en over productiehoeveelheden met betrekking tot het aanbod van woning-, bedrijfs- en consumentenkredieten in de banksector wordt gekwalificeerd als een mededingingsbeperking naar strekking, wanneer een dergelijke praktijk op kunstmatige wijze de transparantie heeft verhoogd en de onzekerheid over de werking van de markt heeft verminderd.

Artikel 101 VWEU staat niet aan een dergelijke kwalificatie in de weg wanneer geen efficiëntieverbeteringen of ambivalente of positieve effecten voor de mededinging als gevolg van die informatie-uitwisseling zijn vastgesteld of konden worden geïdentificeerd.

GERECHT – T-136/19 (Bulgarian Energy Holding EAD) – 25 oktober 2023 - ECLI:EU:T:2023:669 – conclusie - arrest

Mededinging – Misbruik van machtspositie – Interne markt voor aardgas – Besluit waarbij inbreuk op artikel 102 VWEU wordt vastgesteld – Gereguleerde markt – Definitie van relevante markt

De Commissie heeft verzoeksters een geldboete van 77 068 000 EUR opgelegd voor hun deelname aan de vastgestelde enkele en voortdurende inbreuk en hen hoofdelijk aansprakelijk gehouden voor de betaling van deze geldboete.

Gerecht: Besluit C(2018) 8806 final wordt nietig verklaard.

- The General Court annuls the Commission Decision according to which the BEH Group abused its dominant position by refusing access to strategic gas infrastructures in Bulgaria ([persbericht Curia](#))

PREJUDICIËLE VERWIJZING C-581/23 (Beevers Kaas) – 13 september 2023 (ECER 30.10.23) – België - verwijzingsuitspraak

Verkoopverbod – Exclusiviteitsrechten – Expliciete instemming - Verordening (EU) nr. 330/2010

Beevers is exclusief verdeler van Beemsterkaas in België die Beevers afneemt van de Nederlandse producent Cono. Sinds 1993 hebben Cono en Beevers Kaas een alleenverkoopovereenkomst voor de verdeling van kaas in België en Luxemburg. Albert Heijn heeft supermarkten in België en neemt Beemsterkaas af van Cono.

Beevers (appellante) verwijt Albert Heijn (geïntimeerden) een inbreuk te plegen op de eerlijke marktpraktijken doordat zij activiteiten uitoefenen op het Belgisch grondgebied die tot gevolg hebben dat de exclusiviteitsrechten van appellante onder de overeenkomst met Cono worden geschonden, Appellante verwijt Albert Heijn onder meer derde medeplichtigheid aan contractbreuk en vraagt een verbod op te leggen aan Albert Heijn om deze inbreuk nog te plegen onder verbeurte van een dwangsom en met diverse publicatiemaatregelen

De vraag is o.a. of het bestaan van een overeenkomst inzake het verbod op actieve verkoop tussen andere afnemers en de leverancier afdoende bewezen wordt louter op basis van de vaststelling dat die andere afnemers niet actief verkopen naar het exclusief toebedeelde territorium?

Kan de voorwaarde van de parallelle oplegging onder artikel 4, b), i) van Verordening (EU) Nr. 330/2010 als voldaan worden beschouwd, en kan de leverancier die aan de overige voorwaarden van voormelde Verordening (EU) Nr. 330/2010 voldoet, aldus rechtsgeldig de actieve verkopen van één van diens afnemers naar een territorium waarvoor één afnemer exclusief werd aangesteld, verbieden, wanneer de leverancier enkel de aanvaarding bekomt van zijn andere afnemers indien en wanneer zij aanstalten maken op actief te verkopen in het aldus exclusief toebedeelde territorium? Of is het daarentegen vereist dat dergelijke aanvaarding is bekomen van elke afnemer van de leverancier, ongeacht of deze afnemer aanstalten maakt actief te verkopen in het exclusief toebedeelde territorium?

**PREJUDICIËLE VERWIJZING – C-511/23 (Caronte & Tourist) – Italië – 1 augustus 2023 (10.10.23)
- [verwijzingsuitspraak](#)**

**Onderzoek naar misbruik machtspositie – Hogere prijzen voor tickets veerboot - Vervaltermijn
– Artikel 102 VWEU**

Verzoeker, Caronte & Tourist SpA, heeft volgens de Italiaanse mededingingsautoriteit (AGCM) misbruik gemaakt van haar dominante positie door te hoge prijzen op te leggen voor het vervoer van voertuigen per veerboot. In de onderhavige zaak heeft de AGCM in 2018 een melding ontvangen van een consument die klaagde over de te hoge prijzen. De procedure is in 2022 afgesloten met de vaststelling van een maatregel waarbij de AGCM verzoekster heeft gelast om in de toekomst geen te hoge prijzen meer op te leggen en, gezien de ernst van de inbreuk, heeft de AGCM tevens een geldboete opgelegd. Verzoekster heeft daartegen beroep tot nietigverklaring ingesteld op de grond dat de AGCM de procedure tot vaststelling van de inbreuk tardief heeft ingesteld, dat wil zeggen, na de in artikel 14 van de nationale regeling vastgestelde termijn van 90 dagen.

Verzet artikel 102 VWEU, gelezen in het licht van de beginselen van bescherming van de mededinging en doeltreffendheid van bestuursmaatregelen, zich tegen een nationale regeling die de mededingingsautoriteit verplicht om het onderzoek tot vaststelling van misbruik van een machtspositie in te stellen binnen de vervaltermijn van negentig dagen, die begint te lopen vanaf het tijdstip waarop de autoriteit kennis neemt van de wezenlijke elementen van de inbreuk, die uitsluitend kunnen bestaan in de eerste melding van de inbreuk?

Milieu, natuur, duurzame energie

**EHRM – ARREST – Locascia e.a. t. Italië – 19 oktober 2023 – [35648/10](#) -
[ECLI:CE:ECHR:2023:1019JUD003564810](#) - [persbericht](#) – [arrest](#)**

**Afvalcrisis en noodtoestand in de regio Campanië – Vervuiling openbare ruimte door slecht functionerende afvaldiensten – Gebruik vuilstortplaats zonder vergunning – Milieuvervuiling -
Artikel 8 EVRM**

In 1994 is in de regio Campanië de noodtoestand uitgeroepen vanwege de “afvalbeheercrisis” (crisis dei rifiuti) die 15 jaar zou duren. Grote hoeveelheden afval lagen in de openbare ruimte. Lokale autoriteiten moesten noodmaatregelen nemen, waaronder de tijdelijke sluiting van kleuterscholen, scholen, universiteiten en lokale markten en het afvoeren van afval naar tijdelijke opslagplaatsen.

Klagers zijn omwonenden. Zij klagen over schending van artikel 8 EVRM doordat de autoriteiten het afvalbeheer niet op orde hadden en jaren een stortplaats hebben gebruikt die veel meer afval verwerkte dan was toegestaan volgens de vergunning en die niet voldeed aan milieueisen. Klagers hebben ter ondersteuning verschillende onderzoeksrapporten ingediend.

Het Hof oordeelt dat klagers niet hebben aangetoond of, en zo ja in welke mate zij rechtstreeks zijn geraakt door de tekortkomingen in het beheer van de afvaldiensten na het einde van noodtoestand om 2010. Volgens het Hof is artikel 8 EVRM wel geschonden door het langdurige gebruik (ongeveer 20 jaar) van de vuilstortplaats terwijl de autoriteiten wisten dat deze ernstige milieuvervuiling, onder andere aan het grondwater, veroorzaakte. De vuilstortplaats is nog steeds niet schoon en het is onduidelijk wanneer dat wel gaat gebeuren. De autoriteiten hebben te weinig maatregelen getroffen om de bewoners te beschermen.

NOOT – HvJ 8 november 2022, C-873/19 (Deutsche Umwelthilfe)

Case C 873/19 Deutsche Umwelthilfe: the Aarhus Convention secures enforcement of EU vehicle emission rules before national courts ([European law blog](#))

The case is particularly noteworthy for the way the Court approaches the legal effects of international law in the EU's legal order and the fairly receptive interpretation of the Aarhus Convention (even though it reiterated its stance that Article 9 (3) does not have direct effect). It is also an important precedent for environmental NGOs seeking to enforce EU vehicle emission standards before national courts.

REGELGEVING

- Verordening (EU) 2023/2405 van het Europees Parlement en de Raad van 18 oktober 2023 inzake het waarborgen van een gelijk speelveld voor duurzaam luchtvervoer (ReFuelEU Luchtvaart), PB L, 2023/2405, 31.10.2023
- Mr. B.J. de Leeuw en Prof. dr. Ch.W. Backes, 'Het verslechteringsverbod in de Natuurherstelverordening', NtER 2023-7-8

CONSULTATIE

- Proposal for a directive on the simplification of reporting obligations in environmental legislation, Feedback mogelijk van 24 Oktober 2023 - 19 December 2023 ([EC](#))
- Climate Change Hearings and the ECtHR Round II ([EJILTalk](#))

On Wednesday the 26th of September, the Grand Chamber of the European Court of Human Rights held oral hearings in Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 others, which is one of the three climate change cases currently pending before the Grand Chamber (seven other cases have been adjourned pending the Grand Chamber's decision...)

OVERIG

- Twee laatste pijlers van wetgevingspakket Fit for 55 vastgesteld ([ECER](#))
- Our world, ourselves: using human rights to protect the planet ([Human rights channel](#))
- Besluit (EU) 2023/2170 van de Raad van 28 september 2023 tot machtiging van de Europese Commissie om namens de Europese Unie deel te nemen aan onderhandelingen over een verdrag van de Raad van Europa dat in de plaats treedt van het Verdrag inzake de bescherming van het milieu door middel van het strafrecht (ETS nr. 172) van 1998, PB L, 2023/2170, 16.10.2023
- The impact of climate risk on human life is rising, also in the financial field. Can the current macroprudential regulatory measures in the European banking sector meet the challenges of climate risk?

EHRM factsheets en guides

- [Environment](#)
- [Climate change](#)
- [Guide sur la jurisprudence de la Convention européenne des droits de l'homme - Environnement](#)

Ne bis in idem

HvJ – ARREST – C-726/21 (G.R.) – 12 oktober 2023 – Kroatië - ECLI:EU:C:2023:764 - [conclusie](#) – [arrest](#)

Justitiële samenwerking in strafzaken – Schengenuitvoeringsovereenkomst – Ne bis in idem – Beoordeling aan de hand van de feiten die zijn vermeld in de motivering van de uitspraak – Beoordeling aan de hand van de feiten die zijn onderzocht in het kader van een onderzoeksprocedure en die zijn weggelaten in de tenlastelegging – Begrip „dezelfde feiten”

In het hoofdgeding, dat in Kroatië aanhangig is, zijn meerdere personen beschuldigd van het berokkenen van financiële schade aan een Kroatische vennootschap in het kader van de uitvoering van een project voor toeristische accommodatie in Kroatië. In de loop van de procedure is gebleken dat twee van deze personen in Oostenrijk zijn vrijgesproken van strafbare feiten in verband met het verduisteren van middelen van een Oostenrijkse bank die dit project financierde. Bovendien is de aanvankelijke vervolging van deze personen in Oostenrijk gedeeltelijk beëindigd wegens een gebrek aan bewijs met betrekking tot andere feiten in verband met hetzelfde project. Na onderzoek van de gegevens in het dossier is de precieze omvang van het deel van de vervolging dat is beëindigd, echter onduidelijk gebleven.

De vraag is o.a. of voor de toepassing van het in artikel 54 SUO verankerde beginsel ne bis in idem enkel rekening moet worden gehouden met de belangrijkste feiten die zijn vermeld in de tenlastelegging, uitgevaardigd door een openbaar ministerie van een andere lidstaat, en in het dictum van een onherroepelijke uitspraak gewezen in een andere lidstaat, dan wel of ook rekening moet worden gehouden met de feiten die zijn vermeld in de motivering van die uitspraak en ter zake waarvan de vervolging is beëindigd.

Hof: Artikel 54 SUO moet aldus worden uitgelegd dat in het kader van de beoordeling van de eerbiediging van het beginsel ne bis in idem niet alleen de feiten in overweging moeten worden genomen die zijn vermeld in de door de bevoegde autoriteiten van een andere lidstaat opgestelde tenlastelegging en in het dictum van de in die andere lidstaat gewezen onherroepelijke rechterlijke beslissing, maar ook de feiten die zijn vermeld in de motivering van die rechterlijke beslissing en de feiten waarop het onderzoek betrekking had maar die niet zijn opgenomen in de tenlastelegging, en ook alle relevante informatie over de materiële feiten in een eerdere, met een definitieve beslissing afgesloten strafprocedure in die andere lidstaat.

HvJ – ARREST – C-147/22 (Központi Nyomozó Főügyészség) – 18 oktober 2023 - Hongarije – ECLI:EU:C:2023:790 - [conclusie](#) - [arrest](#)

Ne bis in idem - Overeenkomst ter uitvoering van het Schengen-akkoord – Sepot – Besluit openbaar aanklager – Uitgebreid onderzoek bij beoordeling ten gronde - Artikel 50 Handvest EU – Artikel 54 SUO

Het Hof heeft in zijn rechtspraak duidelijk gemaakt dat het beginsel ne bis in idem ook van toepassing kan zijn indien openbaar aanklagers tijdens de onderzoeksfase sepotbesluiten vaststellen, maar alleen wanneer die besluiten zijn genomen na een beoordeling ten gronde van de zaak waarbij uitgebreid onderzoek heeft plaatsgevonden. In de onderhavige zaak vraagt de verwijzende rechter het Hof met name om verduidelijking van de criteria op basis waarvan met het oog op de toepassing van het beginsel ne bis in idem getoetst moet worden of een onderzoek als „uitgebreid” moet worden beschouwd.

Hongarije, Oostenrijk, Zwitserland en de Europese Commissie hebben schriftelijke opmerkingen ingediend.

Hof: Het ne-bis-in-idembeginsel, dat is neergelegd in artikel 54 SUO, gelezen in het licht van artikel 50 Handvest EU moet aldus worden uitgelegd dat een beslissing tot vrijspraak van een verdachte die in een eerste lidstaat is genomen na een onderzoek dat hoofdzakelijk betrekking had op feiten van corruptie, als een onherroepelijke beslissing in de zin van die artikelen moet worden aangemerkt, wanneer diezelfde verdachte in een tweede lidstaat wegens dezelfde feiten opnieuw strafrechtelijk wordt vervolgd en:

- *het openbaar ministerie van de eerste lidstaat de beslissing tot vrijspraak heeft genomen zonder dat een straf is opgelegd en zonder dat er een rechterlijke instantie aan te pas is gekomen, en die beslissing heeft gemotiveerd met de vaststelling dat er geen enkel bewijs is dat de verdachte het hem ten laste gelegde strafbare feit daadwerkelijk heeft gepleegd;*
- *het openbaar ministerie van de eerste lidstaat volgens het toepasselijke nationale recht, ondanks het onherroepelijke karakter van een dergelijke beslissing tot vrijspraak, de procedure onder strikt omschreven voorwaarden kan voortzetten, zoals wanneer belangrijke nieuwe feiten of bewijzen aan het licht komen, mits het strafbare feit hoe dan ook niet is verjaard, en*
- *het openbaar ministerie van de eerste lidstaat tijdens het onderzoek gegevens heeft verzameld zonder evenwel de verdachte, die staatsburger van een andere lidstaat is, te verhoren, omdat de onderzoeksmaatregel, die het karakter van dwangmaatregel had en bedoeld was om hem op te sporen, uiteindelijk zonder resultaat is gebleken, waarbij de omstandigheid dat het parket van de eerste lidstaat de verdachte niet heeft verhoord, door het parket van de tweede lidstaat naast eventuele andere relevante aanwijzingen dat in de eerste lidstaat geen grondig onderzoek werd gevoerd, in aanmerking kan worden genomen mits wordt aangetoond dat het in de omstandigheden van het geval redelijkerwijs aan het openbaar ministerie van de eerste lidstaat stond om een onderzoeksmaatregel te nemen die garandeerde dat deze verdachte daadwerkelijk werd verhoord, en die kennelijk nieuwe gegevens of bewijzen had kunnen opleveren die de gegrondheid van een beslissing tot vrijspraak in aanzienlijke mate in twijfel konden trekken.*

- EU-Hof verduidelijkt de voorwaarde van een ‘uitgebreid onderzoek’ met het oog op de toepassing van het beginsel ne bis in idem ([ECER](#))

NOOT – HvJ 14 september 2023, [C-27/22, Volkswagen Group Italia and Volkswagen Aktiengesellschaft](#)

EU-Hof: de voorwaarde dat sanctieprocedures voor hetzelfde delict moeten worden gecoördineerd geldt ook in grensoverschrijdende situaties ([ECER](#))

EHRM factsheets en guides

- [Right not to be tried or punished twice](#)
- [Guide on Article 4 of Protocol No. 7 to the ECHR – right not to be tried or punished twice](#)

Oekraïne

Raad

Raad verlengt de tijdelijke bescherming voor Oekraïense oorlogsvluchtelingen ([ECER](#))

WIKI

- [Wiki Oekraïne](#)

Overlevering en uitlevering

PREJUDICIËLE VERWIJZING – Nederland – Rechtbank Amsterdam – 26 oktober 2023 - ECLI:NL:RBAMS:2023:6739 - verwijzingsuitspraak

EAB - Prejudiciële procedure HvJ – Verlenging beslistermijn - Kaderbesluit 2002/584/JBZ

De rechtbank heeft de termijn waarbinnen zij op grond van de Overleveringswet (OLW) uitspraak moet doen over de verzochte overlevering met 30 dagen verlengd. Bij tussenuitspraak van 7 september 2023 heeft de rechtbank het onderzoek heropend, zodat partijen zich ter zitting kunnen uitlaten over het voornemen van de rechtbank om prejudiciële vragen te stellen aan het HvJ. De rechtbank heeft de behandeling van het EAB – in gewijzigde samenstelling, maar met toestemming van partijen – voortgezet op de zitting van 28 september 2023. De rechtbank heeft vastgesteld dat zij de beslistermijn van 90 dagen, als bedoeld in artikel 22, derde lid, OLW niet kan verlengen. Deze termijn is immers met ingang van 30 september 2023 verlopen, terwijl de rechtbank nog geen prejudiciële vragen heeft gesteld maar daartoe slechts een voornemen heeft geuit.

De rechtbank heeft – met toestemming van partijen – het onderzoek op de zitting van 26 oktober 2023 als enkelvoudige kamer gesloten en heeft deze verwijzingsbeslissing uitgesproken.

- I. Verzet artikel 17, vierde en zevende lid, van Kaderbesluit 2002/584/JBZ, gelezen in samenhang met artikel 267 VWEU, zich ertegen dat een lidstaat de eerstgenoemde bepaling zo omzet, dat een uitvoerende rechterlijke autoriteit waarvan de beslissingen niet vatbaar zijn voor een gewoon rechtsmiddel de beslistermijn van 90 dagen niet mag verlengen uitsluitend met het oog op uitvoering van haar voornemen om buiten die termijn prejudiciële vragen te stellen aan het Hof van Justitie van de Europese Unie, zodat die autoriteit dus een beslissing moet nemen over de tenuitvoerlegging van het EAB zonder die prejudiciële vragen te stellen?
- II. Verzet artikel 5, punt 3, van Kaderbesluit 2002/584/JBZ, gelezen in samenhang met artikel 18 VWEU en, zo nodig, in samenhang met artikelen 20 en 21, tweede lid Handvest EU, zich ertegen dat een lidstaat de eerstgenoemde bepaling zo omzet, dat de vervolgingsoverlevering van ingezetenen van de uitvoerende lidstaat alleen afhankelijk mag worden gemaakt van de garantie van terugzending indien die lidstaat rechtsmacht heeft over de feiten waarvoor de vervolgingsoverlevering wordt verzocht – met als gevolg dat aan die voorwaarde niet is voldaan als die feiten naar het recht van die lidstaat niet strafbaar zijn –, terwijl die lidstaat dezelfde voorwaarde niet stelt ten aanzien van zijn onderdanen?
- III. Voor zover het antwoord op vraag II bevestigend luidt: verzet artikel 9, eerste lid, aanhef en onder d, van Kaderbesluit 2008/909/JBZ, gelezen in samenhang met artikel 25 van dat kaderbesluit alsmede in samenhang met artikel 4, punt 1, en artikel 5, punt 3, van Kaderbesluit 2002/584/JBZ, zich ertegen dat een lidstaat die toepassing heeft gegeven aan artikel 7, vierde lid, van Kaderbesluit 2008/909/JBZ de eerstgenoemde bepaling zo omzet, dat,

nadat de uitvoerende rechterlijke autoriteit een vervolgingsoverlevering aan de uitvaardigende lidstaat heeft toegestaan onder een garantie van terugzending voor een feit als bedoeld in artikel 2, vierde lid, van Kaderbesluit 2002/584/JBZ dat niet strafbaar is naar het recht van de uitvoerende lidstaat, maar ten aanzien waarvan de uitvoerende rechterlijke autoriteit uitdrukkelijk ervan heeft afgezien om de overlevering om die reden te weigeren,

andere autoriteiten van de uitvoerende lidstaat (als tenuitvoerleggingsstaat) vervolgens de erkenning en de tenuitvoerlegging van de vrijheidssanctie die in de uitvaardigende lidstaat is opgelegd voor dat feit moeten of mogen weigeren op grond van het ontbreken van de

strafbaarheid naar het recht van de uitvoerende lidstaat (als tenuitvoerleggingsstaat) en dus moeten of mogen weigeren om de garantie van terugzending te effectueren?

PREJUDICIËLE VERWIJZING – C-595/23 (Cuprea) – 7 september 2023 (ECER 31.10.23) - Italië – verwijzingsuitspraak

EAB – Signalering in SIS – Wissen? - Kaderbesluit 2002/584/JBZ - Kaderbesluit 2008/909/JBZ - Verordening (EU) 2018/1862

De vraag is o.a. of er een verplichting is om de in SIS ingevoerde signalering te kennen en een Europees aanhoudingsbevel in te trekken wanneer de tenuitvoerlegging van de erkende sanctie is begonnen op het grondgebied van de tenuitvoerleggingsstaat.

NOOT – HvJ 31 januari 2023, C-158/21 (Lluís Puig Gordi e.a.)

Dezelfde toets, een nieuw perspectief: steeds structurele tekortkomingen vereist om Europese aanhoudingsbevelen te weigeren wegens onbevoegdheid rechter, SEW 2023/10

EHRM factsheets

- Extradition and life imprisonment

Privacy en persoonsgegevens

EHRM – ARREST – Plechlo t. Slowakije – 26 oktober 2023 – 18593/19 – ECLI:CE:ECHR:2023:1026JUD001859319 - persbericht – arrest

Aftappen telefoon - Gebruik van gegevens van afgetapte telefoon in een andere procedure waarop een strafrechtelijk onderzoek geen directe betrekking had - Artikel 8 EVRM - Schending

Samenvatting onder: Procesrecht en recht op eerlijk proces, strafrecht

HvJ – ARREST - C-659/22 (Ministerstvo zdravotnictví) – 5 oktober 2023 - Tsjechië - ECLI:EU:C:2023:745 – geen conclusie - arrest

AVG – COVID-19 - Begrip ‚verwerking‘ van persoonsgegevens – Mobiele applicatie – Geldigheid digitale EU-COVID-certificaten - Verordening (EU) 2016/679

Het ministerie had vanwege COVID-19 noodmaatregelen genomen voor de toegang tot bepaalde plaatsen en evenementen. De noodmaatregel behelsde dat de klanten (toeschouwers, deelnemers) in bepaalde binnen- en buitenruimten en bij massa-evenementen of andere activiteiten dienden aan te tonen dat aan bepaalde voorwaarden was voldaan (PCR test etc) en verplichtte de exploitanten (organisatoren) om de naleving ervan te controleren door middel van de mobiele applicatie „čTečka” van het ministerie. Indien de klant niet kon aantonen dat hij aan die voorwaarden voldeed, was het de dienstverlener of exploitant verboden hem de dienst te verlenen en hem toegang te geven tot de ruimte

of het evenement. Volgens de noodmaatregel zorgde deze applicatie voor een betrouwbare verificatie van de echtheid en de geldigheid van het bewijsstuk met een QR-code. R.K. komt op tegen deze noodmaatregel. De vraag is of de met behulp van de nationale applicatie ‚čTečka‘ verrichte verificatie van de geldigheid van interoperabele COVID-19-vaccinatie-, test- en herstelcertificaten sprake is van een geautomatiseerde verwerking van persoonsgegevens in de zin van artikel 4, punt 2, AVG, zodat deze handeling overeenkomstig artikel 2, lid 1, AVG binnen de materiële werkingssfeer van deze verordening valt?

Nederland, Tsjechië en de Europese Commissie hebben schriftelijke opmerkingen ingediend.

Hof: Het begrip „verwerking” van persoonsgegevens bedoeld in artikel 4, punt 2, van verordening (EU) 2016/679 moet aldus worden uitgelegd dat het ook de verificatie door middel van een mobiele nationale applicatie omvat van de geldigheid van interoperabele COVID-19-vaccinatie-, test- en herstelcertificaten die worden afgegeven overeenkomstig verordening (EU) 2021/953, en door een lidstaat voor nationale doeleinden worden gebruikt.

- EU-Hof: de verificatie van de geldigheid van een digitaal EU-COVID-certificaat middels een mobiele applicatie valt binnen de werkingssfeer van de AVG ([ECER](#))

HvJ – ARREST – C-307/22 (F.T.) - 26 oktober 2023 – Duitsland - ECLI:EU:C:2023:811 – [persbericht](#) - [conclusie](#) – [arrest](#)

AVG - Recht van inzage - Medisch dossier - Recht om kosteloos een eerste kopie van die gegevens te verkrijgen - Gebruik van de gegevens voor de aansprakelijkheidsstelling van de behandelaar - Begrip „kopie” - Verordening (EU) 2016/679

Een patiënt vordert van zijn tandarts dat zij hem kosteloos een kopie verstrekt van de hem betreffende medische documenten. De patiënt is van mening dat de tandarts bij de behandeling fouten heeft gemaakt. De tandarts stelt zich op het standpunt dat zij een kopie van de patiëntdocumenten slechts hoeft te verstrekken tegen vergoeding van kosten.

Mag de betrokkene overeenkomstig de bepalingen van de AVG om inzage in zijn persoonsgegevens verzoeken voor andere doeleinden dan die welke verband houden met gegevensbescherming? Mag een lidstaat het recht om een kopie van de gegevens te verkrijgen beperken door de betrokkene in sommige specifieke gevallen ertoe te verplichten de kosten te betalen die de verwerkingsverantwoordelijke voor het produceren van de kopieën heeft gemaakt? Dient de verwerkingsverantwoordelijke kopieën te verstrekken van alle documenten die persoonsgegevens bevatten of mag hij de door de betrokkene gevraagde gegevens zelf samenstellen?

Hof: Artikel 12, lid 5, en artikel 15, leden 1 en 3, van verordening (EU) 2016/679 moeten aldus worden uitgelegd dat de verwerkingsverantwoordelijke ook verplicht is om aan de betrokkene kosteloos een eerste kopie van de hem betreffende die worden verwerkt te verstrekken wanneer dit verzoek wordt gedaan met een ander doel dan de in overweging 63, eerste volzin, van die verordening vermelde doeleinden.

Artikel 23, lid 1, onder i), van verordening 2016/679 moet aldus worden uitgelegd dat een nationale wettelijke regeling die vóór de inwerkingtreding van deze verordening is vastgesteld binnen de werkingssfeer van deze bepaling kan vallen. Dit betekent echter niet dat een nationale wettelijke regeling kan worden vastgesteld die, ter bescherming van de economische belangen van de verwerkingsverantwoordelijke, de betrokkene de kosten doet dragen van een eerste kopie van de hem betreffende persoonsgegevens die worden verwerkt.

Artikel 15, lid 3, eerste volzin, van verordening 2016/679 moet aldus worden uitgelegd dat in het kader van een relatie tussen arts en patiënt uit het recht op een kopie van de persoonsgegevens die worden verwerkt voortvloeit dat aan de betrokkene een getrouwe en begrijpelijke reproductie van al deze gegevens moet worden verstrekt. Dit recht omvat het recht om een volledige kopie te verkrijgen van de

documenten in zijn medisch dossier die met name die persoonsgegevens bevatten, indien de verstrekking van een dergelijke kopie noodzakelijk is om de betrokkene in staat te stellen de juistheid en de volledigheid ervan te controleren en om de begrijpelijkheid ervan te waarborgen. Wat gegevens betreffende de gezondheid van de betrokkene betreft, omvat dit recht in ieder geval het recht om een kopie te verkrijgen van de gegevens van zijn medisch dossier, dat informatie bevat over bijvoorbeeld diagnoses, onderzoeksresultaten, beoordelingen door behandelende artsen en bij de betrokkene verrichte behandelingen of ingrepen.

- 📌 Protection of personal data: a patient has the right to obtain a first copy of his or her medical records free of charge (persbericht Curia)
- 📌 EU-Hof oordeelt over het in de AVG neergelegde recht om kosteloos een eerste kopie van verwerkte persoonsgegevens te verkrijgen (ECER)
- 📌 Hof van Justitie EU beantwoordt prejudiciële vragen over verstrekking medisch dossier (KBS advocaten)
- 📌 Arts dient gegevens van patiënt kosteloos te verstrekken (IT&recht)

HvJ – CONCLUSIE - Gevoegde zaken C-182/22 en C-189/22 (Scalable Capital) – A-G Collins-Duitsland - ECLI:EU:C:2023:820 - conclusie

AVG – Diefstal van gegevens – Identiteitsdiefstal of -fraude – Schadevergoeding - Verordening (EU) 2016/679

Verzoekers vorderen vergoeding voor immateriële schade die hun zou zijn berokkend door hetgeen de verwijzende rechter omschrijft als diefstal, door onbekende derden, van hun persoonsgegevens die op een door Scalable Capital beheerde handelsapplicatie zijn opgeslagen. De derden hebben de gegevens tot nu toe niet voor frauduleuze of andere doeleinden gebruikt.

A-G geeft het Hof in overweging: „Artikel 82, lid 1, van verordening (EU) 2016/679 moet aldus worden uitgelegd dat diefstal van gevoelige persoonsgegevens van een betrokkene door een onbekende delinquent recht kan geven op vergoeding voor immateriële schade, indien wordt aangetoond dat er een inbreuk op de AVG, daadwerkelijk geleden schade en een causaal verband tussen de schade en die inbreuk bestaan. Voor de toekenning van die vergoeding is niet vereist dat de delinquent de identiteit van de betrokkene aanneemt en het bezit van identificatiegegevens van de betrokkene houdt op zich geen identiteitsdiefstal in.

PREJUDICIËLE VERWIJZING – C-492/23 (Russmedia Digital et Inform Media Press) – Roemenië – 15 juni 2023 (ECER 4.10.23) - verwijzingsuitspraak

AVG – Publicatie zonder toestemming – Aansprakelijkheid hostingsaanbieder - Verordening (EU) 2016/679 - Richtlijn 2000/31/EG

Verzoekster heeft verweerder, Russmedia, gedagvaard voor de rechter in eerste aanleg. Zij heeft aangevoerd dat op de website van Russmedia zonder haar toestemming een advertentie met een denigrerende en beledigende inhoud was geplaatst door een onbekende derde. In feite bood verzoekster volgens de advertentie seksuele diensten aan en bevatte de advertentie zonder toestemming tevens haar telefoonnummer en foto's van haar. De zonder toestemming van verzoekster gepubliceerde advertentie werd al snel overgenomen door andere reclamewebsites en wordt met vermelding van de oorspronkelijke bron nog steeds op talrijke websites geplaatst. De rechterlijke instantie heeft deze vordering toegewezen en Russmedia veroordeeld tot een betaling van de immateriële schade die verzoekster had geleden.

Russmedia heeft tegen deze uitspraak hoger beroep ingesteld bij de bijzondere rechter. Deze rechter heeft de geappelleerde uitspraak in die zin gewijzigd dat de vordering van verzoekster tegen Russmedia

ongegrond is verklaard. Verzoekster is tevens veroordeeld tot betaling van de proceskosten aan Russmedia. Volgens deze rechter bevatte de advertentie geen informatie die afkomstig was van Russmedia, aangezien zij enkel een opslagdienst voor de advertentie verleende en niet actief betrokken was bij de inhoud ervan. Verzoekster heeft tegen dit vonnis hogere voorziening ingesteld

De vraag is o.a. of de artikelen 12 tot en met 14 van richtlijn 2000/31/EG ook van toepassing zijn op een hostingaanbieder die gebruikers een website ter beschikking stelt waarop gratis of tegen vergoeding advertenties kunnen worden gepubliceerd en die stelt dat hij een louter technische rol speelt bij de weergave van de advertenties van gebruikers (het beschikbaar stellen van het platform), welke hostingaanbieder echter via de gebruiksvoorwaarden van de website aangeeft dat hij weliswaar geen aanspraak maakt op een eigendomsrecht op geleverd, gepost, geüpload of ingezonden materiaal maar zich wel het recht voorbehoudt om dat materiaal te gebruiken, onder meer door het te kopiëren, verspreiden, verzenden, publiceren, reproduceren, wijzigen, vertalen, aan partners over te dragen of op enigerlei moment te wissen, zonder dat daar een reden voor nodig is?

Moet een dergelijke verwerkingsverantwoordelijke hostingaanbieder vóór de plaatsing van een advertentie nagaan of de persoon die de advertentie plaatst degene is op wiens persoonsgegevens die advertentie betrekking heeft?

Moet een dergelijke verwerkingsverantwoordelijke hostingaanbieder vooraf de inhoud van door de gebruikers verzonden advertenties nagaan om advertenties uit te sluiten die mogelijk onwettig zijn of die inbreuk kunnen maken op iemands privéleven, familie-en gezinsleven?

Moet een dergelijke verwerkingsverantwoordelijke hostingaanbieder zodanige beveiligingsmaatregelen treffen dat de inhoud van de via zijn diensten geplaatste advertenties niet of slechts beperkt kan worden gekopieerd en herverspreid?

- Prejudiciële vragen: Heeft hostingprovider louter technische rol als deze in voorwaarden voorbehoud voor bewerkingen maakt? ([Boek 9](#))

PREJUDICIËLE VERWIJZING – C-563/23 (Natsionalna agentsia za prihodite) – 11 september 2023 (ECER 16.10.23) – Bulgarije - [verwijzingsuitspraak](#)

AVG – Belastingontduiking - Inzage in bankrekeningen - Bankgeheim - Rol van de rechter - Verwerkingsverantwoordelijke? – Verordening (EU) 2016/679

Het nationaal agentschap voor overheidsinkomsten (NAP) heeft in het kader van een onderzoek naar ontduiking van inkomstenbelasting vastgesteld dat een Bulgaars staatsburger over zeven verschillende bankrekeningen bij verschillende financiële instellingen beschikte en heeft verzocht om gegevens beschikbaar te stellen inzake zijn rekeningsaldi. Bij verzuim hiervan heeft het NAP de verwijzende rechter verzocht toe te staan dat de onder het bankgeheim vallende rekeningsaldi worden verstrekt.

De vraag is o.a. of de AVG aldus moet worden uitgelegd dat een gerechtelijke autoriteit die een andere overheidsinstantie toegang verleent tot gegevens over de rekeningsaldi van belastingplichtigen, beslist over het doel van of de middelen voor de verwerking van persoonsgegevens en dus de „verwerkingsverantwoordelijke” voor de persoonsgegevens is.

Volgens de heersende opvatting oefenen de rechterlijke instanties een louter formele controle uit. Echter zou dit anders zijn als de rechter zou worden aangemerkt als de verantwoordelijke voor de verwerking van de persoonsgegevens waartoe hij toegang verleent, aangezien de verwerkingsverantwoordelijke een aantal verplichtingen heeft om de beveiliging van de gegevens te waarborgen, waaronder een minimumniveau van controles van de getroffen beveiligingsmaatregelen.

Hoewel rechterlijke instanties geen rechtstreekse toegang hebben tot de persoonsgegevens waarvan om verstrekking wordt verzocht, bepalen zij tot op zekere hoogte wel de doeleinden van de verwerking, door toegang tot persoonsgegevens die onder het bankgeheim vallen toe te staan of te verbieden. Het lijkt dus mogelijk om de rechter te beschouwen als een instantie die beslist over de doeleinden van de

gegevensverwerking. Volgens de verwijzende rechter dient de rechter, indien hij de rol van verwerkingsverantwoordelijke of toezichhoudende autoriteit zou hebben, pas toegang tot onder het bankgeheim vallende gegevens te verlenen nadat hij informatie heeft ingewonnen over de toegepaste beveiligingsmaatregelen en ervan overtuigd is dat deze ten minste op het eerste gezicht bescherming bieden tegen een herhaling van een inbreuk op de beveiliging van persoonsgegevens. Bovendien moet de vraag worden beantwoord of de rechter die krachtens het nationale recht bevoegd is toegang te verlenen tot persoonsgegevens die onder het bankgeheim vallen, zelfs indien hij niet kan worden aangemerkt als een verwerkingsverantwoordelijke voor de persoonsgegevens of als een toezichhoudende autoriteit, dergelijke toetsingen mag verrichten op grond van de in artikel 79 AVG neergelegde plicht om een doeltreffende rechtsbescherming te waarborgen.

NOOT – EHRM 4 juli 2023, [Hurbain t. België](#)

- [Hurbain v Belgium: Navigating the Intersection of Privacy and Press Freedom in the Digital Age – Harriet Ní Chinnéide \(Inforrms\)](#)
- [In the Strasbourg Club: The Right to be Forgotten v the Right to Remember. A Conversation on Hurbain v Belgium \(Strasbourg observers\)](#)

OVERIG

- [Gegevensbescherming in de uitspraken van het Europese hof | telecombewaarplicht en PNR \(Ellen Timmer\)](#)
- [Europese privacytoezichthouders roepen op tot meer waarborgen bij digitale euro \(AP\)](#)
- [EDPS Opinion 44/2023 on the Proposal for Artificial Intelligence Act in the light of legislative developments \(EDPS\)](#)
- [Digital euro: ensuring the highest data protection and privacy standards \(EDPB\)](#)
- [EDPB-EDPS Joint Opinion 02/2023 on the Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the establishment of the digital euro \(EDPB\)](#)
- [Is someone using your pictures to catfish? Your rights when it comes to fake profiles and social media stalking – Rachel Maguire and Aislinn O’Connell \(Inforrms\)](#)

Wiki

- [Wiki AVG](#)

EHRM factsheets en guides

- [Guide to the case-Law of the of the ECHR on dataprotection](#)
- [Personal data protection](#)
- [Right to the protection of one’s image](#)

Procesrecht en recht op eerlijk proces

HvJ – CONCLUSIE - Gevoegde zaken C-554/21, C-622/21 en C-727/21 (HANN-INVEST e.a.) – 26 oktober 2023 – A-G Pikamae – Kroatië – **Grote Kamer** - ECLI:EU:C:2023:816 - [conclusie](#)

Rechtsstaat – Daadwerkelijke rechtsbescherming - Rechtszekerheidsbeginsel – Onafhankelijkheid van rechters – Eerlijk proces - Toegang tot een gerecht dat bij de wet is ingesteld - Bevoegdheid van het Hof – Ontvankelijkheid - Artikel 19, lid 1, tweede alinea, VEU – op de onder het recht van de Unie vallende gebieden – Artikel 47 Handvest EU

Samenvatting onder: [Rechtsstaat](#)

GERECHT – ARREST - T-402/20 (Zippo) - 18 oktober 2023 - ECLI:EU:T:2023:640 - [arrest](#)

Aanvullende douanerechten op invoer van producten uit de Verenigde Staten - Procesbevoegdheid – Recht op te worden gehoord - Verordening (EU) 2020/502

Samenvatting onder: [Belastingen, douane](#)

Procesrecht en recht op eerlijk proces – civiel recht

EHRM – ARREST - Stoianoglo t. Moldavië – 24 oktober 2023 - [19371/22](#) - ECLI:CE:ECHR:2023:1024JUD001937122 - [persbericht](#) – [arrest](#)

Schending van het recht op toegang tot de rechter van procureur-generaal die zijn schorsing als gevolg van een tegen hem ingestelde strafprocedure niet kan aanvechten – Artikel 6 EVRM - Schending

Klager is een Moldavische man, geboren in 1967, wonend in Chişinău. Klager was van 2009 tot 2014 lid van het Moldavische parlement en president van de Parlementaire Commissie voor Nationale Veiligheid, Defensie en Openbare Orde. In 2019 was hij voor een periode van zeven jaar aangesteld als procureur-generaal. In 2021 werd een strafrechtelijke procedure tegen klager ingesteld op grond van onder meer machtsmisbruik en het aannemen van steekpenningen. Klager werd automatisch geschorst op grond van de Moldavische wet.

Het Hof overweegt dat de schorsing op zichzelf gerechtvaardigd kon zijn door de status van klager als procureur-generaal, maar dat procedurele waarborgen vereist zijn om willekeur te voorkomen. Klager had geen effectief rechtsmiddel tot zijn beschikking om tegen zijn schorsing op te komen. Bijgevolg was het Hof van oordeel dat het recht van verzoeker op toegang tot de rechter in de kern was geschonden. Er was derhalve sprake van een schending van artikel 6, lid 1, van het Verdrag.

EHRM factsheets en guides

- [Guide on article 6 ECHR - right to a fair trial \(civil limb\)](#)

Procesrecht en recht op eerlijk proces – strafrecht

EHRM – ARREST – Pengezov t. Bulgarije – 10 oktober 2023 – [66292/14](#) – [ECLI:CE:ECHR:2023:1010JUD006629214](#) - [persbericht](#) - [arrest](#)

Tijdelijke schorsing rechter – Langdurige procedure – Recht op eerlijk proces – Artikel 6 EVRM – Geen schending – Artikel 8 EVRM – Schending

Samenvatting onder: [Rechtsstaat en rechterlijke macht](#)

EHRM – ARREST - Total S.A. t. Frankrijk and Vitol S.A. t. Frankrijk – [34634/18](#) - [43546/18](#) - [ECLI:CE:ECHR:2023:1012JUD003463418](#) - [persbericht](#) - [arrest](#)

Omkoping - “oil-for-food”-programma - Legaliteitsbeginsel - Artikel 7 EVRM

In 1990 werd, nadat Irak Koeweit was binnengevallen, door de VN een handelsembargo ingesteld tegen Irak, waardoor er een voedsel- en gezondheids crisis ontstond. De VN Veiligheidsraad heeft daarop bepaald dat internationale oliebedrijven – na toestemming van VN en de eigen overheid – ruwe olie van een Iraaks staatbedrijf mochten inkopen. Daarbij werden de inkomsten op een derdenrekening van de VN gezet. Onderzoek wees uit dat klagers in het geheim commissies zouden hebben betaald om olie te kunnen kopen buiten het embargo om. Klagers zijn uiteindelijk door het gerechtshof in Parijs schuldig bevonden aan het omkopen van buitenlandse ambtenaren, strafbaar gesteld in art. 435-3 van het Franse wetboek van strafrecht.

Klagers stellen dat art. 7 EVRM is geschonden, omdat zij – ten tijde van het plegen van de feiten – niet hadden kunnen voorzien dat zij strafrechtelijk zouden worden veroordeeld.

Het EHRM heeft vastgesteld dat de wetsbepaling in werking was getreden vóór de pleegperiode van de strafbare feiten. De wetsbepaling vloeide voort uit een internationaal verdrag voor de bestrijding van omkoping en bovendien waren de financiële betrekkingen met Irak al kort na de invasie per decreet gereguleerd. Het was weliswaar zo dat de klagers de eerste verdachten ooit waren van overtreding van deze wetsbepaling, maar alle nationale rechters waren van oordeel dat de bepaling duidelijk was en toepasbaar op de feiten van deze zaak. De nationale rechter heeft vervolgens in een zeer uitgebreid arrest overwogen dat de bedrijven strafbaar hebben gehandeld en is daarbij uitgebreid ingegaan op de gevoerde verweren. Ook is de individuele situatie van beide bedrijven door de rechter in acht genomen; het Hof van Cassatie overwoog dat klagers goed ingevoerd waren in de internationale oliehandel en daardoor moesten hebben geweten dat hun manier van handelen in strijd was met het internationaal recht en binnen de wetsbepaling viel en aldus voorzienbaar was dat ze zouden worden vervolgd.

Het EHRM is van oordeel dat het misdrijf waarvoor klagers zijn veroordeeld ten tijde van het plegen ervan een wettelijke basis had in de nationale wet, maar ook dat het misdrijf met voldoende duidelijkheid was omschreven om te voldoen aan het vereiste van voorzienbaarheid als bedoeld in artikel 7 EVRM. Geen schending.

EHRM – ARREST – Plechlo t. Slowakije – 26 oktober 2023 – [18593/19](#) – [ECLI:CE:ECHR:2023:1026JUD001859319](#) - [persbericht](#) – [arrest](#)

Aftappen telefoon - Gebruik van gegevens van afgetapte telefoon in een andere procedure waarop een strafrechtelijk onderzoek geen directe betrekking had - Artikel 8 EVRM - Schending

Klager is een Slowaaks onderdaan. In 2006 is de telefoon van klager afgetapt in het kader van een strafrechtelijk onderzoek naar vermeende corruptie binnen het *National Property Fund (NPF)* waarbinnen klager een topambtenaar was. Dit strafrechtelijk onderzoek had echter geen directe betrekking op klager. In 2016 werd vervolgens een deel van dit materiaal opgenomen in het dossier van een ander strafrechtelijk onderzoek naar wanbeheer van activa van NPF waarin klager wel een van de hoofdverdachten was. Het hof overweegt dat klager, als willekeurig persoon betrokken bij de telefoontaps in 2006 niet de vereiste waarborgen heeft gekregen met betrekking tot de opname, opslag en verdere bewaring van het afgetapte materiaal. De inbreuk op zijn privé leven was dan ook niet met voldoende waarborgen omkleed.

HvJ – ARREST – C-219/22 (Q.S.) – 5 oktober 2023 – Bulgarije - [ECLI:EU:C:2023:732](#) – [conclusie](#) – [arrest](#)

Justitiële samenwerking in strafzaken – Beginsel van wederzijdse erkenning - Veroordeling tot een voorwaardelijke vrijheidsstraf – Tijdens de proefperiode gepleegd nieuw strafbaar feit - Rekening houden met veroordelingen in andere lidstaten - Kaderbesluit 2008/675/JBZ

Bij de verwijzende Bulgaarse rechter is een verzoek ingediend door het OM in Bulgarije met het oog op de daadwerkelijke tenuitvoerlegging door deze rechter van de eerder door een Roemeense rechter jegens een Roemeens onderdaan, Q.S., uitgesproken veroordeling.

In casu rijzen belangrijke rechtsvragen met betrekking tot de grenzen die de Uniewetgever stelt aan het beginsel van wederzijdse erkenning, waarop kaderbesluit 2008/675 is gebaseerd en op grond waarvan de rechter van een lidstaat bij de bepaling van de aard van de straffen en de eventuele tenuitvoerleggingswijze ervan onder meer rekening kan houden met onherroepelijke strafrechtelijke beslissingen in andere lidstaten. Meer in het bijzonder zal het Hof zich moeten uitspreken over de rol die moet worden toegekend aan het traditionele beginsel van „territorialiteit” van het strafrecht als uitdrukking van de soevereiniteit van de staat in de ruimte van vrijheid, veiligheid en recht van de Unie. Kaderbesluit 2008/675 voorziet weliswaar in bepalingen om conflicten tussen deze twee beginselen op te lossen, maar dit neemt niet weg dat de toepassing ervan uitleggingsvragen oproept. Een standpuntbepaling van het Hof over deze bijzonder gevoelige kwesties lijkt noodzakelijk, aangezien een goede samenwerking tussen de strafrechtelijke autoriteiten daarvan afhangt.

Hof: Artikel 3, lid 3, van kaderbesluit 2008/675/JBZ verzet zich niet tegen een regeling van een lidstaat op grond waarvan een rechterlijke instantie van die staat waarbij in een nieuwe strafrechtelijke procedure tegen een persoon die definitief is veroordeeld tot een voorwaardelijke straf die eerder in een andere lidstaat wegens andere feiten is uitgesproken en die nog niet volledig ten uitvoer is gelegd, een verzoek tot tenuitvoerlegging van die veroordeling is ingediend, deze opschorting kan intrekken en de daadwerkelijke tenuitvoerlegging van die straf kan gelasten, op voorwaarde dat die veroordeling is toegezonden en erkend in de lidstaat waar de nieuwe strafprocedure plaatsvindt, overeenkomstig kaderbesluit 2008/947/JBZ.

PREJUDICIËLE VERWIJZING – C-530/23 (Barało) - Polen – 17 augustus 2023 (ECER 11.10.23) - verwijzingsuitspraak

Recht op bijstand door een advocaat - Bescherming van kwetsbare personen - Richtlijn (EU) 2016/1919 - Richtlijn 2013/48/EU

K.P. wordt ervan beschuldigd in het bezit te zijn geweest van marihuana en amfetamine. Daarnaast heeft hij onder invloed van verdovende middelen een personenauto bestuurd. Van het verhoor is geen audiovisuele opname gemaakt en er was geen raadsman bij het verhoor aanwezig. De met het onderzoek belaste autoriteit heeft de rechter niet verzocht om ambtshalve een raadsman aan te wijzen. K.P. is daarna weer vrijgelaten. De ondervraagde psychiater heeft verklaard dat de ernst van de symptomen van zijn geestesziekte het voor K.P. onmogelijk maakt om deel te nemen aan proceshandelingen.

De verwijzende rechter is van oordeel dat de staat verplicht is om zonder onnodig uitstel en voorafgaand aan het eerste verhoor rechtsbijstand aan de betrokken persoon te verlenen. Indien dat niet mogelijk is, moeten de instellingen die belast zijn met het vooronderzoek ten minste op ad-hoc basis of op tijdelijke basis ambtshalve rechtsbijstand verlenen alvorens de betrokkene wordt ondervraagd of handelingen voor het vergaren van bewijsmateriaal worden verricht. De verwijzende rechter wijst erop dat het Poolse procesrecht geen mechanisme kent om het verzuim van een rechtshandhavingsautoriteit tegen te gaan of te verhelpen. Vaak doet dit afbreuk aan het recht van de verdachte op verdediging. De thans geldende Poolse procedurevoorschriften bevatten niet alleen onvoldoende bijzonderheden ter waarborging van alle in richtlijn 2016/1919 en richtlijn 2013/48 vastgestelde rechten van de belanghebbende, maar bevatten tevens regels die aan een uitlegging van de procedurele bepalingen in overeenstemming met het Unierecht in de weg staan.

De verwijzende rechter stelt 15 (!) vragen aan het HvJ over de uitleg van genoemde richtlijnen.

NOOT – EHRM 26 september 2023, Yalcinkaya t. Turkije

- Systemic Problems Unveiled: The Yalcinkaya Case and the Demise of the Bylock Digital Evidence ([ECHR blog](#))
- Article 7 shockwaves, bylock and beyond: unpacking the grand chambers Yalcinkaya judgment ([Strasbourg observers](#))

NOOT – HvJ 22 juni 2023, HvJ, C-660/21 (K.B. en F.S.)

- HvJ EU: nationale verboden, om schendingen van de plicht om verdachten te informeren over hun recht om te zwijgen te onderzoeken, toegestaan ([Bijzonder strafrecht](#))
- The CJEU goes for the Strasbourg test of the “proceedings as a whole”: Judgment of the CJEU in K.B. and F.S. ([Johan Callewaert](#))

*In the case of K.B. and F.S. (C-660/21, 22.6.2023), two suspects had been arrested in flagranti by the French police and interrogated without having been previously informed about their rights, notably the privilege against self-incrimination, the right to remain silent and the right to legal assistance by a lawyer. While this was a clear breach of Article 6 of the Convention (see *Ibrahim and Others v. United Kingdom*, § 273) and Article 3(1) and 4(1) of Directive 2012/13 on the right to information in criminal proceedings, French trial judges are prevented by Article 385 of the Code of Criminal Procedure, as interpreted by the Court of cassation, from raising that failure of their own motion in cases where it is open to the suspect or their lawyer to raise it themselves before the trial court with a view to the annulment of the*

procedure. The trial court in the case at hand interrogated the CJEU about the compatibility of this prohibition with EU law.

NOOT - HvJ 7 september 2023, C-209/22 (Rayonna prokuratura Lovech, TO Lukovit)

EU-Hof oordeelt over de rechterlijke toetsing van dwangmaatregelen ter verkrijging van bewijs ([ECER](#))

OVERIG

Inbreukenpakket oktober: Nederland aangesproken op omzetting van richtlijn evenredigheidstoets en richtlijn procedurele waarborgen voor kinderen als verdachten in strafprocedures ([ECER](#))

EHRM factsheets en guides

- [Police arrest and assistance of a lawyer](#)
- [Guide on article 6 ECHR - right to a fair trial \(criminal limb\)](#)

Recht op effectieve rechtsbescherming en toegang tot de rechter

EHRM – ARREST – A.D. t. Malta – 17 oktober 2023 – 12427/22 - ECLI:CE:ECHR:2023:1017JUD001242722 - [persbericht](#) – [arrest](#)

Vreemdelingendetentie minderjarige – Gezondheidsproblemen – Recht op daadwerkelijk rechtsmiddel - Artikelen 3, 5 en 13 EVRM - Schending

Samenvatting onder: [Asiel en migratie](#)

PREJUDICIËLE VERWIJZING – C-422/23 (JT1 Daka e.a.) en C-455/23 en C-459/23 – 3 april 2023 (ECER 12.10.23) - [verwijzingsuitspraak](#)

Samenstelling rechterlijke kamers – Benoeming rechter - Doeltreffende voorziening in rechte - Artikel 19 VEU – Artikel 47 Handvest EU

In 2023 is een formatie van drie rechters uit de civiele kamer samengesteld, die bevoegd is voor zaken die sterk verschillen van de onderhavige zaak en van de zaken die onder de bevoegdheid van de civiele kamer vallen. De president van de Sąd Najwyższy (hierna: SN), de Poolse hoogste rechterlijke instantie in burgerlijke en strafzaken, heeft rechters B.B. en M.P. aangewezen om voor de periode van 1 april 2023 tot en met 30 juni 2023 zitting te nemen in de civiele kamer van de SN zonder dat de betrokken rechters daarmee hebben ingestemd of daarover zijn geraadpleegd. Zij zijn daarna niet (geheel) vrijgesteld van hun rechtsprekende taken in de kamer waarin zij normaliter zitting hebben.

De twijfels van de verwijzende rechter komen neer op, ten eerste, de vraag of een rechter die zonder diens instemming in een kamer wordt geplaatst moet beschikken over een doeltreffende voorziening in rechte tegen dit toewijzingsbesluit bij een onafhankelijk en onpartijdig gerecht in een procedure die voldoet aan de vereisten van de artikelen 47 en 48 van het Handvest. Ten tweede hebben deze twijfels betrekking op de vraag of een rechterlijke instantie in laatste aanleg, waar in een kamer van drie rechters

twee rechters zitting hebben die gewoonlijk zitting hebben in een andere kamer, zonder hun instemming door de president van die rechterlijke instantie zijn geplaatst in de kamer van die rechterlijke instantie die bevoegd is voor de behandeling van de betrokken zaak, zonder mogelijkheid om tevoren op te komen tegen het toewijzingsbesluit bij een onpartijdig en onafhankelijk gerecht in een procedure die voldoet aan de vereisten van de artikelen 47 en 48 van het Handvest, in omstandigheden als in deze zaak, een onafhankelijk en onpartijdig, vooraf bij wet ingesteld gerecht is dat justitiabelen daadwerkelijke rechtsbescherming op de onder het recht van de Unie vallende gebieden verzekert.

Rechtsstaat en rechterlijke macht

EHRM – ARREST – Pengezov t. Bulgarije – 10 oktober 2023 – 66292/14 – ECLI:CE:ECHR:2023:1010JUD006629214 - [persbericht](#) - [arrest](#)

Tijdelijke schorsing rechter vanwege een aanklacht wegens onregelmatigheden tijdens zijn vorige werkzaamheden – Langdurige procedure – Recht op eerlijk proces – Onvoldoende procedurele waarborgen - Artikel 6 EVRM – Geen schending - Artikel 8 EVRM – Schending

Klager is een Bulgaarse rechter. Klager was als rechter geschorst vanwege een aanklacht wegens onregelmatigheden tijdens zijn vorige werkzaamheden. Gedurende zijn vervolging, is de rechter geschorst van zijn werkzaamheden voor onbepaalde tijd en zonder doorbetaling van zijn salaris, bij besluit van de 'supreme judicial council'. Het hof is van oordeel dat gelet op de duur van de strafprocedure (zeven jaar) en het ontbreken van wettelijke rechtsmiddelen om opheffing van de schorsing te verzoeken, klager in onwetendheid is gelaten over de duur van zijn schorsing. Een dergelijke situatie heeft ook risico's voor de onafhankelijkheid van klager als rechter, hiermee heeft het hof ook rekening gehouden. Het hof concludeert dat de schorsing van klager met onvoldoende waarborgen was omkleed om eventueel misbruik te voorkomen. Bovendien was de schorsing niet gestoeld op relevante en voldoende gronden. De schorsing was derhalve niet proportioneel ten opzichte van het doel, namelijk de integriteit van de rechterlijke macht waarborgen en het handhaven van het vertrouwen in de rechterlijke macht. In 2020 is klager overigens van alle beschuldigingen vrijgesproken.

Rechter Arnardottir heeft een concordante opinie waar rechter Pavli zich bij aansluit.

HvJ – CONCLUSIE - Gevoegde zaken C-554/21, C-622/21 en C-727/21 (HANN-INVEST e.a.) – 26 oktober 2023 – A-G Pikamae – Kroatië – **Grote Kamer - ECLI:EU:C:2023:816 - [conclusie](#)**

Rechtsstaat – Daadwerkelijke rechtsbescherming - Rechtszekerheidsbeginsel – Onafhankelijkheid van rechters – Eerlijk proces - Bindend rechterlijk beleid - Bevoegdheid van het Hof – Ontvankelijkheid - Artikel 19, lid 1, tweede alinea, VEU – Artikel 47 Handvest EU

De rechter zit bekneld tussen tegenstrijdige geboden, aangezien hij de rechtszekerheid dient te waarborgen, maar ook moet innoveren zodat het recht meegaat met de veranderingen in de samenleving die het beoogt te regelen. De Kroatische wet betreffende de rechterlijke organisatie bepaalt, kort gezegd, voor de hogere gerechten dat het juridische standpunt dat is ingenomen tijdens de vergadering van alle rechters of van een afdeling bindend is voor alle kamers of rechters van die afdeling of rechterlijke instantie. Mits de ontvankelijkheidsvraag betreffende de verzoeken om een prejudiciële beslissing bevestigend wordt beantwoord, bieden de onderhavige zaken het Hof de gelegenheid om tussen voornoemde vereisten een evenwicht te zoeken bij de beoordeling van de toelaatbaarheid van dit intern procedureel mechanisme dat de samenhang van de rechtspraak van een rechterlijke instantie moet waarborgen, bij welke beoordeling rekening moet worden gehouden met de noodzakelijke onafhankelijkheid van de rechters

A-G geeft het Hof in overweging: Voor het geval het Hof de verzoeken om een prejudiciële beslissing ontvankelijk verklaart, Artikel 19, lid 1, tweede alinea, VEU verzet zich niet tegen een nationale regeling en een nationale praktijk op grond waarvan tijdens de beraadslagingsfase van een gerechtelijke procedure in tweede aanleg betreffende een geschil waarover de aangezochte rechterlijke formatie heeft beraadslaagd,

– *de voorzitter van de rechterlijke instantie of de voorzitter van een gespecialiseerde afdeling, gelet op die beraadslaging en in omstandigheden waarin de samenhang van de rechtspraak van de rechterlijke instantie wordt of dreigt te worden aangetast, de zaak kan verwijzen naar een uitgebreide formatie om over de algemene en abstracte uitlegging van de toepasselijke rechtsregel, die vooraf door de partijen is besproken, bij meerderheid van stemmen een gemeenschappelijk standpunt in te nemen waarmee de oorspronkelijk aangezochte formatie rekening moet houden om het geschil ten gronde te beslechten;*

– *een rechter die verantwoordelijk is voor het toezicht op de rechtspraak van de rechterlijke instantie, de voorzitter van die rechterlijke instantie of de voorzitter van een gespecialiseerde afdeling kan wijzen op een situatie waarin, doordat de aangezochte formatie vasthoudt aan haar oorspronkelijke beslissing, de samenhang van die rechtspraak wordt of dreigt te worden aangetast, en de uitspraak van die formatie ter beslechting van het geschil en de betekening ervan aan de partijen kan opschorten in afwachting van de vaststelling van voormeld juridisch standpunt.”*

PREJUDICIËLE VERWIJZING - C-422/23 (JT1 Daka e.a.) en C-455/23 en C-459/23 – 3 april 2023 (ECER 12.10.23) - [verwijzingsuitspraak](#)

Samenstelling rechterlijke kamers – Benoeming rechter - Doeltreffende voorziening in rechte - Artikel 19 VEU – Artikel 47 Handvest EU

Samenvatting onder: [Recht op effectieve rechtsbescherming](#)

NOOT – HvJ 5 juni 2023, [C-204/21 \(Commissie/Polen\)](#)

Het arrest Commissie/Polen (Indépendance et vie privée des juges): het Hof bindt de Poolse muilkorfwet met handen en voeten ([SEW 2023/10](#))

OVERIG

- Nederlandse rechtsstaat daalt op wereldranglijst ([Advocatenblad](#))
- Polish Post-Election Analysis: Law And Justice Or The Rule Of Law? | Democracy Drinks Berlin ([liberties](#))

WIKI

- [Wiki - Rechtsstaat en rechterlijke macht](#)

EHRM factsheets en guides

- [Independence of the justice system](#)

Staatssteun

HvJ – ARREST – C-11/22 (Est Wind Power OÜ) – 12 oktober 2023 – Estland - ECLI:EU:C:2023:765 – conclusie - arrest

Steun voor hernieuwbare energie – Bouw windmolenpark – Mededeling van de Commissie - Begrippen ‘aanvang van de werkzaamheden’, ‘bouwwerkzaamheden in verband met de investering - Verordening 2015/1589

Est Wind Power OÜ ('EWP') is een producent van energie uit hernieuwbare bronnen, en AS Elering, de Estse autoriteit die verantwoordelijk is voor het verlenen van steun voor hernieuwbare energie. De zaak gaat over de rechtmatigheid van de beoordeling van AS Elering, waarin is vastgesteld dat het ontwikkelingsstadium van het investeringsproject van EWP voor de bouw van een windpark niet voldeed aan de vereisten krachtens het nationale recht op grond waarvan EWP voor de bouw van dat windpark steun voor hernieuwbare energie kon verkrijgen in het kader van een steunregeling die was opgezet door de Republiek Estland.

Hof: Punt 19, onder 44), van de mededeling van de Commissie, gelezen in samenhang met overweging 42 van besluit C(2017) 8456 final van de Commissie [steunmaatregel SA.47354 (2017/NN)], moet aldus worden uitgelegd dat het begrip „aanvang van de werkzaamheden” betrekking heeft op, ten eerste, de start van de bouwwerkzaamheden in verband met de installatie van een investeringsproject waarmee hernieuwbare energie kan worden geproduceerd en, ten tweede, elke andere toezegging die, gelet op de aard en de kosten ervan, het betrokken investeringsproject op 1 januari 2017 in een zodanige ontwikkelingsfase heeft gebracht dat het zeer waarschijnlijk zal worden voltooid.

Punt 19, onder 44), van de mededeling van de Commissie, gelezen in samenhang met de overwegingen 42 tot en met 44 van besluit C(2017) 8456, moet aldus worden uitgelegd dat de bevoegde nationale autoriteit bij de vaststelling van de „aanvang van de werkzaamheden” in de zin van dit punt 19, onder 44), per geval moet overgaan tot een analyse van de ontwikkelingsfase van het betrokken investeringsproject en van de mate van waarschijnlijkheid dat het project zal worden voltooid. Deze analyse mag niet worden beperkt tot een louter feitelijke of formele beoordeling en kan naargelang van het geval een grondige economische analyse vereisen.

Punt 19, onder 44), van de mededeling van de Commissie, gelezen in samenhang met overweging 42 van besluit C(2017) 8456, moet aldus worden uitgelegd dat:

- het begrip „aanvang van de werkzaamheden” in de zin van dit punt 19, onder 44), noodzakelijkerwijs impliceert dat de projectinitiatiefnemer een gebruiksrecht heeft op de grond waarop het betrokken investeringsproject zal worden uitgevoerd en beschikt over de nationale vergunning die vereist is voor de uitvoering van het project,*
- het in overweging 42 gebruikte begrip „vereiste nationale vergunning voor de uitvoering van het project” in het licht van het nationale recht moet worden uitgelegd en wel in die zin dat die vergunning, als definitieve nationale vergunning, toestaat dat de bouwwerkzaamheden in verband met het betrokken investeringsproject worden uitgevoerd;*
- bij de beoordeling van de ontwikkelingsfase van dit project op 1 januari 2017 geen rekening mag worden gehouden met het feit dat er op die datum een geding aanhangig was over de weigering om die vergunning te verlenen, waardoor de voortzetting van dit project werd verhinderd.*

- e** EU-Hof: Begrip 'aanvang werkzaamheden' in steunrichtsnoeren energie kan vragen om economische analyse van fase van ontwikkeling van investeringsproject en van waarschijnlijkheid van voltooiing ([ECER](#))

HvJ – ARREST – C-325/22 (Ministar na zemedeliето, hranite i gorite) - 19 oktober 2023 – ECLI:EU:C:2023:793 - geen conclusie – arrest

Terugvordering van onrechtmatige steun - Ruil van bosgronden – Vaststelling marktwaarde - Begrip 'onderneming' - Artikel 107, lid 1, VWEU — Verordening (EU) 2015/1589

Het hoofdgeding is gerezen in het kader van een omvangrijke teruggave van bosgrond aan de voormalige eigenaren ervan door Bulgarije, nadat die bosgrond in 1947 staatseigendom was geworden.

Hof: Besluit (EU) 2015/456 betreffende de door Bulgarije ten uitvoer gelegde steunregeling SA.26212 (11/C) (ex 11/NN – ex CP 176/A/08) en SA.26217 (11/C) (ex 11/NN – ex CP 176/B/08) in het kader van de ruil van bosgronden moet aldus worden uitgelegd dat niet alleen personen die gronden hebben verworven in het kader van de transacties inzake de ruil van bosgrond waarop dat besluit betrekking heeft en die deze gronden gebruiken voor een economische activiteit, moeten worden beschouwd als ondernemingen die staatssteun genieten in de zin van artikel 107, lid 1, VWEU.

Artikel 107, lid 1, VWEU en artikel 16, lid 3, van verordening (EU) 2015/1589 moeten aldus worden uitgelegd dat zij er niet aan in de weg staan dat de criteria voor de vaststelling van het bedrag aan staatssteun dat bij de verwerving van gronden in het kader van een ruil van bosgrond is ontvangen, zijn gebaseerd op de gemiddelde prijzen van geregistreerde vastgoedtransacties die gronden betreffen met soortgelijke kenmerken als die waarop de taxatie betrekking heeft en die in de nabijheid daarvan zijn gelegen, waarbij ten minste één van de partijen een handelaar is en die zijn verricht binnen de periode van twaalf maanden voorafgaand aan de taxatie, mits de toepassing van dergelijke criteria verenigbaar is met het besluit van de Commissie tot terugvordering van die steun en aan de hand daarvan de marktwaarde van die gronden op het tijdstip van de ruiltransactie kan worden bepaald.

HvJ – ARREST - C-186/22 (Sad Trasporto Locale) – 19 oktober 2023 - ECLI:EU:C:2023:795 – geen conclusie - arrest

Multimodaal openbaar personenvervoer per spoor en over de weg – Kabelbaaninstallaties - Onderhandse gunning van een openbaredienstcontract - Compensatie voor openbaredienstverplichtingen – Staatssteun - Verordening (EG) nr. 1370/2007

Samenvatting onder: Vervoer

NOOT – HvJ 8 september 2023, (gevoegde) zaken C-320/ 21 en C-321/21 (Ryanair)

EU-Hof verwerpt beroepen van Ryanair tegen staatssteun via leninggaranties aan luchtvaartmaatschappij SAS tijdens de COVID-19 pandemie (ECER)

REGELGEVING

Verordening (EU) 2023/2391 van de Commissie van 4 oktober 2023 tot wijziging van de Verordeningen (EU) nr. 717/2014, (EU) nr. 1407/2013, (EU) nr. 1408/2013 en (EU) nr. 360/2012 wat betreft de-minimissteun voor de verwerking en de afzet van visserij- en aquacultuurproducten, en van Verordening (EU) nr. 717/2014 wat betreft het totale bedrag aan de-minimissteun dat aan één onderneming wordt verleend, de periode van toepassing ervan en andere aangelegenheden, PB L, 2023/2391, 05.10.2023

- ▣ Wijziging van de de-minimisverordening voor de-minimissteun aan visserij en aquacultuur goedgekeurd (ECER)

Europese Commissie

Goedkeuring van steunmaatregelen van de staten op grond van de artikelen 107 en 108 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie — Gevallen waartegen de Commissie geen bezwaar maakt — SA.106646, PB C, C/2023/239, 16.10.2023

Steun voor energie-efficiëntie glastuinbouw.

Strafrecht

HvJ – CONCLUSIE – C-670/22 (Staatsanwaltschaft Berlin) - 26 oktober 2023 – A-G Capeta - Duitsland – **Grote Kamer** - ECLI:EU:C:2023:817 - [persbericht](#) – [conclusie](#)

Justitiële samenwerking in strafzaken – Europees onderzoeksbevel - Overdracht van bewijsmateriaal dat reeds in het bezit is van een andere lidstaat – EncroChat - Begrip 'uitvaardigende autoriteit' - Richtlijn 2014/41/EU

Ten behoeve van een strafrechtelijk onderzoek in Duitsland heeft het Duitse OM verschillende EOB's uitgevaardigd voor de overdracht van bewijsmateriaal dat was vergaard tijdens een gezamenlijk Frans-Nederlands strafrechtelijk onderzoek naar EncroChat-gebruikers. EncroChat was een versleutelde telecommunicatiedienst die de gebruikers ervan nagenoeg volledige anonimiteit bood.

Bij de verwijzende rechter is de vraag gerezen of de EOB's in strijd met de EOB-richtlijn zijn uitgevaardigd en, zo ja, welke gevolgen dit kan hebben voor het gebruik van dergelijk bewijsmateriaal in de strafprocedure.

A-G geeft het Hof in overweging:

1) *In antwoord op de eerste groep prejudiciële vragen:*

Heeft een rechter toestemming gegeven voor een onderliggende maatregel in de uitvoerende staat, dan hoeft een Europees onderzoeksbevel (EOB) voor de overdracht van het vergaarde bewijsmateriaal niet ook door een rechter te worden uitgevaardigd, ook al zou de onderliggende bewijsgaring naar het recht van de uitvaardigende staat door een rechter moeten worden bevolen.

Het feit dat de interceptie is uitgevoerd op het grondgebied van een andere lidstaat maakt geen verschil voor de vraag wie de uitvaardigende autoriteit is.

Het Unierecht vereist niet dat een EOB voor de overdracht van bestaand bewijsmateriaal dat is vergaard door middel van interceptie van telecommunicatie, wordt uitgevaardigd door een rechter, wanneer het nationale recht bepaalt dat een officier van justitie een dergelijke overdracht kan bevelen in een vergelijkbare binnenlandse zaak.

2) *In antwoord op de tweede groep prejudiciële vragen:*

De beoordeling of een EOB waarin om overdracht van bestaand bewijsmateriaal wordt verzocht, noodzakelijk en evenredig is, staat aan de uitvaardigende autoriteit, waarbij toetsing door de bevoegde nationale rechter mogelijk is. Bij die beoordeling moet er rekening mee worden gehouden dat de toegang van de nationale autoriteiten tot de geïntercepteerde communicatiegegevens een ernstige inmenging in het privéleven van de betrokken personen vormt. Tegenover deze inmenging moet een zwaarwegend algemeen belang bij het onderzoek en de vervolging van misdrijven staan.

3) *In antwoord op de derde groep prejudiciële vragen:*

Wordt een EOB uitgevaardigd voor de overdracht van bewijsmateriaal dat reeds in het bezit is van een andere staat, dan impliceert de verwijzing in artikel 6, lid 1, onder b), van richtlijn 2014/41/EU van het

Europees Parlement en de Raad van 3 april 2014 betreffende het Europees onderzoeksbevel in strafzaken naar een vergelijkbare binnenlandse zaak dat de uitvaardigende autoriteit beoordeelt of en onder welke voorwaarden het relevante nationale recht de overdracht van door interceptie van communicatie verkregen bewijsmateriaal tussen strafprocedures in eigen land toestaat.

Wanneer de uitvaardigende autoriteit beslist of zij een EOB kan uitvaardigen voor de overdracht van bestaand bewijsmateriaal, mag zij niet nagaan of het bewijsmateriaal waarvan zij de overdracht door middel van een EOB verzoekt, rechtmatig in de uitvoerende staat is vergaard.

Het feit dat de onderliggende maatregelen ten uitvoer werden gelegd op het grondgebied van de uitvaardigende staat of in het belang van die staat waren, is niet relevant voor het voorafgaande antwoord.

4) *In antwoord op de vierde groep prejudiciële vragen:*

Een lidstaat die in de loop van een eenzijdig strafrechtelijk onderzoek of een eenzijdige strafprocedure telecommunicatie intercepteert op het grondgebied van een andere lidstaat, moet die andere staat van die interceptie in kennis stellen.

Deze kennisgeving kan worden gedaan aan elke autoriteit die de interceperende lidstaat geschikt acht, aangezien deze staat niet kan weten welke autoriteit bevoegd is in een vergelijkbare binnenlandse zaak.

Artikel 31 van richtlijn 2014/41 heeft tot doel zowel de betrokken individuele telecommunicatiegebruikers als de soevereiniteit van de in kennis gestelde lidstaat te beschermen.

5) *In antwoord op de vijfde groep prejudiciële vragen:*

Het Unierecht regelt in de huidige stand van zijn ontwikkeling niet de toelaatbaarheid van bewijsmateriaal dat is vergaard door middel van een EOB dat in strijd met de voorschriften van richtlijn 2014/41 is uitgevaardigd. De toelaatbaarheid van bewijsmateriaal is een zaak van nationaal recht, maar het nationale recht moet voldoen aan de vereisten van de rechten van de verdediging als bedoeld in de artikelen 47 en 48 van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie.”

- **Advocaat-generaal Ćapeta:** het openbaar ministerie mag een Europees onderzoeksbevel (EOB) uitvaardigen voor de overdracht van bewijsmateriaal dat al in een andere lidstaat is verkregen ([persbericht Curia](#))

REGELGEVING

BNC Fiche: Richtlijn tot wijziging minimumnormen slachtoffers strafbare feiten ([Kamerstuk 22112, nr. 3799](#))

OVERIG

Europees strafrecht ([DD 2023/45](#))

In deze rubriek worden de verschillende ontwikkelingen op het gebied van het Europees strafrecht thematisch besproken: de rechtsstaat in Europa, materieel strafrecht, formeel strafrecht en EU-agentschappen. De aflevering van de rubriek bestrijkt de periode van 1 februari 2023 – 1 juli 2023, maar bevat ook enkele belangrijke ontwikkelingen uit januari.

EHRM factsheets en guides

- [Domestic violence](#)
- [Police arrest and assistance of a lawyer](#)
- [Protection of minors](#)
- [Secret detention sites](#)
- [Trafficking in human beings](#)
- [Violence against women](#)
- [Guide on article 7 ECHR - no punishment without law: the principle that only the law can define a crime and prescribe a penalty](#)

Terrorisme

REGELGEVING

- Verordening (EU) 2023/2131 van het Europees Parlement en de Raad van 4 oktober 2023 tot wijziging van Verordening (EU) 2018/1727 van het Europees Parlement en de Raad en van Besluit 2005/671/JBZ van de Raad, wat de uitwisseling van digitale informatie in terrorismezaken betreft, [PB L, 2023/2131, 11.10.2023](#)
- Richtlijn (EU) 2023/2123 van het Europees Parlement en de Raad van 4 oktober 2023 tot wijziging van Besluit 2005/671/JBZ van de Raad met het oog op de aanpassing ervan aan de Unievoorschriften inzake de bescherming van persoonsgegevens, [PB L, 2023/2123, 11.10.2023](#)
- 📌 Nieuwe EU-verordening moet zorgen voor de modernisering van de justitiële samenwerking in terrorismezaken ([ECER](#))

Verkiezingen en kiesrecht

OVERIG

Why the EU should care about national elections ([European law blog](#))

EHRM factsheets en guides

- 📌 [Guide on Article 3 of Protocol No. 1 to the ECHR - right to free elections](#)

Vervoer, reizen en rijbewijs

HvJ – ARREST – C-296/22 (A.T.U. Auto-Teile-Unger en Carglass) - 5 oktober 2023 – ECLI:EU:C:2023:743 - geen conclusie – arrest

Informatie uit het boorddiagnosesysteem (OBD) van motorvoertuigen - Rechten van onafhankelijke marktdeelnemers - Goedkeuring van en markttoezicht op diensten voor reparatie- en onderhoudsinformatie van motorvoertuigen - Verordening (EU) 2018/858

ATU en Carglass zijn onafhankelijke marktdeelnemers, waarvan de activiteit het uitvoeren van voertuigdiagnoses omvat. FCA, als fabrikant in de zin van artikel 3, punt 40, van deze verordening, rust haar voertuigen uit met het zogeheten „Secure Gateway“-systeem. Om schrijfwerkzaamheden te kunnen verrichten, foutcodes te verwijderen, kalibraties uit te voeren en onderdelen van die voertuigen te activeren, moeten zowel onafhankelijke reparateurs als erkende reparateurs voldoen aan de eisen van FCA, namelijk zich vooraf bij FCA registreren, zich met behulp van persoonlijke verbindinggegevens identificeren op een door FCA aangewezen server, een abonnement tegen betaling kopen om gebruik te maken van generieke diagnoseapparatuur en deze laatste via internet met die server verbinden.

Aangezien ATU en Carglass van mening zijn dat de eenzijdige oplegging van deze eisen door FCA een inbreuk vormt op de verplichtingen die op haar rusten uit hoofde van artikel 61, leden 1 en 4, van verordening 2018/858, gelezen in samenhang met bijlage X, punt 2.9, bij deze verordening, hebben zij bij de Duitse rechter een vordering ingesteld die ertoe strekt FCA te verbieden de diagnose, de reparatie en het onderhoud van de voertuigen in Duitsland afhankelijk te stellen van die eisen, voor zover het niet om de volledige herprogrammering van regeleenheden gaat.

Hof: Artikel 61, leden 1 en 4, van verordening (EU) 2018/858, gelezen in samenhang met bijlage X bij verordening 2018/858, staat eraan in de weg dat een voertuigfabrikant de toegang van onafhankelijke marktdeelnemers tot reparatie- en onderhoudsinformatie van voertuigen en informatie uit het boorddiagnosesysteem, met inbegrip van de schrijftoegang tot die informatie, afhankelijk stelt van andere dan de in die verordening gestelde voorwaarden.

HvJ – ARREST – C-186/22 (Sad Trasporto Locale) – Italië - ECLI:EU:C:2023:795 – geen conclusie - arrest

Multimodaal openbaar personenvervoer per spoor en over de weg – Kabelbaaninstallaties - Onderhandse gunning van een openbaredienstcontract - Compensatie voor openbaredienstverplichtingen – Staatssteun - Verordening (EG) nr. 1370/2007

Het betreft een geding tussen Sad Trasporto Locale SpA en de provincie Bolzano, Italië over de onderhandse gunning, aan een interne exploitant, van openbaar personenvervoer via bepaalde spoorweg- en kabelbaaninstallaties door middel van gunning aan Strutture Trasporto Alto Adige (STA). Verweerster heeft een openbaredienstcontract goedgekeurd waarin is bepaald dat aan STA een contractuele vergoeding wordt betaald die ten laste komt van verweerster. De verwijzende rechter vraagt zich af, ten eerste, of het vervoer met kabelwageninstallaties binnen het toepassingsgebied van deze verordening valt, en, ten tweede, of – teneinde te beoordelen of de compensatie waarin het openbaredienstcontract voor personenvervoer voorziet, staatssteun vormt in de zin van artikel 107, lid 1, VWEU, die is onderworpen aan de verplichting tot voorafgaande kennisgeving van artikel 108, lid 3, VWEU.

Hof: Artikel 1, lid 2, van verordening (EG) nr. 1370/2007 moet aldus worden uitgelegd dat deze verordening niet van toepassing is op een gemengd openbaredienstcontract voor multimodaal personenvervoer dat vervoer per tram, per kabelspoorbaan en met kabelwageninstallaties omvat, zelfs

in een context waarin het merendeel van de vervoersdiensten waarvan het beheer is gegund bestaat uit spoorvervoer.

Artikel 107, lid 1, VWEU moet aldus worden uitgelegd dat er geen sprake is van „staatssteun” in de zin van deze bepaling wanneer de compensatie voor openbardienstverplichtingen – die wordt betaald aan een interne exploitant in het kader van een onderhandse gunning van een openbardienstcontract voor personenvervoer door een bevoegde plaatselijke overheid – wordt berekend op basis van exploitatiekosten die, ten eerste, zijn vastgesteld rekening houdend met de historische kosten van de dienst die werd verricht door de vorige exploitant en, ten tweede, in verhouding staan tot kosten of tegenprestaties die eveneens betrekking hebben op de vorige gunning of in elk geval zien op standaardmarktparameters die voor alle exploitanten in de betrokken sector gelden, voor zover het gebruik van dergelijke factoren leidt tot de vaststelling van kosten die een afspiegeling zijn van de kosten die een gemiddelde, goed beheerde onderneming die zodanig met de noodzakelijke middelen is uitgerust dat zij aan de vereisten van de openbare dienst kan voldoen, zou hebben gemaakt om deze verplichtingen uit te voeren.

- EU-Hof: ook als merendeel van de vervoersdiensten bestaat uit spoorvervoer is op gemengd openbardienstcontract voor multimodaal vervoer via kabelinstallaties de PSO-verordening niet van toepassing ([ECER](#))

HvJ – CONCLUSIE – C-390/22 (Obshtina Pomorie) – 5 oktober 2023 – A-G Rantos – Bulgarije - ECLI:EU:C:2023:740 - [conclusie](#)

Openbaar personenvervoer per spoor en over de weg Vervoer – Compensatie voor openbardienstverlening - Verordening (EG) nr. 1370/2007

Artikel 4, lid 1, onder b), i), van Verordening (EG) nr. 1370/2007 bepaalt dat in openbardienstcontracten en algemene regels vooraf op objectieve en transparante wijze wordt vastgesteld op basis van welke parameters eventuele compensatie moet worden berekend.

Is het verenigbaar met die bepaling dat de compensatie die verschuldigd is aan een exploitant van openbare diensten voor de nakoming van een openbardienstverplichting niet volledig wordt betaald op grond dat de met die compensatie overeenkomende middelen niet bij de begrotingswet van die staat zijn vastgesteld of aan de betrokken bevoegde instantie zijn overgemaakt?

A-G geeft het Hof in overweging: Verordening (EG) nr. 1370/2007 verzet zich ertegen dat een lidstaat voorschriften vaststelt op grond waarvan slechts compensatie voor openbardienstverlening in de zin van die verordening aan een exploitant van openbare diensten kan worden toegekend voor zover de met die compensatie overeenkomende middelen bij de begrotingswet van die staat voor het betrokken jaar zijn vastgesteld en aan de bevoegde instantie zijn overgemaakt.

Artikel 4, lid 1, onder b), i), van verordening nr. 1370/2007 moet aldus worden uitgelegd dat compensatie voor openbardienstverlening aan een exploitant van openbare diensten mag worden gegeven wanneer de parameters voor de berekening van die compensatie niet in een openbardienstcontract zijn vastgelegd, maar vooraf op objectieve en transparante wijze zijn vastgesteld bij algemene regels waarin de hoogte ervan is bepaald overeenkomstig de voorschriften van die verordening.”

PREJUDICIËLE VERWIJZING – C-538/23 (ÖBB-Infrastruktur et WESTBahn Management) – 21 augustus 2023 (ECER 4.10.23) – Oostenrijk - [verwijzingsuitspraak](#)

Europese spoorwegruimte - Extra heffingen voor bepaalde marktsegmenten - Richtlijn 2012/34/EU - Uitvoeringsverordening (EU) 2015/909

Een van de verzoekers, ÖBB-Infrastruktur AG, is de spoorweginfrastructuuronderneming die in Oostenrijk belast is met de bekendmaking van de heffingen in de respectieve netverklaring en met de inning van de heffingen. De goedkeuring van extra heffingen wordt verleend door verweerder, de bevoegde nationale toezichthoudende instantie SCK.

De zaak gaat over de extra heffingen voor bepaalde marktsegmenten. De vraag is o.a. of de betrokken lidstaat de extra heffingen voor bepaalde marktsegmenten *ex ante* moet goedkeuren, dus vóór het begin (of op zijn minst vóór het einde) van de betreffende dienstregelingsperiode waarvoor de extra heffingen zijn aangevraagd, of kan die lidstaat de extra heffingen ook *ex post*, dus na het einde van de betreffende dienstregelingsperiode (eventueel jaren later) goedkeuren? Moet onder de door de betrokken lidstaat verleende goedkeuring van extra heffingen voor bepaalde marktsegmenten in de zin van artikel 32 van richtlijn 2012/34/EU een rechtens onaantastbare goedkeuring worden verstaan?

Moeten, chronologisch gezien, de extra heffingen voor bepaalde marktsegmenten (bij wijziging van essentiële onderdelen) eerst in de netverklaring worden bekendgemaakt (eventueel onder voorbehoud van goedkeuring) en pas na deze bekendmaking worden goedgekeurd door de betrokken lidstaat? Is er reeds sprake van een wijziging van essentiële onderdelen als bedoeld in artikel 32, lid 6, van richtlijn 2012/34/EU wanneer „enkel” de hoogte van de extra heffingen voor bepaalde marktsegmenten wordt gewijzigd ten opzichte van de dienstregelingsperiode van het voorgaande jaar?

PREJUDICIËLE VERWIJZING – C-510/23 (Trenitalia) - Italië – 2 augustus 2023 (ECER 10.10.2023) – [verwijzingsuitspraak](#)

Zoekstelsel treinkaartjes toont vooral duurdere kaartjes – Oneerlijke handelspraktijk – Termijn voor inleiding onderzoeksprocedure - Richtlijn 2005/29/EG

Samenvatting onder: [consumenten](#)

PREJUDICIËLE VERWIJZING - C-544/23 (BAJI Trans) - 16 augustus 2023 (ECER 16.10.23) – Slowakije - [verwijzingsuitspraak](#)

Lex mitior-beginsel - Verordening (EEG) nr. 3821/85 - Verordening (EU) nr. 165/2014 - Verordening (EG) nr. 561/2006 - Artikelen 3, 41, 47 en 5 Handvest EU

T.T. heeft met een voertuig van BAJI Transbeton vervoerd terwijl het bestuurde voertuig was uitgerust met een controleapparaat dat sinds 2015 geen periodieke keuring meer had ondergaan. Voor deze overtreding is aan T.T. een geldboete opgelegd. Verzoekers stellen een procedure in.

In de cassatieprocedure hebben verzoekers erop gewezen dat de bestaande rechtssituatie is gewijzigd naar aanleiding van verordening nr. 2020/1054.

Naar het oordeel van de verwijzende rechter heeft de verwerende bestuurlijke autoriteit bij zijn besluit over de schuldvraag en de sanctionering van de overtreding het recht van de Unie ten uitvoer gebracht in de zin van artikel 51, lid 1, van het Handvest.

De verwijzende rechter stelt dat het noodzakelijk is om van het Hof de uitdrukkelijke bevestiging te verkrijgen dat artikel 49, lid 1, Handvest erin voorziet dat het lex mitior-beginsel ook moet worden toegepast ten aanzien van bestuurlijke autoriteiten en bij de rechterlijke toetsing van bestuurlijke

procedures. Dat beginsel houdt in dat bij verandering in de wetgeving na het tijdstip waarop het feit begaan is, de voor de belanghebbende gunstigste bepalingen worden toegepast. De verwijzende rechter dient vast te stellen of het lex mitior-beginsel wordt beperkt door het stadium van de procedure dan wel of de rechter bij wie de zaak aanhangig is gehouden is om dit beginsel toe te passen, ongeacht in welk stadium de procedure zich bevindt. De verwijzende rechter twijfelt of het lex mitior-beginsel overeenkomstig artikel 49, lid 1, Handvest EU kan worden toegepast in alle aanhangige bestuurlijke en gerechtelijke procedures dan wel of dit beginsel slechts in bepaalde stadia in aanmerking moet worden genomen. Daarnaast wenst de verwijzende rechter te vernemen volgens welke criteria die stadia moeten worden vastgesteld.

Verzekeringen

HvJ – ARREST – C-286/22 (KBC) – 12 oktober 2023 – België - ECLI:EU:C:2023:767 – geen conclusie – persbericht - arrest

WA verzekering voor motorrijtuigen - Nationale wettelijke regeling die voorziet in automatische schadeloosstelling van bepaalde weggebruikers die het slachtoffer zijn van verkeersongevallen – Elektrische fiets - Begrip ‚voertuig‘ – Richtlijn 2009/103/EG

België, Duitsland, Finland en de Europese Commissie hebben schriftelijke opmerkingen ingediend. De zaak gaat over het eventuele recht van een arbeidsongevallenverzekeraar, die is gesubrogeerd in de rechten van een fietser die reed op een elektrische fiets (speed pedelec), om schadeloos te worden gesteld door de wettelijke aansprakelijkheidsverzekeraar van de bestuurder van de auto die betrokken was bij het ongeval dat tot het overlijden van die fietser heeft geleid.

Hof: Artikel 1, punt 1, van richtlijn 2009/103/EG moet aldus worden uitgelegd dat een fiets waarvan de elektrische motor uitsluitend trapondersteuning biedt en die beschikt over een functie waarmee de fiets zonder trappen versnelt tot een snelheid van 20 km/u, die echter pas kan worden geactiveerd nadat er spierkracht is gebruikt, geen „voertuig” in de zin van deze bepaling is.

- ▣ Een elektrische fiets (speed pedelec) valt niet onder de verplichte verzekering voor motorrijtuigen want hij wordt niet uitsluitend door mechanische kracht aangedreven (europa.eu) ([persbericht curia](#))
- ▣ EU-Hof: een elektrische fiets valt niet onder de verplichte verzekering voor motorrijtuigen omdat deze niet uitsluitend door mechanische kracht wordt aangedreven ([ECER](#))

PREJUDICIËLE VERWIJZING - C-536/23 (Mutua Madrileña Automovilista) – 21 september 2023 (ECER 31.10.23) – verwijzingsuitspraak

Werkgever claimt doorbetaald loon van werknemer na ongeval van werknemer in andere lidstaat - Verordening (EU) nr. 1215/2012

Samenvatting onder: [IPR](#)

Vrijheid van meningsuiting en persvrijheid

EHRM – ARREST – Durukan en Biral t. Turkije – 3 oktober 2023 – [14879/20](#) - [13440/21](#) - [ECLI:CE:ECHR:2023:1003JUD001487920](#) - [persbericht](#) - [arrest](#)

Veroordeling van klagers “met opschorting van de tenuitvoerlegging” in zaken over vrijheid van meningsuiting in strijd met EVRM

Klagers (een man en een vrouw) wonen in Bolu en Istanbul en hebben de Turkse nationaliteit. Klagers zijn tot een gevangenisstraf van respectievelijk twaalf maanden en tien maanden veroordeeld voor gedeelde content op social media. De tenuitvoerlegging van deze veroordelingen werd opgeschort met inachtneming van een proeftijd van respectievelijk drie en vijf jaar, in overeenstemming met artikel 231 van het Turkse wetboek van strafvordering. Het Hof oordeelt dat de strafrechtelijke veroordelingen in combinatie met de opschorting van de tenuitvoerlegging ervan een inbreuk op artikel 10 EVRM opleveren. Het Hof oordeelt, evenals het Constitutionele Hof van Turkije, dat artikel 231 noch de omvang van de maatregel tot opschorting noch de wijze waarop deze moet worden uitgevoerd voldoende duidelijk omschrijft om klagers de mate van bescherming te bieden die is vereist in een democratische samenleving.

 [ECHR updates-2023-0219](#)

EHRM – Internationale Humanitäre Hilfsorganisation t. Duitsland - [11214/19](#) - [ECLI:CE:ECHR:2023:1010JUD001121419](#) – [persbericht](#) - [arrest](#)

Vrijheid van vereniging - Ontbinding NGO vanwege steun aan Hamas – Artikel 11 EVRM – Geen schending

Klager is een organisatie die geld inzamelde voor humanitaire hulp bij natuurrampen en oorlogen. Zij maakte daarbij gebruik van lokale hulporganisaties o.a. in Gaza en op de Westelijke Jordaanoever. De organisaties in de Palestijnse gebieden hadden banden met Hamas.

De Duitse overheid heeft de organisatie van klager daarom verboden en bevolen dat de bezittingen in beslag genomen zouden worden.

Rekening houdend met de alomtvattende afweging die de nationale rechtbanken hebben gemaakt en de gewichtige belangen die op het spel staan, is het Hof ervan overtuigd dat de autoriteiten relevante en voldoende redenen hebben aangevoerd en hun beoordelingsmarge niet hebben overschreden. De inmenging in de vrijheid van vereniging van klager is daarom evenredig aan de legitieme doelstellingen die worden nagestreefd en is dus “noodzakelijk in een democratische samenleving”. Geen schending artikel 11 EVRM.

 [Hamas-supporting organisation loses rights claim in Strasbourg \(\[UK human rights blog\]\(#\)\)](#)

EHRM – ARREST – Bild Gmbh t. Duitsland – 31 oktober 2023 - [9602/18](#) - [ECLI:CE:ECHR:2023:1031JUD000960218](#) - [persbericht](#) - [arrest](#)

Videopublicatie – Politiegeweld – Artikel 10 EVRM

Deze zaak draait om een video waarin te zien is hoe politieagent P. geweld gebruikt tegen een bezoeker van een Duitse nachtclub. De video wordt gepubliceerd door Bild in een nieuws-app. P. is in de video duidelijk herkenbaar in beeld. Dat laatste is voor de Duitse rechter reden om te bevelen dat de video offline gehaald moet worden, ondanks dat hij het belang van discussie rondom het geweldsmonopolie van de staat benadrukt. Bild klaagt vervolgens dat daarmee zijn vrijheid van meningsuiting wordt

geschonden. Het Hof gaat daar deels in mee door te zeggen dat Duitsland in strijd met art. 10 EVRM heeft gehandeld voor zover het toekomstige publicaties heeft verboden. In deze zaak is volgens het Hof de afweging tussen enerzijds de vrijheid van meningsuiting en anderzijds de persoonlijke belangen van P. correct gemaakt, maar door ook in te grijpen in toekomstige publicaties heeft de Duitse rechter de vrijheid van meningsuiting van Bild geschonden.

RECHTSPRAAK LIDSTATEN

Appel au boycott : l'alignement des jurisprudences ([libertés chéries](#))

Dans une [décision rendue le 17 octobre 2023](#), la Chambre criminelle de la Cour de cassation aligne sa jurisprudence sur celle de la Cour européenne des droits de l'homme (CEDH), affirmant clairement que l'appel au boycott s'analyse juridiquement comme "une modalité particulière d'exercice de la liberté d'expression en ce qu'il combine l'expression d'une opinion protestataire et l'incitation à un traitement différencié".

OVERIG

The European Media Freedom Act Entered The Next Phase Of Negotiations ([liberties](#))

EHRM factsheets en guides

- [Hate speech](#)
- [Protection of journalistic sources](#)
- [Protection of reputation](#)
- [Guide on article 10 ECHR - freedom of expression](#)

Vrijheid van vereniging

EHRM – Internationale Humanitaire Hilfsorganisation t. Duitsland – 10 oktober 2023 - [11214/19](#) - [ECLI:CE:ECHR:2023:1010JUD001121419](#) – [persbericht](#) - [arrest](#)

Vrijheid van vereniging - Ontbinding organisatie vanwege steun aan Hamas – Artikel 11 EVRM – Geen schending

Klager was een organisatie die geld inzamelde voor humanitaire hulp bij natuurrampen en oorlogen. Zij maakte daarbij gebruik van lokale hulporganisaties o.a. in Gaza en de Westelijke Jordaanoever. De organisaties in de Palestijnse gebieden hadden banden met Hamas.

De Duitse overheid heeft de organisatie van klager daarom verboden en bevolen dat de bezittingen in beslag genomen zouden worden.

rekening houdend met de alomvattende afweging die de nationale rechtbanken hebben gemaakt en de gewichtige belangen die op het spel staan, is het Hof er daarom van overtuigd dat de autoriteiten hebben relevante en voldoende redenen aangevoerd en hun beoordelingsmarge niet overschreden. De inmenging in de vrijheid van vereniging van de verzoekende vereniging was daarom evenredig aan de

legitieme doelstellingen die werden nagestreefd en was dus “noodzakelijk in een democratische samenleving”.

Het Hof oordeelt dat de autoriteiten een zorgvuldige belangenafweging hebben gemaakt en daarbij hun beoordelingsmarge niet hebben overschreden. De inmenging in de vrijheid van vereniging van klager was evenredig aan de legitieme doelstellingen die werden nagestreefd en was dus “noodzakelijk in een democratische samenleving”. Geen schending artikel 11 EVRM.

- 📌 Hamas-supporting organisation loses rights claim in Strasbourg ([UK human rights blog](#))

Vrijheid van vestiging

HvJ – CONCLUSIE – C-276/22 (Edil Work 2) – A-G Medina - Italië - ECLI:EU:C:2023:796 - [conclusie](#)

Vrijheid van vestiging – Grensoverschrijdende activiteiten – Verrichting van bedrijfsactiviteiten in een andere lidstaat dan de lidstaat van oprichting – Lex societatis - Artikelen 49 en 54 VWEU

Een Italiaanse vennootschap waarvan het belangrijkste activum een kasteel in Italië was, heeft haar zetel naar Luxemburg verplaatst. De vennootschap werd omgezet in een besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid, opgericht naar Luxemburgs recht. Zes jaar later hebben de aandeelhouders van de vennootschap een enig bestuurder benoemd, die op zijn beurt een algemeen gevolmachtigde heeft benoemd. De algemeen gevolmachtigde heeft vervolgens de eigendom van dit kasteel overgedragen aan een andere vennootschap, S.T. die het op haar beurt heeft verkocht aan verzoekster in het hoofdgeding, Edil Work 2.

Het hoofdgeding betreft in wezen de geldigheid van deze twee overdrachten, die afhangt van het nationale recht dat van toepassing is op de litigieuze bevoegdheidstoekenning. Indien het Luxemburgse recht van toepassing is, zijn deze overdrachten geldig krachtens dit recht; omgekeerd, indien het Italiaanse recht van toepassing is, zijn deze overdrachten ongeldig op grond van een bepaling volgens welke een algemeen mandaat alleen kan worden toegekend aan de leden van de raad van bestuur van de vennootschap.

De verwijzende rechter wil weten of de Italiaanse wetgeving inzake internationaal privaatrecht, die bepaalt dat een vennootschap die haar statutaire zetel in een andere lidstaat van de Europese Unie heeft, aan het Italiaanse recht is onderworpen wanneer zij in Italië is opgericht of wanneer haar bestuurszetel of het „hoofddoel” zich in Italië bevindt, verenigbaar is met de artikelen 49 en 54 VWEU.

A-G geeft het Hof in overweging: De in artikel 49 VWEU neergelegde vrijheid van vestiging verzet zich tegen wetgeving van een lidstaat die de toepassing met terugwerkende kracht voorschrijft van zijn nationale recht op een handeling van beheer en organisatie – zoals een toekenning van bevoegdheden – die wordt verricht door een vennootschap die is opgericht naar het recht van een andere lidstaat, omdat het ‚hoofddoel’ van die vennootschap zich op het grondgebied van de eerste lidstaat bevindt, met het oog op het ongeldig verklaren van de overdrachten van een onroerend goed die na die handeling zijn gedaan.”

Witwassen

PREJUDICIËLE VERWIJZING - C-509/23 (Laimz) – 7 augustus 2023 (ECER 3.10.23) - Letland - verwijzingsuitspraak

Witwassen – Kansspelen – Cliëntenonderzoek - Politiek prominente personen - Richtlijn (EU) 2015/849

Verzoeker is een geregistreerde handelsvennootschap waarvan de bedrijfsactiviteit bestaat in het verlenen van diensten op het gebied van o.a. kansspelen en is volledig in handen van SIA Optibet. Verweerder, de inspectiedienst, heeft op basis van de resultaten van zijn controle geconcludeerd dat verzoekster had nagelaten een cliënt te onderzoeken en een geldboete opgelegd wegens niet-naleving van de wettelijke voorschriften. De inspectiedienst is verder van oordeel dat verzoekster het systeem van interne controle van cliënten niet correct had toegepast. De inspectiedienst heeft vastgesteld dat de cliënt van verzoekster een naaste geassocieerde van een politiek prominente persoon was, omdat hij tegelijk met een politiek prominente persoon een functie in het uitvoerend orgaan van een overheidsorganisatie uitoefende. In het inspectierapport staat onder meer dat indien de cliënt een politiek prominente persoon is, de zakelijke relatie met hem moet worden beëindigd, maar als de cliënt een familielid of een naaste geassocieerde van een politiek prominente persoon is, de zakelijke relatie kan worden voortgezet met toestemming van de directie van verzoekster. Verzoekster heeft beroep ingesteld tot nietigverklaring van het besluit van de inspectiedienst.

De vraag is o.a. op grond van welke criteria een persoon kan worden beschouwd als naaste geassocieerde van een politiek prominente persoon, en of meldingsplichtige entiteiten die tot dezelfde groep behoren onderling informatie mogen uitwisselen over cliëntenonderzoek en de verkregen informatie mogen gebruiken, alsook in welke situaties cliëntenonderzoeksmaatregelen vereist zijn.

Deel II – Algemeen

Algemeen

Verklaring van Grenada ([Verklaring van Granada](#))

Wij, de leiders van de Europese Unie, hebben in Granada het startschot gegeven voor het proces om de algemene politieke beleidslijnen en prioriteiten van de Unie voor de komende jaren te bepalen, en een strategische koers uit te stippelen om onze gemeenschappelijke toekomst vorm te geven ten behoeve van iedereen.

Eurostat regional yearbook ([Publications office](#))

Fundamental rights report 2023 PDF/Paper ([Publications office](#))

FRA's Fundamental Rights Report 2023 reviews major developments in the field in 2022, identifying both achievements and areas of concern. It also presents FRA's opinions on these developments, including a synopsis of the evidence supporting these opinions. This year's focus chapter looks at the broad range of fundamental rights consequences of the war in Ukraine with a particular focus on the situation of displaced persons. I

Commissie presenteert voorstellen tot aanpassing en schrapping van rapportageverplichtingen ([ECER](#))

New Rules of Court ([ECHR](#))

Maarten Stremler,, Constitutioneel toezicht door de Europese Unie ([NJB 2023/2455](#))

Cursus en opleiding

Studiemateriaal over Europees recht gratis online beschikbaar; links naar EJTN, ERA en HELP ([Intro](#))

Raad van Europa - **HELP** (Human rights education for legal professionals) **Online (gratis) cursussen over mensenrechten** met focus op EVRM ([Help](#))

[New! Human Rights in the Armed Forces](#)
[NEW! Introduction to Corruption Prevention](#)
[NEW! Cybercrime and Electronic Evidence](#)
[Access to Justice for Women](#)
[Alternative Measures to Detention](#)
[Alternatives to Immigration Detention](#)
[Asylum and Human Rights](#)
[Children's Rights - Key Challenges](#)
[Child-friendly Justice](#)
[Combating Trafficking in Human Beings](#)
[Data Protection and Privacy Rights](#)
[Ethics for Judges, Prosecutors and Lawyers](#)
[Family Law and Human Rights](#)
[Freedom of Expression](#)
[Hate Crime and Hate Speech](#)
[Internal Displacement](#)
[International Cooperation in Criminal Matters](#)
[Introduction to the ECHR and the ECtHR](#)
[Introduction to the European Social Charter](#)

[Judicial reasoning and human rights](#)
[Pre-trial Investigation and the ECHR](#)
[Procedural Safeguards in Criminal Proceedings and Victims' Rights](#)
[Property Rights](#)
[Protection and Safety of Journalists](#)
[Refugee and Migrant Children](#)
[Rights of Persons with Disabilities](#)
[Right to Liberty and Security](#)
[Right to the Integrity of the Person \(Bioethics\)](#)
[Right to Respect for Private and Family Life](#)
[The Environment and Human Rights](#)
[Violence Against Women and Domestic Violence](#)
[Violence Against Women and Domestic Violence for Law Enforcement](#)
[Introduction to the European Convention on Human Rights"](#), a 5-hour interactive training course aimed at legal professionals, public authorities, civil society and students.

Overzicht van trainingen op het gebied van Europees Strafrecht ([Bijzonder Strafrecht](#))

Dit overzicht staat ook op de [Wikipagina](#) Cursus en opleiding Europees en Internationaal recht

<u>Datum</u>	<u>Onderwerp</u>	<u>Titel</u>
<u>e-learning</u>	<u>Grondrechten</u>	<u>De horizontale directe werking (HDW) van EU Grondrechten; De toepassing van grondrechten tussen private partijen, een dagdeel</u>
<u>e-learning</u>	<u>EU Handvest</u>	<u>Toepasselijkheid van EU Grondrechten</u> <u>Digitale zelfstudiemodule over artikel 51 EU Handvest van de Grondrechten, SSR</u>
<u>e-learning</u>	<u>straf</u>	<u>The European Arrest Warrant: 10 Key Questions for Defence Counsel, specialised e-learning course, ERA</u>
<u>e-learning</u>	<u>IE</u>	<u>How to make the best use of the case law of the CJEU on EU copyright in your legal practice? Ten questions on European copyright law, ERA</u>
<u>e-learning</u>	<u>algemeen</u>	<u>The Preliminary Reference Procedure before the CJEU, ERA</u>
<u>webcollege</u>	<u>algemeen</u>	<u>Gratis webcolleges EU-recht beschikbaar op MIJN SSR: Webcolleges EU en haar invloed op het Nederlandse rechtssysteem</u>

<u>Datum</u>	<u>Onderwerp</u>	<u>Titel</u>
<u>webcollege</u>	<u>asiel & migratie</u>	<u>SSR webcollege 'Procedurerichtlijn, het rechterlijk toetsingskader</u>
<u>webcollege</u>	<u>erfrecht</u>	<u>Europese erfrechtverordening, via SSR.nl (alléén voor de rechtspraak)</u>
<u>webcollege</u>	<u>EVRM</u>	<u>Gratis webcollege door docenten Prof. mr. Egbert Myjer en Prof. mr. Martin Kuijer over het EVRM</u>
<u>webcollege</u>	<u>ASIEL & MIGRATIE</u>	<u>Associatierecht EEG-Turkije, Stichting migratierecht</u>
<u>webcollege</u>	<u>STRAFRECHT</u>	<u>Webinar: EHRM Keskin & rechterlijke beoordeling van getuigenverzoeken</u>
<u>9-10 nov 2023</u>	<u>STRAFRECHT</u>	<p><u>Crossborder criminal law and procedures</u>, Training court staff and bailiffs,</p> <p><i>Advanced</i> pan-European legal seminar: Freezing and Confiscation in the EU, Zagreb, 9-10 November 2023</p> <p>Sprekers: André Klip, Catherine Lambert, Paul Notenboom en Zlata Đurđević</p> <p>Dag 1:</p> <p>09:30 Setting the scene: Freezing and confiscation in the framework of EU instruments in criminal matters</p> <p>10:15 An overview of Regulation 2018/1805 and its provisions</p> <p>13.30 A practitioner's perspective into cross-border cases and assistance provided on the basis of the EU's legal framework</p> <p>14.00 – 16.15 – Casestudies</p> <p>19.00 diner</p> <p>Dag 2:</p> <p>09:30 Case Study 2</p> <p>10:30 Debriefing</p> <p>11:15 Why – Who- How – What</p> <p>13:00 End of the seminar and lunch</p>
<u>15 nov 2023 en 16 nov 2023</u>	<u>ASIEL & MIGRATIE</u>	<u>Webinar Actualiteiten jurisprudentie Hof van Justitie EU, Stichting migratierecht, woensdag 15 november, van 14.00 tot 16.15</u>

<u>Datum</u>	<u>Onderwerp</u>	<u>Titel</u>
		uur en donderdag 16 november van 14.00 tot 16.15 uur.
<u>30 nov 2023</u>	<u>IPR</u>	<p><u>Actualiteiten EU-Procesrecht, Betekenen en procederen in burgerlijke en handelszaken in de EU</u>, Maastricht University, 30 november 2023, 13:00 - 17:00 uur</p> <p>Zie <u>conflict of laws; DIGI-GUARD – Event on EU civil procedure: Service, Evidence and Brussels I bis Regulations (in Dutch, 3 NOvA education points): 30 November 2023</u></p>
<u>7-8 dec 2023</u>	<u>IPR</u>	<p><u>Cross-border Civil Litigation: Facilitating the Handling of Cross-border Cases</u></p> <p><i>Introductory</i> pan-European legal seminar for court staff and bailiffs, ERA, Trier & Online</p> <p>Dag 1:</p> <p>09:20 Introduction to the Brussels I Regulation (recast):</p> <p>11:00 WORKSHOP I</p> <p>14:00 Catching-up session: introduction to the Regulation on service of Documents (recast)</p> <p>15:00 WORKSHOP II (with coffee & tea)</p> <p>16:30 Results of the workshop and discussion in plenary</p> <p>19.00 diner</p> <p>Dag 2:</p> <p>09:15 Introducing the main features of the Regulation on taking of evidence (recast)</p> <p>10:15 WORKSHOP III</p> <p>12:00 Results of the workshop and discussion in plenary</p> <p>12:45 Closing session: further ERA and EJTN training offers for court staff and bailiffs</p> <p>13:15 End of the seminar / Light lunch</p>
<u>12-16 feb 2024</u>		<u>EAPIL Winter School in European Private International Law (12–16 Feb 2024 in Como, Italy), conflict of laws</u>

ERA trainingen

[Series of pan-European legal seminars](#)

<u>Event number</u>	<u>Date</u>	<u>Topic</u>	<u>Level</u>	<u>Location</u>	<u>Available places Dutch candidates</u>	<u>Deadline for nominations</u>
323DT73	9-10 nov 2023	<u>Criminal Law</u> Programma zie bijlage. Er is nog 1 plek beschikbaar; inschrijving nog mogelijk deze week	<u>Advanced</u>	<u>Zagreb</u>	<u>2</u>	<u>11 sept 2023</u>
123DT79	7-8 dec 2023	<u>Civil Law</u> Programma zie bijlage. Er is nog 1 plek op locatie en 1 plek online beschikbaar	<u>Introductory</u>	<u>Trier/Online</u>	<u>2 face to face & 1 online</u>	<u>9 okt 2023</u>
324DT17	14-15 Mrt 2024	<u>Civil Law</u>	<u>Introductory</u>	<u>Sofia</u>	<u>2</u>	<u>15 jan 2024</u>
324DT20	6-7 juni 2024	<u>Criminal Law</u>	<u>Introductory</u>	<u>Trier/Online</u>	<u>2 face to face & 1 online</u>	<u>8 april 2024</u>
324DT21	10-11 okt 2024	<u>Criminal Law</u>	<u>Advanced</u>	<u>Vilnius</u>	<u>2</u>	<u>26 aug 2024</u>
124DT18	21-22 nov 2024	<u>Civil Law</u>	<u>Advanced</u>	<u>Vienna</u>	<u>3</u>	<u>20 sept 2024</u>
125DT01	30-31 jan 2025	<u>Legal writing</u>	<u>Advanced</u>	<u>Trier</u>	<u>1</u>	<u>2 dec 2024</u>

[Series of language seminars](#)

<u>Event number</u>	<u>Date</u>	<u>Topic</u>	<u>Location</u>	<u>Available places</u>	<u>Deadline for nominations</u>
324DT22	17-19 april 2024	<u>Criminal Law</u>	<u>Brussels (EJTN)</u>	<u>3</u>	<u>19 feb 2024</u>
124DT14	12-14 juni 2024	<u>Civil Law</u>	<u>Trier (ERA)</u>	<u>3</u>	<u>12 april 2024</u>
124DT15	18-20 sept 2024	<u>Civil Law</u>	<u>Brussels (EJTN)</u>	<u>3</u>	<u>12 juli 2024</u>
324DT23	13-15 nov 2024	<u>Criminal Law</u>	<u>Trier (ERA)</u>	<u>3</u>	<u>13 sept 2024</u>
124DT16	2-4 dec 2024	<u>Civil Law</u>	<u>Online</u>	<u>1</u>	<u>4 okt 2024</u>

Nieuwsbrieven

Algemeen

- [Knowledge Sharing platform \(ECHR-KS\)](#)
- [Maandelijks Bulletin HvJ](#)

Bestuursrecht

- [Jurisprudentienieuwsbrief bestuursrecht Landelijk Bureau Vakinhoud rechtspraak](#)

Dataproductie

- [European data protection supervisor \(EDPS\) nieuwsbrief](#)

Strafrecht

- Nieuwsbrieven (Europees) Strafrecht, o.a. over cybercrime, ([Bijzonder Strafrecht](#))

Vreemdelingenrecht

- [EUAA \(European Union agency for asylum\)](#)
- [Centrum voor Migratierecht van de Radboud Universiteit Nijmegen: CJEU Overview of judgments and pending cases](#)

[NEMIS: newsletter on European migration issues](#)

[NEAIS: newsletter on European asylum issues](#)

[NEFIS: newsletter on European free movement issues](#)

Databank op het gebied van asiel: www.dicta.eu

Databanken en zoeksystemen

- [EUAA \(asiel en migratie\)](#)
- [Dicta \(asiel en migratie\)](#)
- [European database of asylum law \(asiel en migratie\)](#)
- [Statelessness Case Law Database \(sinds juli 2021\)](#)
- [EDAL – European database of asylum law](#)
- [Refworld UNHCR](#)
- [FRA \(Handvest EU\) – onderverdeeld per artikel uit het Handvest EU](#)
- [EFRIS](#)
- [HUDOC \(EHRM\)](#)
  - [HUDOC - Part I - Simple search - EN \(ECHR-CEDH\) - YouTube](#)
- [HUDOC User Manual](#)
- [Social Security Coordination Regulations database](#)

NL zaken bij het HvJEU

datum	zaaknr.	naam	NL verwijzing	conclusie	arrest	einduitspraak
12.10.23	<u>C-549/22</u>	Raad van bestuur van de Sociale verzekeringsbank	<u>ECLI:NL:CRVB:2022:1793</u>	<u>ECLI:EU:C:2023:769</u>		
6.10.23	<u>C-237/20</u>	Federatie Nederlandse Vakbeweging	<u>ECLI:NL:HR:2020:954</u>			<u>ECLI:NL:HR:2023:1372</u>
18.10.23	<u>C-402/21</u>	Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid e.a.	<u>ECLI:NL:RVS:2021:1310</u>			<u>ECLI:NL:RVS:2023:3850</u> - <u>ECLI:NL:RVS:2023:3793</u> - <u>ECLI:NL:RVS:2023:3851</u>
19/10/23	<u>C-591/22</u>	L. (Gallus gallus)	<u>ECLI:NL:CBB:2022:592</u>		<u>ECLI:EU:C:2023:799</u>	
30/10/23			<u>ECLI:NL:RBNHO:2023:5678</u> (ingetrokken)			

NL prejudiciële verwijzingen

Een volledig overzicht van Nederlandse prejudiciële verwijzingen wordt apart gepubliceerd op rechtspraak.nl en staat op de [Wiki Prejudiciële procedure bij het Hof van Justitie EU](#).

Een overzicht van *alle* prejudiciële verwijzingen uit alle lidstaten is te vinden op de [website van het Expertisecentrum Europees recht van het Ministerie van buitenlands zaken](#) of in de [Databank van het HvJ](#) (curia-website).

Datum	Instantie	ECLI	Onderwerp
6-10	Hoge Raad	<u>ECLI:NL:HR:2023:1371</u>	Aansprakelijkheid belastingsschulden - Betalingsonmacht
19-10	Rechtbank Den Haag, zittingsplaats Haarlem	<u>ECLI:NL:RBDHA:2023:15961</u>	Asiel - ingangsdatum verblijfsvergunning
26-10	Rechtbank Amsterdam	<u>ECLI:NL:RBAMS:2023:6739</u>	EAB; prejudiciële procedure

NL zaken bij het EHRM

Een volledig overzicht van Nederlandse zaken bij het EHRM wordt apart gepubliceerd op rechtspraak.nl.

Datum	Soort zaak	naam	Nummer	Artikel	Onderwerp
24-10	arrest	A.M.A. t. Nederland	<u>23048/19</u>	3 EVRM	Asiel & migratie

Verzoeken Protocol no. 16 EVRM

Een advies kan alleen worden gevraagd in het kader van een bij de nationale rechter aanhangige zaak. Het al dan niet in behandeling nemen van het verzoek staat ter beoordeling van de rechtbank. Een panel van vijf rechters beslist of het verzoek wordt ingewilligd en motiveert de redenen voor elke weigering.

Adviezen, gegeven door de Grote Kamer, zijn gemotiveerd en niet bindend. De adviezen worden gepubliceerd en meegedeeld aan de verzoekende rechterlijke instantie en aan de betrokken Hoge Verdragsluitende Partij. Rechters hebben het recht een afzonderlijk advies uit te brengen. Het panel en de Grote Kamer omvatten ambtshalve de rechter die is gekozen voor de Hoge Verdragsluitende Partij waartoe het verzoekende gerecht behoort.

Het doel van Protocol nr. 16 is om de interactie tussen het Hof en de nationale autoriteiten te versterken en daardoor de uitvoering van de rechten en vrijheden van het Verdrag te versterken.

Zie ook: Toon Moonen & Laurens Lavrysen, 'Abstract but Concrete, or Concrete but Abstract? A Guide to the Nature of Advisory Opinions under Protocol No 16 to the ECHR', *Human Rights Law Review*, 2021, Vol. 21, Issue 3, pp. 752–785.

Zie: Research Report on Protocol 16 in Judicial Practice ([ECHRblog](#))

[Seminar to mark the fifth anniversary of the coming into force of Protocol No. 16](#)

On 13 October 2023 the ECHR organised a half-day Seminar *Judicial dialogue through the advisory opinion mechanism under Protocol No. 16* to mark the fifth anniversary of the coming into force of Protocol No. 16 and the advisory opinion mechanism. The Seminar gathered together superior court presidents from many Council of Europe member States (including from those States which have not ratified the Protocol) to take stock of how the mechanism is operating in practice and reflect on how it could develop in the future. [Programme](#) - Video of the Seminar: [English](#) - [Original language](#)

Datum	Land	Onderwerp	Artikel	zaaknummer	Advisory opinion
13.4.23	België	Godsdienstvrijheid	Artikel 9 EVRM	P16-2023-001 Persbericht 16.5.23	13.4.23
10.10.22	Finland	Familierecht - Adoptie van volwassen kind - Rechten van biologische moeder	Artikelen 6 en 8 EVRM	P16-2022-001 Persbericht 8.11.22	ADVISORY OPINION 13.4.23 persbericht
19.4.21	Frankrijk	Jagersvereniging	Artikel 1, Eerste Protocol EVRM	P16-2021-002 Persbericht 2.6.21	ADVISORY OPINION 13.7.22
11.3.21	Armenië	Politiebehandeling; verjaring marteling – uitvoering EHRM arrest	Artikelen 3 en 7 EVRM	P16-2021-001 Persbericht 12.5.21	ADVISORY OPINION 26.4.2022

19.11.20	Slowakije	Onderzoek naar misdaden door de politie	Artikelen 2, 3 en 6 EVRM.	<u>persbericht</u> 4.12.2020	<u>Persbericht:</u> afwijzing van het verzoek 1.3.2021
5.11.20	Litouwen	Afzettingsprocedure parlementslid	Artikel 3, Eerste Protocol EVRM	P16-2020-002 <u>Persbericht</u> 28.1.21	<u>ADVISORY OPINION</u> 8.4.2022 <u>persbericht</u>
2.8.19	Armenië	Geen straf zonder wet - Terugwerkende kracht van een strafbepaling – Verwijzing naar andere bepaling	Artikel 7 EVRM	P16-2019 -001	<u>ADVISORY OPINION</u> 29.5.2020 <u>persbericht</u>
12.10.18	Frankrijk	Draagmoederschap; geboorteregister	Artikel 8 EVRM	P16-2018-001	<u>ADVISORY OPINION</u> 10.4.2019 <u>Menneson t. Frankrijk</u>